

Valašsko.39

historie - příroda - lidé - umění - události

prosinec 2017 | 2

Manet M90
Zbrojovka Vsetín

Velká voda

Osudy rodáků

Gabra a Málinka

Na Vranči

30 let Cimentu

Naši jubilanti

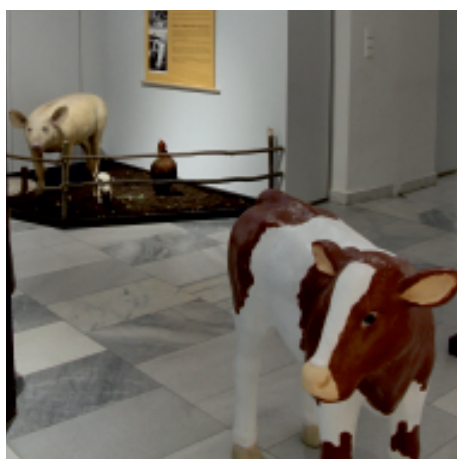
Slavení Vánoc

Sbírka kočárků

Muzejní výstavy

Doba bronzová

Valašská šchedračka

vlastivědná revue

Po stopách chříbských sklářů- Stupava

Přijměte pozvání do míst, kde se zrodila jedna z největších sklářských firem někdejšího Rakouska-Uherska, do kolébky firmy S. Reich & Co. Firma, která od druhé poloviny 19. století provozovala na Valašsku hned pět skláren a jednu brusírnu, má své kořeny ve chříbských lesích nedaleko hradu Buchlova. K roku 1813 si zde Izák Reich pronajal sklárnu Staré Hutě a pár let poté najímá i nedalekou sklárnu ve Stupavě (katastr obce Koryčany). A právě zde vznikla na sklonku roku 2016 expozice věnovaná počátkům sklářství ve Chříbech. Velká část exponátů prezentujících řemeslo, s nímž byli v 19. století spojeni všichni místní obyvatelé, pochází právě ze zdejších pūd a sklepů.

Expozice zaujímá dvě místnosti nově zrekonstruovaného Kulturního domu ve Stupavě a je věnována nejen zmíněným dvěma sklárnám (Stupava a Staré Hutě), ale i jim předcházející sklářské huti situované severovýchodně od nich, při dnešní obci Salaš. V textech proložených mapami, fotografiemi a reprodukcemi podobizen majitelů buchlovského panství se návštěvník dozví detaily k historii sklářství v regionu, zakomponované do širší problematiky osídlování buchlovského panství. Zatímco produkce skláren ve Starých Hutích ustává už ke konci 70. let 19. století, provoz stupavské huti ukončují až povodně v roce 1905. Umu zdejších sklářů pak využila sklárna v Kyjově, která pod hlavičkou firmy Vetropack Moravia Glass funguje dodnes. Její výrobky patří k tomu nejnovějšímu, co nalezneme mezi vystavenými předměty. Jádrem expozice ale tvoří především sklo vyráběné v Reichových sklárnách v 19. století. Kromě sklářského nářadí či části sklářské pánve se z chříbských skláren dochovalo především nápojové sklo, láhve, demižony, nádoby na sifon nebo třeba skleněné trubice na valchu. Krom toho je v expozici k vidění i lisované sklo z Mariánské huti ve Velkých Karlovicích, osvětlovací sklo ze skláren v Krásně nad Bečvou i sklo ze sklárny Strání (Květná), kterou Izák Reich provozoval ve 20. letech 19. století.

Duší expozice jsou Mgr. Marta Polášková, která prostřednictvím MAS Buchlov zajistila i dotační zázemí, a starostka Stupavy Anna Muchová. Obě dámy pro realizaci získaly nejen místní obyvatelé a pamětníky, ale i spolupráci jak se sbírkovými institucemi (Muzeum regionu Valašsko, Slezské zemské muzeum v Opavě, Slezské muzeum v Uherském Hradišti), tak s institucemi vědeckovýzkumnými (Katedra geografie Přírodovědecké fakulty Univerzity Palackého v Olomouci).

Expozice Po stopách chříbských sklářů je přístupná v zimních měsících v neděli od 15 do 17 hodin. A pokud se v tu dobu do Stupavy vypravíte, určitě si nenechte ujít lyže – místní pečlivě spravované lyžařské centrum bývá v provozu až do konce dubna.

Kamila Valoušková

Expozice Po stopách chříbských sklářů byla otevřena v prosinci 2016 v kulturním domě ve Stupavě. (Foto A. Muchová)

Skleněná těžítka, tyče, sklářské nářadí a zbytek sklářské pánve ze Stupavy a Starých Hutí (Foto K. Valoušková)

Kdo je žena

*Ptal se mne kdosi:
Kdo je žena?
Chtěla jsem říci:
Nositelka radosti i strachu,
něhy a úžasu,
svědkyně zrození života.
Bytost bolestně žárlivá
na svůj půvab a krásu,
na svou lásku.
Vždy krutě raněná chvílí,
v níž nemá,
co by darovala.
Ptal se mne kdosi:
Kdo je žena?
Chtěla jsem říci: ...
Neřekla jsem ani slovo.
Mlčela jsem.
A ten kdosi
si asi dodnes myslí,
že nevím, kdo je žena.
Ale je to možné nevědět,
když jsem
ž e n a?*

Ilustrace Marie Mikulcové ze sbírky Tonoucí mimikry

Autorkou básně je inteligentní, vzdělaná a tvůrčí žena s kultivovaným vystupováním, melancholickým úsměvem a laskavým srdcem. Žena, která je nadaná literárním i výtvarným talentem a která má dar výstižně a s pokorou psát o talentu, díle i životních osudech druhých. Žena, která zasvětila svůj život pedagogické profesi a která se i ve své umělecké činnosti věnovala mimo jiné tvorbě pro děti.

PaeDr. Marie Mikulcová se narodila 26. března 1946 ve Vsetíně a své dětství prožila na Valašsku a Slovácku. Oba regiony se jí staly domovem, místem návratů a inspirace. Vystudovala Pedagogickou a Filozofickou fakultu UP v Olomouci a v roce 1982 získala doktorát. Do roku 2012 přes 45 let vyučovala na druhém stupni základních škol ve Velkých Karlovicích a v Novém Hrozenkově a během své pedagogické kariéry působila jako metodička pro český jazyk a dějepis.

Publikuje od roku 1972, a to v regionálních i celostátních novinách a časopisech, v nichž uveřejňuje svou poezii, prózu, povídky, fejetony a seriály pro děti a příspěvky věnované osobnostem a tématům z regionu. Přispěla hesly do Slovníku českých a slovenských umělců 1950–1997, je spoluautorkou knihy Kulturní toulky Valašskem (2001) a k vydání má připravené např. poetickou knihu Rok na valašské dědině a rukopis o Janu Karafiátovi.

Maluje, kreslí a ilustrovala básnické sbírky Josefa Klabana Prožitky (1992) a Aleny Hasákové Tonoucí mimikry (1997). Jako členka výtvarného kroužku Urgatina se zúčastňovala členských výstav a své výtvarné dílo prezentovala také na několika samostatných výstavách.

čím je pro mne Valašsko?

PaeDr. Marie MIKULCOVÁ

pedagožka, publicistka, básnířka,
prozaička a ilustrátorka

Čím je pro mne Valašsko?

Odpověď na výše uvedenou otázku je pro mne trochu obtížnější, neboť nejsem „čistokrevná“ Valaška. Zadumané Valašsko, to byl rodný kraj mého otce, jenže rodným krajem mé maminky bylo zpěvné a roztančené Moravské Slovácko.

Valašsko s jeho lesy, horskými loukami, kamenitými poli, vrchy a pádoly je a už navždy zůstane mým rodným krajem.

Na Valašsku jsem udělala své první kroky, které v mém útlém dětství často vedly do teplého chléva, kde jsem v koutku, abych nepřekážela, pozorně sledovala telátka, jehňátka a hříbata – vyrůstala jsem totiž na selské usedlosti.

Na Valašsku jsem se naučila pást ovečky a bát se beranů, sledovat konipásky, když obskakovali naši poslední kravičku Babušu, vázat povřísla, skládat babince, do brázdy za pluhem sázet brambory a pak na podzim je za „čertem“ sbírat. Naučila jsem se okopávat i plet, s pytlek na kolenou odřezávat z řepy a kvaků listy, do kameninových hrnčků vyklepávat z makovic modrý či bílý mák. A když nastal čas „dožatí“, naslouchat „hečeným písničkám“.

Na Valašsku jsem se při štípání polen a třísek naučila rozumět dřevu, do režných pytlů sbírat šišky, které pak v zimě voněly v pokojích, když se jimi v kamnech topilo. V tom kraji jsem se naučila lyžovat, s pokorou chodit po horách a klanět se moudré přírodě.

Na Valašsku jsem se naučila říkat první slova, z nich poskládat první věty, naučila se číst, psát a počítat. A při tom všem jsem poznala takové učitele, jakými byli Jindřich Duda, vlastivědný pracovník, a Arnošt Šrott, neúnavný sběratel valašské lidové slovesnosti. Jenže občas mne valašské hory sevřely a bylo mně v nich těsno. To když obloha sestoupila až na vrcholky smrků a vše zahlila bílá tma (mlha a sněhová vánice). To se pak ve mně ozvaly geny zděděné po mamince a já pocítila neodkladnou potřebu opustit Valašsko a odejít do jejího rodného kraje, mého druhého domova, kde jsem také chodila do školy, ale z které si pamatuji jen hodnou paní učitelku matematiky Gabrielu Pařízkovou, do krajiny mých návratů – na Moravské Slovácko. Tam jsme se sestrou trávily všechny prázdniny, občas Vánoce i Velikonoce (vázaly šohajům na dlouhé tatary mašle) a všechny rodinné oslavy.

Na Moravském Slovácku jsem se naučila alespoň částečně ošetřit hlavu vinné révy, do plachet třepat trnky a pak je den a noc míchat a vařit v kotli, chodit na výcvik loveckých krátkosrstých ohařů, zavařovat merruňky a „oharky“, sbírat a loupat kukuřici, na niti navlékat a pak sušit žampiony nasbírané v lesích kolem Suchovských Mlýnů.

Na Moravském Slovácku jsem se naučila jezdit na kole a také plavat, a to v Moravě, a na březích jejích slepých ramen tiše sedávat s dědečkem a pozorovat jej, jak rybaří.

Na Moravském Slovácku jsem si poprvé přečetla populární knížky, jak se Slovácko súdilo i nesúdilo od Zdeňka Galušky. Občas se zastavím u jeho hrobu v Uherském Ostrohu, když opouštím místo posledního odpočinku prarodičů a tet.

Dodnes nevím, do které z těchto dvou krajin naší krásné Moravy hlouběji vrostly mé rodové kořeny. Když vidím valašské ogary v krojích tančit odzemek, mám pocit, že se valaškami probíjeji těžkým životem horalů v touze odpoutat se od kamenité půdy a letět za svými sny. Když vidím štíhlé vysoké šohaje, jak v naleštěných holínkách s trásnými tančí verbuňk, mám z té lehkosti a krásy slzy v očích.

Po celý život jsem v sobě cítila a dodnes cítím tu přetahovanou Valaška s Moravským Slováckem. Je to něco nádherné a vznešené, co mi život dal.

Poslední dobu jsem více zadumaná než veselá a navíc jsem se nikdy nenaučila zpívat tak, jak to uměla maminka a moje mladší sestra, jenže krev není voda...

Ve Velkých Karlovicích 1. října 2017

Ing. Eva STEJSKALOVÁ

generální ředitelka
Regionální televize CZ

„Vy ale nejste vocat...“, říkali mi dříve a hodně často moji obchodní partneři při jednáních v Praze, kde má moje televizní společnost své sídlo. Mluvila jsem totiž moc spisovně a to prý „uměj jen na Moravě“.

„Ne, stejně jako většina Pražáků“, odpovídala jsem hrdě, „můj rodný kraj a místo, kde trvale žiji, je Valašsko.“

A oni na to: „A kde konkrétně žijete?“

„Na Vsetíně. Tam je můj domov. Tam pasou ovce, pálí slivovici a je tam Čunkovo. A je tam krásná příroda.“

„Tam jsou srdeční lidé, žeee?“ ptali se mě dál.

„Jsou. Někteří. Stejně jako tady v Praze nebo v jiných koutech republiky jsou i na Valašsku lidé dobří i zlí. Co je ale pro ně charakteristické, je houževnatost. Zdělili ji po svých předcích, kteří museli v tomto chudém kraji tvrdě pracovat, aby uživilí rodiny“, povídám na to.

To ale bylo před pěti lety. Dnes už nemusím nikomu vysvětlovat, odkud pocházím a kde žiji. Všichni už vědí, že Stejskalka je ta Valaška s televizí, co jim vozí slivovici. A dnes už všichni akceptují, že moje schůzky v Praze začínají úderem jedenácté, po příjezdu prvního rozumného vlaku. Takže ptáte-li se, čím je pro mě Valašsko, musím odpovědět: Domovem a místem, kam se strašně ráda vracím. Kde mám rodinu, své dva psy, čtyři kočky, šestnáct ovcí a spoustu přátel. A jak to tak bývá – i nepřátel.

Ve Vsetíně 7. září 2017

Považská Bystrica Civilná výroba

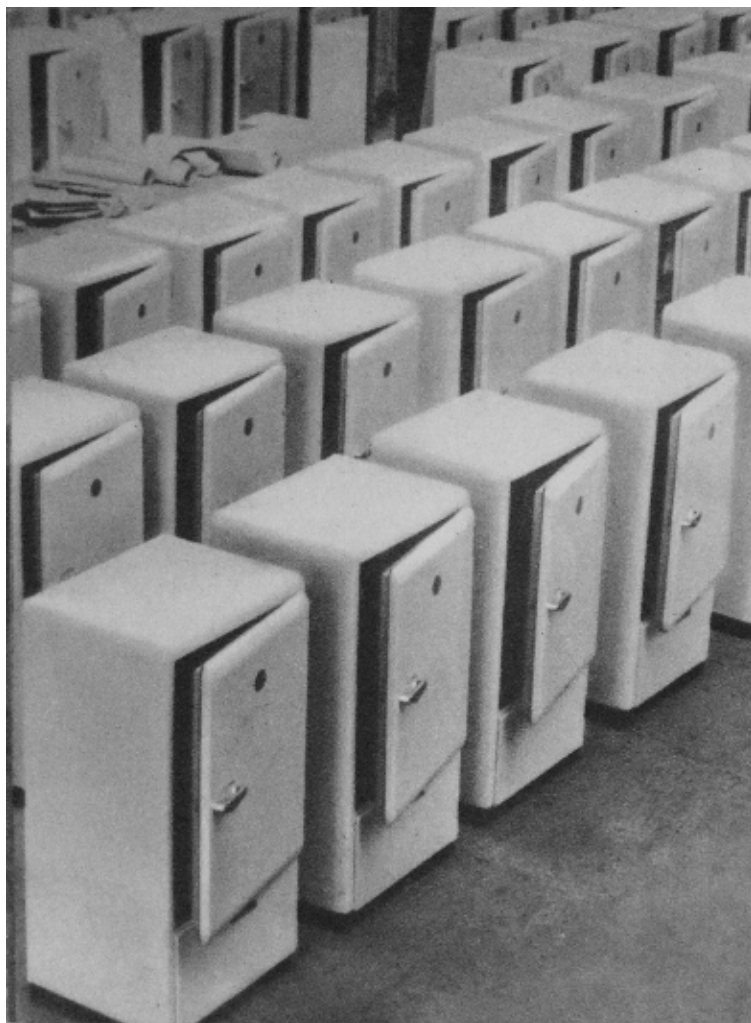

Zdeno Metzker

Ukončenie druhej svetovej vojny znamenalo pre bývalú účastnícku spoločnosť zbrojovky v Považskej Bystrici hľadanie nového výrobného programu. Nový výrobný sortiment musel využiť vybudované výrobné profície, inštalovaný strojový park i skladbu osadenstva závodu.

V nových, neľahkých povojnových podmienkach muselo vedenie podniku spolu s riaditeľom Ing. Jaroslavom Kubíkom¹ rýchlo zaistiť peniaze pre fabriku aj zamestnancov, mierový výrobný program a rozbehnúť výrobu. Doterajšia veľkosériová výroba bola organizovaná na vysokej úrovni. Boli zavedené aj utajované technológie, napr. vysokotlakové lisovanie za studena a presné omielanie. Organizácia práce vzorovo spájala hromadnú výrobu Baťa i Forda, s kusovou v Škode Plzeň. Aj keď fabrika disponovala mnohými technológiami, začalo sa po vojne s primitívnymi výrobkami, ako kuchynským nábytkom, detskými kočikmi, kolobežkami, elektrickými ohrievačmi podľa vzoru firmy Siemens a vzduchovkou namiesto vojenských karabín. Vyrábali sa aj školské tabule, lavice, tlakové nádoby na sódovkovú vodu, 25 litrové mliekarenské kanvy a 19 litrové dojníky, cisterny, tlakové nádoby na plyny, duralové kuželové lyžiarske palice a iné. (Zaujímavé, že sa situácia zopakuje aj po prevrate v r. 1989 – výroba ohrievačov a tlakových nádob.) To však v tom čase samozrejme nepostačovalo. Otec mi zanechal fotografiu alegorického voza z prvomájových osláv v r. 1946. Je na ňom nápis „Zasadzujeme sa o pridelenie týchto výrobných programov“ a z jednej strany je chladnička, menší traktor, bojler na ohrev teplej vody a motocykel!

V publikácii Karola Janasa „Od muničky po ZVL“ sa píše: „Po vojne sa prejavili snahy o jeho osamostatnenie od brnianskej centrály. Prispelo k tomu i to, že počas celej druhej svetovej vojny fungovala považskobystrická Zbrojovka fakticky samostatne a navyše v inom štáte ako brnianska centrála. Svoju budúcnosť videlo vedenie považskobystrického závodu v samostatnej existencii. Vedeniu Zbrojovky Brno sa požiadavky z Považskej Bystrice nepáčili. Uvedomovali si, že z tamojšej zbrojovky sa stal najvýznamnejší závod koncernu, a preto 21. januára 1946 napísali list hlavnému štábu ministerstva národnej obrany. Požadovali v ňom zachovanie závodu v Považskej Bystrici v koncerne Zbrojovky. Žiadosť zdô-

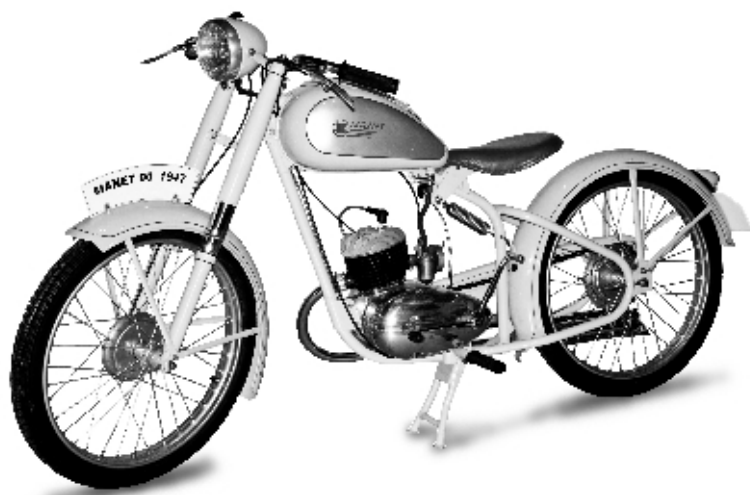

Chladnička MANETA 150 ■

vodňovali tým, že v roku 1928 prevzali malú zbrojovku Roth v Bratislave a začali s výstavbou muničného závodu v Považskej Bystrici. Postupne vznikol komplex podnikov so sídlom v Brne, do ktorého patrili: kováčňa a puškárňa v Brne, ozubáreň v Kuřime, náradovne vo Vsetíne a hutné a muničné výroby v Považskej Bystrici. Neskôr pribudli závod na výrobu textilných strojov v Brne-Cejli, závod v Prahe – Vršoviciach a niekoľko menších podnikov. Koncern brnianskej Zbrojovky mal poľnohospodárske závody aj v Rumunsku a Južoslávii. Závod v Považskej Bystrici nebol podľa vedenia Zbrojovky Brno obchodne samostatný, keďže predaj munície sa viazal na predaj zbraní. V Považskej Bystrici sa ponechaniu v koncerne Zbrojovky bránili. Väčšiu perspektívu videli v samostatnom vývoji. Ponechaniu považskobystrickej Zbrojovky v rámci koncernu nepomohli ani plány brnianskeho centra, ktoré prenikli na verejnosť. V Považskej Bystrici sa po vojne plánovala ponechať len hutná výroba, výroba kanví na mlieko, mali sa vyrábať aj textilné stroje, bicykle, drevoobrábacie stroje, žehličky a žehliace stroje, elektrické vŕtačky a vysávače. To sa slovenským orgánom zdalo nedostatočné a požadovali osamostatnenie podniku pri zachovaní a prípadnom rozšírení existujúcej zbrojnej výroby.“ Ako ste si všimli, nebol v sortimente pre Považskú Bystricu žiadny motocykel! Ale ani chladnička.

Osamostatnením 1. 1. 1946 sa pretrhli všetky väzby na Zbrojovku Brno. Bez povolenia Ministerstva hospodárstva a Ústrednej plánovacej komisie v Prahe vtedy už nešlo spustiť novú sériovú výrobu v národnom podniku.

Rôzne chladiace zariadenia vyrábalo do r. 1945 v Československu asi 10 firiem na rôznych miestach a vo veľmi malom množstve. Kusová výroba mala problém hlavne s kompresormi. Pre väčšinu obyvateľstva boli chladničky nedostupné. Bol tu aj povojnový tlak na uskladňovanie vzácnych potravín s čo najmenšími stratami. Ministerstvo rozhodlo, že kategória chladničiek menšieho objemu aj pre domác-

nosti sa bude vyrábať v Považskej Bystrici. Chladnička bola kópiou amerického vzoru, daná do výroby za neuveriteľné tri mesiace. Vyrábať sa začala v júni 1946 – prvý odpich liatiny a temperovanej liatiny bol uskutočnený 13. 6. 1946. Unikátny kompresor bol dvojpiestovej konštrukcie a Považské strojárne (PS) úspešne zvládli výrobu komplikovaného odliatku skrine spojenej s valcom. Dvojpiestový valec so skromnými chladiacimi rebrami bol ako stvorený pre budúci valec motocykla Manet. Stačilo len pridať chladiace rebrá a rozvodové kanály. Zároveň sa zvládla konštrukcia i výroba termostatu, expanzného ventila, výparníka. *Chladnička MANETA 150*, typ CH-0-150 poskytovala užitočný objem 150 litrov, 125 wattový elektromotor poháňal remeňom veľkú remenicu kompresora s ramenami tvarovanými ako lopatky ventilátora. U chladničky bolo prvý raz použité meno MANETA (je ženského rodu). Tu je počiatok názvu motocykla MANET M90 – našej historickej motocyklovej značky.²

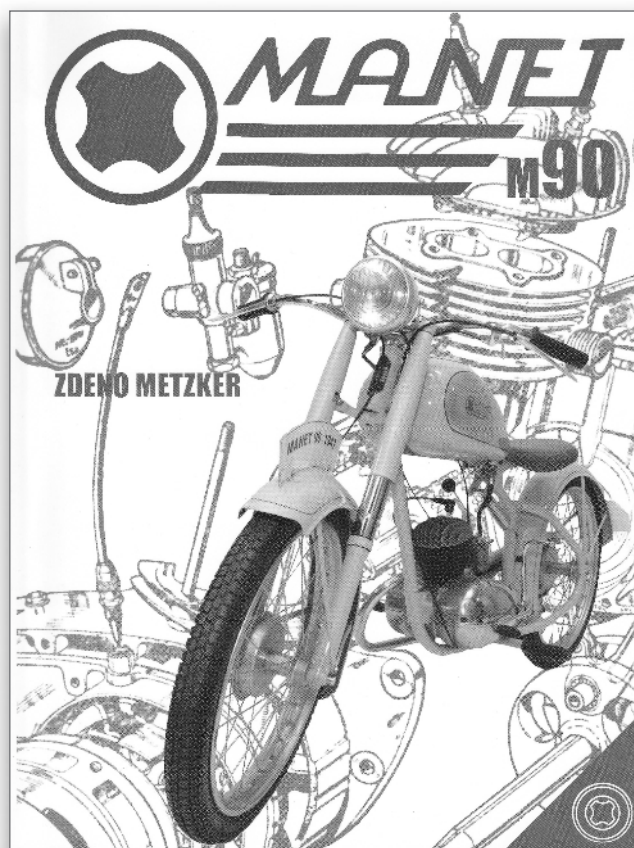
Kórejská vojna a následné zbrojenie ovplyvnia viaceré fabriky. Najprv sa sťahuje výroba z Považských strojární a v r. 1950 sa v rámci Československa sústreďuje chladiarenská technika do Zlatých Moraviec, kde do r. 1954 vyrábajú chladničky pod našou značkou MANETA 150. Do niektorých štátov ich však vyvážajú aj pod názvom TATRA, alebo IKA; putujú i do Alžírsku, Turecka, Palestíny a Tunisu a dokonca slúžili americkej armáde umiestnenej v Európe.

Vzhľadom k rozmerosti podniku nestačil pre Považské strojárne jediný výrobný program. Budúca výroba motocyklov mohla veľmi dobre využiť tlakové liatie ľahkých kovov, produkciu zlievarne sivej liatiny pre kompresor chladničky, menších i hlbokotažných lisov a rad trieskových obrábacích strojov. *Motocykel MANET M90* predstavuje v tej dobe rovnako úspešný a neobvyklý dizajnerský počin, ako bol vznik slávneho povojnového „péráka“ JAWA.³

V mierových časoch sa motocyklovou výrobou zaoberala motoráreň Zbrojovky Brno, ktorá dodávala pred vojnou motory 250 cm³ pre pražskú firmu Autfit (neskôr premenovanú na Ogar), s ktorou mala úzke vzťahy.

Akciová spoločnosť s motocyklovou tradíciou Česká zbrojovka v Praze (známejšia ako zbrojovka Janeček či Jawa) bol od r. 1922 spoločný podnik s pôvodnou Jihočeskou zbrojovkou Strakonice (generálnym riaditeľom bol JUDr. Jaroslav Frei). Strakonice v r. 1946 púšťali do výroby motocykel ČZ 125 A, odvodený od predvojnového pedálového motokola ČZ 98, a v r. 1947 ho museli pevnostne zosilniť pod typovým označením ČZ 125 B. Jawa vyrábala v r. 1939 Robot 100 cm³,

od r. 1939 do r. 1940 Duplex-Blok 250 cm³ (po vojne pokračuje jeho výroba od r. 1945 do r. 1946). V r. 1946 urýchlene zavádzajú moderný motocykel 250 cm³ – typ 10 a 11 „Pérák“. Československá výroba motocyklov firmy Jawa, zbrojovka Ing. F. Janeček v Prahe a Strakoniciach, ale aj Ogar Strašnice spadali v povojnových rokoch (od 7. marca 1946) na určitý čas organizačne pod Zbrojovku Brno, n. p. (Považské strojárne boli osamostatnené 1. 1. 1946 a o výrobu motocyklov ešte len bojovali). Všetky vtedy patrili i s podnikmi príslušenstva PAL, leteckými aj automobilovými, pod Československé závody kovodielne a strojírenské, národný podnik. Zástupcovia motocyklových podnikov sa vtedy dohodli na rozdelení: ČZ 125 cm³, JAWA 250 cm³ a Ogar 350 cm³. Zaujímavá je vtedajšia reakcia na plány Považskej Bystrice od vedenia týchto podnikov. Najlepšie je citovať motoristický časopis vychádzajúci na Slovensku „Automoto“ z 15. 4. 1946: „Podľa informácií Ing. Zámečníka v Považskej Bystrici sa pripravuje výroba

Motocykel MANET M90, zbierka Vlastivedného múzea v Považskej Bystrici

Publikácia *Manet M90* Zdeno Metzker. Považská Bystrica: 2016.

Motocyklová značka MANET

motocyklov s obsahom 100 ccm, pričom zdôraznil, že uskutočnenie tejto produkcie na Slovensku znamená zlý krok, nakoľko Česká zbrojovka v Strakoniciach má už veľmi hodnotné motocykle s obsahom 125 ccm, ktorým nebudú schopné konkurovať výrobky z Považskej Bystrice. Tej istej mienky je aj generálny riaditeľ Pražskej (i Strakonicej) zbrojovky JUDr. Jaroslav Frei, ktorý mimochodom spomenul, že je pripravený vyrobiť až 60 000 ks týchto motocyklov. Podľa názoru JUDr. Freia, by sa mal na Slovensku vyrábať motocykel aspoň s obsahom 500 ccm, pre tých, ktorí si nebudú môcť dovoliť kúpiť menší osobný automobil.“ JUDr. Frei v čase rozhodovania o povolení výroby motocykla v PS dokonca zastával navyše aj funkciu riaditeľa združenia Československých závodů kovodělných a strojirenských n. p. Takže sa musel z pozície svojej funkcie zúčastniť na projekte, ktorý bol proti jeho vôli. Tu treba pripomenúť, že asi nepredpokladali, čo sa v Považskej Bystrici chystá. Inej mienky bol Ing. Jaroslav Kubík aj vedenie vtedy už samostatných PS. Ťažko sa dá dnes dopátrať, čím bolo vtedy ovplyvnené rozhodnutie štátnych orgánov povoliť výrobu jednomiestneho motocykla – motokola s nezvyčajným „exotickým“ obsahom 90 cm³. Pravdepodobne, aby neznamenal pre ČZ 125 B nepríjemnú konkurenciu. Povojnový hlad po akomkoľvek dopravnom prostriedku však tento rozdiel stieral. A je len prezieravosťou konštruktérov, že tento obsahový hendikep sa snažili riešiť zvolením koncepcie motora, ktorá zaručovala vyšší výkon voči klasickému rozvodu piestom. Neskôr, po vymanení sa z područia Československej zbrojovky Brno a pohltení Ogara (1948) i Divišovského Esa (1962), keď sa stala Jawa gestorm motocyklovej výroby v Československu, rozhodovala sama, kto a čo bude v jednotlivých obsahových kategóriách vyrábať. Nám v Považskej Bystrici bola prisúdená oblasť do 100 cm³.

Výrobok z Považskej Bystrice mal byť lacný, ľahký jednomiestny, malý motocykel, nahrádzajúci predvojnový Jawa Robot, ale schopný dizajnom konkurovať aj zahraničným strojom. Nový motocykel z PS to veľakrát dokázal na medzinárodných výstavách a veľtrhoch. Doplnil tak povojnovú obsahovú radu Československých motocyklov. Začínajúca výroba motocyklov v PS mala však vtedy oficiálny názov „Výroba moto-kola“!

Pokiaľ chceli v PS vyrábať svoj motocykel, museli sa rozhodnúť ako začať. Licenčná výroba je ekonomicky stratová. Obyčajne je v ponuke len nejaký výbehový starý model. Keď nemáte dosť svojich skúsených konštruktérov a nie je čas na ich výchovu, ostáva len jediný: získať ich inde. Motivácia pre kandidátov býva rôzna: výhodné pracovné miesto s dobrým zárobkom, možnosť realizovať nápady, ktoré nosí v hlave, alebo vyniknúť; prípadne všetko spolu. Zbrojovka Brno však nepresunula do Považskej Bystrice svoj vývoj. Bolo to slobodné rozhodnutie pozvaných konštruktérov. Nevieime o tom, že by sa do Zbrojovky niektorý z nich vrátil po ukončení výroby Maneta.

Manet M90 skonštruovali v Považských strojárňach štyria moravskí a českí konštruktéri: Ing. Rudolf Žniva z PS (nar. 1911, Nový Hrozenkov), Ing. Josef Ullman zo zbrojovky Brno (nar. 1909, Vavřinec okres Kutná Hora), Vincenc Sklenář z Ogara Praha (nar. 1909, Poštorná pri Břeclavi) a Zdeno Nagy z Ogara Praha (nar. 1920, Kšely okres Český Brod). To bol základ väčšej, šesťčlennej konštrukčnej skupiny „Vývoja motocyklov“ už so slovenskou účasťou. Motocykel MANET M90 nevznikol v Brne! O akýchto tomto príbehu niet pochyb. Pre nás v PS je však dôležitá

■ Motocykle MANET M90, zbierka Vlastivedného múzea v Považskej Bystrici

ležitá skutočnosť, že Manet M90 (dvojpiestový jednovalec, 3,5 HP pri 4200 ot./min., spotreba pod 1,5 l/100 km, max. rýchlosť 65 i viac km/hod.) sa narodil pod Manínom. Bol to prvý sériový motocykel vyvinutý a vyrábaný na Slovensku. Od r. 1947 do r. 1951 bolo vyrobených 37 630 ks motocyklov.

Bratislavská patrónka učila Brnianskú zbrojovku v Považskej Bystrici vyrábať muníciu. Brno nás zasa učilo vyrábať pušky. Konštruktéri z Valašska a spoza rieky Moravy i sériovo motocykle, pri ktorých sa uplatnili aj talenty zo Slovenska. Kórejská vojna a následné zbrojenie ukončilo život Maneta. Výroba motocyklov v Považskej Bystrici opäť začala až v r. 1955 typom J-50 Pionier.

(Fotografie zo súkromnej zbierky Ing. Pavla Mikuša a Vlastivedného múzea v Považskej Bystrici.)

Literatúra a pramene:

Podnikové propagačné materiály Pov. strojárni a archív autora.

Zborník vydaný roku 1989 „Pov. strojárňami k 60. výročiu trvania podniku“.

JANAS, Karol. *Považské strojárne. Od muničky po ZVL*. Žilina: 2009.

METZKER, Zdeno. *Manet M90*. Považská Bystrica: 2016, www.veteran-manin.eu.

1 Jaroslav Kubík bol v PS do roku 1948, potom služobne presunutý za riaditeľa Východoslovenských strojárni Košice.

2 Nad Považskou Bystricou sa týčia vedľa seba dva charakteristické vrchy so starobyľným názvom Malý (812,6 m. n. m.) a Veľký Manín (890,6 m. n. m.). Medzi nimi prekrásna úžina či tiesňava. Hrebeň nižšieho vyzerá ako malý vulkán – vďaka silueta pre grafikov. Nečudujem sa, že tvorcovia chladničky siahli po tomto originálnom názve.

3 Je treba poďakovať podnikovému riaditeľovi Ing. Jaroslavovi Kubíkovi, bez ktorého iniciatívy by motocykel MANET v Považských strojárňach nemohol vzniknúť.

Zbrojovka Vsetín v letech 1971–1990

David Kostka

V minulých príspevkoch o Zbrojovke Vsetín jsme se postupně seznámili s vývojem podniku od jeho založení v roce 1937 až do konce 60. let 20. století. V závěrečné kapitole, která naváže na předešlé články, se pokusím uceleně rozebrat poslední etapu, kdy lze Zbrojovku Vsetín v mnoha ohledech stále považovat za nejdůležitější podnik v širokém okolí.

Organizační struktura

Jak již bylo uvedeno v minulém příspěvku, v organizační struktuře dochází k významné změně již roku 1969. Na návrh generálního ředitelství je odvolán dosavadní ředitel podniku Ing. Rostislav Matulík a na jeho pozici je nově dosazen Blahoslav Kraus. Jedním z hlavních úkolů pro nového ředitele Blahoslava Krause se stalo snížení výrobních nákladů ve všech provozech.¹ Během začátku 70. let rovněž dochází k prvním pokusům o zavedení automatizovaných systémů. Konkrétně se jedná o počítač EC 1030, který je z hlediska rozměrů s dnešními moderními počítači nesrovnatelný.²

Roku 1975 zemřel Václav Strakoš, jenž působil ve funkci podnikového ředitele v letech 1951–1952.³ Významná změna organizační struktury se odehrála na počátku roku 1976. Z národního podniku Zbrojovka

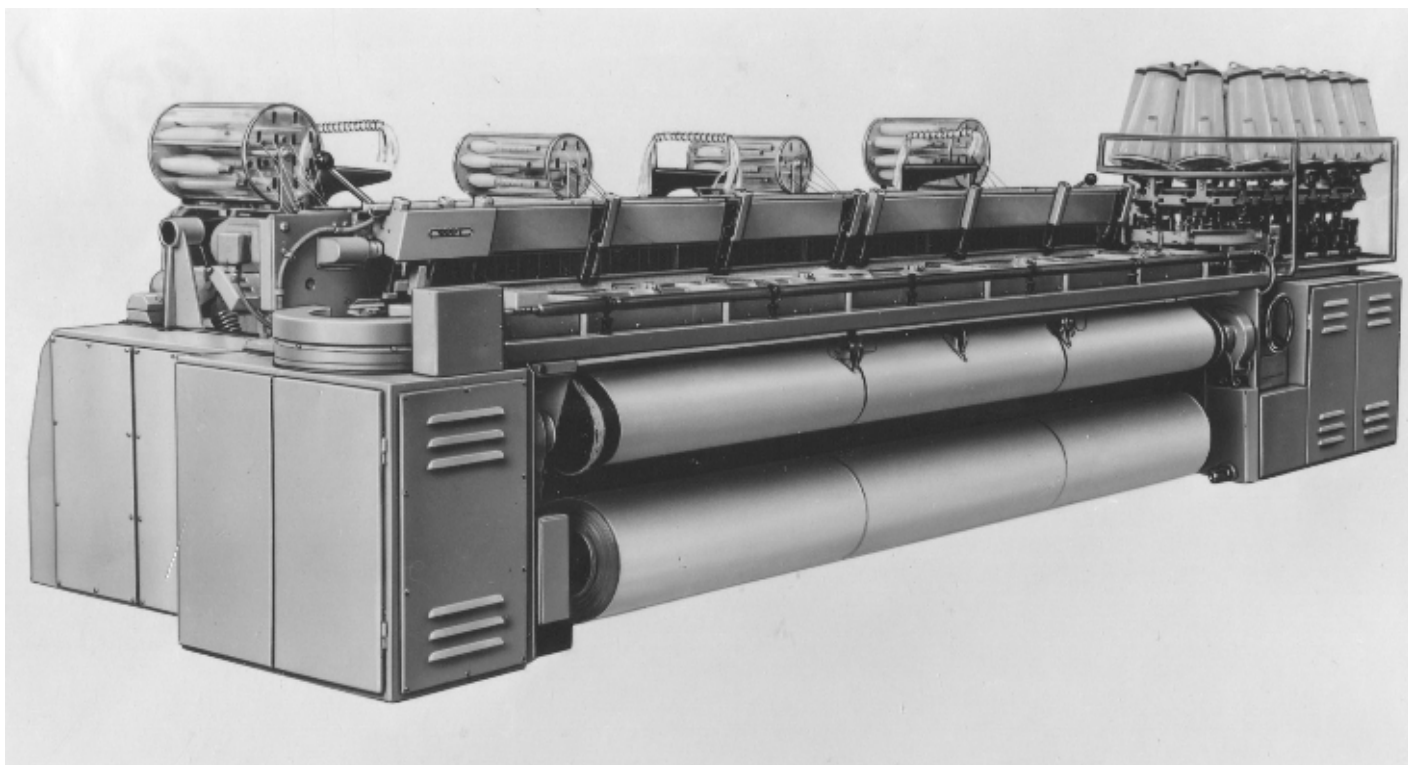
■ Zbrojovka Vsetín, provoz 700, hala M 1: montáž pletacích strojů (1978)
(Fotoarchiv MuRV, foto M. Langer)

Vsetín se rozhodnutím brněnského generálního ředitelství vyčlenil závod v Jihlavě. Nově se tedy podnik skládal již pouze ze dvou závodů – ve Vsetíně a v blízké obci Jablůnka.⁴

V téže roce opět nastává změna na postu ředitele podniku, jelikož stávající ředitel Blahoslav Kraus dosahuje důchodového věku. Nahrazuje ho Ing. Ervin Lindovský, který dříve působil na vedoucí pozici ve Vítkovických železárnách Klementa Gottwalda v Ostravě.

Ze strukturálního hlediska dochází k úpravám v číslování jednotlivých provozů. Nově jsou jednotlivé provozy značeny pouze trojmístným číslem. Ing. Ervin Lindovský zastával funkci podnikového ředitele Zbrojovky pouze necelé tři roky, poté se vrátil do Vítkovických železáren, kde nastoupil rovněž na pozici podnikového ředitele.

K 1. březnu 1979 se řízení vsetínského podniku ujímá Ing. Jan Nepustil, který se do Zbrojovky Vsetín přesunul z Vlárských strojůren ve Slavičíně.⁵ V následujícím roce 1980 se slučují provozy 600 a 700, konkrétně do nového provozu s názvem Výroba textilních strojů. V roce 1981 se opětovně mění název závodu. V souvislosti se změnou organizace řízení ve VHJ ZVS Brno na koncernovou formu nese vsetínský podnik nový název ZVS Zbrojovka Vsetín, k. p., Vsetín. Velmi nešťastná událost se odehrála 21. září 1982 na brněnském výstavišti. Na následky srdečního infarktu zde zemřel podnikový ředitel Ing. Jan Nepustil. Jeho pohřeb proběhl v prostorách sálu odborného učiliště v Jasenicích. Téhož dne se navíc odehrála tragická událost na závodní dráze ze Vsetína do Zbrojovky, když došlo k vykolejení vlakové soupravy. Následkům zranění podlehl dva zaměstnanci, dalších osm bylo těžce zraněno.⁶

Řízením podniku byl pověřen Ing. Stanislav Kořínek, jehož oficiální jmenování do funkce proběhlo 30. prosince 1982. Provoz Výroba textilních strojů byl opětovně rozdělen během roku 1984 na dvě samostatné výrobní jednotky.

Další změny na pozici podnikového ředitele se odehrávaly v rychlém sledu. Roku 1986 dosavadní ředitel Ing. Stanislav Kořínek zažádal o uvolnění z funkce. Oficiálním důvodem bylo neplnění plánovaných úkolů. Na další dva měsíce se řízení podniku ujal Ing. Milan Bažant, aby ho 1. prosince vystřídal Ing. Josef Hubáček, CSc., z koncernového podniku Hutní montáže Ostrava.

Rok 1987 je v historii Zbrojovky Vsetín jubilejním, jelikož se oslavovalo 50. výročí založení závodu. Předposlední změna na postu ředitele podniku v rozebíraném období proběhla v roce 1988, když do funkce nastupuje Ing. Jan Došek, CSc., dříve působící v ZVS Brno.⁷ Po předcházejícím jednání se k 26. červnu ze ZVS Brno vyčleňuje nově založený státní podnik Zbrojovka Vsetín. Jeho zaměstnanci se dne 27. listopadu zúčastnili generální stávky pracujících Vsetínska.⁸

Trvalý tlak zaměstnanců neustál v březnu roku 1990 dosavadní ředitel Došek.

Ve vyhlášeném konkurzu obdržel více než 90 % všech hlasů Ing. Karel Dančák, čímž se stal novým podnikovým ředitelem. Příkazem nového ředitele byl zaveden nový znak Zbrojovky Vsetín. Nový symbol, průhled hledím zbraně, měl asociovat původní funkci, kvůli které Zbrojovka ve Vsetíně vznikla. K poslednímu dni roku 1990 Zbrojovka Vsetín zaniká jako státní podnik a od nového roku vzniká jako akciová společnost.⁹

Výroba

Z hlediska výroby vstoupila Zbrojovka Vsetín do prvního roku páté pětiletky. Celkově bylo počítáno s výrobou zboží v celkové hodnotě 986 mil. Kčs. Nejvyšší nárůst měl být patrný ve výrobě textilních strojů, které se měly stát nejdůležitějším vývozním artiklem. Kromě produkce textilních strojů se stále zvyšovala výroba vrtáků, čemuž napomáhalo stále zkvalitňování strojového parku. Do SSSR se vyvážely zejména tryskové stavy P 125 B. Provoz 1 700 již plně zahájil výrobu pletacích strojů Jervy. Nosným programem nadále zůstal pletací stroj Žakar, jehož odběratelem byla zejména NSR.

V nedalekých Velkých Karlovicích proběhlo v roce 1972 mezinárodní symposium o tryskových stavech s účastí odborníků z kapitalistických i socialistických zemí.¹⁰ Každým rokem lze pozorovat snižující se počty výrobních zbraní, konkrétně pěchotního kulometu. Během roku 1973 dochází ke spuštění nových výrobních programů. Zejména tryskový stav P 165 ZB 8, pletací stroje Jepy a Meto si žádaly velké množství operačního nářadí.

Při výrobě vrtáků se využívaly technologie protlačování za studena a protlačování za tepla, nově se využívala i vybrušovací technologie. Za nárůstem produkce vrtáků stojí zejména stále větší zavádění automatů od firmy Gühring. Dalším dokladem, že v roce 1973 se zavádělo množství novinek, bylo otevření předváděcí síně Zbrojovky Vsetín v Žerotínově ulici.¹¹

Během roku 1974 se zdokonaloval výrobní postup na výše uvedených tryskových stavech a pletacích strojích. Novinky se dostavily až v roce 1975, kdy vsetínská Zbrojovka dostala za úkol vyrobit několik kusů víceprošlupního tkacího stroje Kontis a elektronicky řízeného pletacího stroje Digiplot.

Výroba rozbušek se rovněž nadále zdokonalovala, téměř každým rokem lze zaznamenat určitá vylepšení.¹² Příkladem může být zlepšování voděodolnosti a spolehlivosti, vzhledem k jejich využívání při těžbě. Od roku 1975 byla využívána nová hala M 4, ve které mimo jiné našel své umístění počítač s označením EC 1030. V konečném důsledku lze konstatovat, že se úkoly páté pětiletky podařilo splnit úspěšně.¹³

Následující šestá pětiletka opětovně navýšila plánované počty výrobků, konkrétně se zaměřovala zejména na výrobky určené k vývozu. Mezi nosnými programy zůstala zařazena produkce tryskových stavů. Naopak výroba pletacích strojů Žakar významně poklesla. V sortimentu již nenajdeme ani pletací stroj Meto nebo pěchotní kulomet. Mezi nové výrobky se zařadily pletací stroje Metin a Metap, tryskový stroj Jettis a inovované důlní rozbušky.

Musíme připomenout, že každoroční nárůst objemu výroby měl být dosažen bez zvýšení počtu pracovníků v závodě. Tryskové stavy se kromě SSSR vyvážely již do výše uvedené NSR nebo například do USA. Krátce po skončení světové výstavy ITMA 79 v Hannoveru navštívilo několik zahraničních průmyslníků z USA výrobní prostory vsetínské Zbrojovky.¹⁴ Dokladem kvality výrobků je tryskový stav s označením P 155 ZS – 8 M2, který obdržel titul „Nejlepší výrobek FMVS“. Další pětiletý plán se Zbrojovce Vsetín po-

■
Tkací stroj KONTIS (Fotoarchiv MuRV)

■ ■
Zbrojovka v roce 1970 (Fotoarchiv MuRV,
foto M. Langer)

dařilo splnit již během listopadu roku 1980. Statisticky bylo vykázáno zvýšení výroby textilních strojů o 92 %.

Právě úspěšná výroba textilních strojů se měla stát základem pro přijetí sedmé pětiletky, která počítala s opětovným nárůstem produkce. Navýšení lze pozorovat rovněž ve výrobě válcových vrtáků a důlních rozbušek. Mezi novými výrobními programy nalezneme pletotkáci stroj Metap 120, tryskový stav řady PN a stroj nové generace Jettis 190. K navýšení produkce měla posloužit i nová hala M 5. Další zdokonalování měl podstoupit tkací stroj Kontis C 4 a tryskový stroje Jettis 190.¹⁵ Právě oba zmíněné stroje dělaly výrobě největší problémy. Naopak výroba válcových vrtáků a širokého sortimentu rozbušek se nadále rozšiřovala. Období sedmé pětiletky je z hlediska objemu hodnoceno jako nepříliš úspěšné. Přesto je nutné zmínit, že právě v uvedeném období bylo možné výrobky Zbrojovky Vsetín nalézt kromě SSSR i v několika zemích západní Evropy nebo například v Jižní Koreji či na Tchaj-wanu. Výsledek sedmé pětiletky je v celkovém součtu kladný. Jedinými výrobky, které nebyly úspěšně vyprodukovány, jsou již zmíněné stroje Kontis a Jettis.¹⁶

Do poslední pětiletky vstoupila Zbrojovka Vsetín v roce 1986 s úkolem dalšího navýšení vývozu do zahraničí. Novým výrobním programem se stala produkce pletacího stroje Metex a Jepex. Plánovány byly rovněž inovace stávajících strojů Jettis a Kontis. Dalším nově vyráběným artiklem se staly tryskové stavy PN 170 AF a BF, čímž postupně docházelo k utlumování výroby tryskových stavů řady P, která byla oficiálně ukončena v roce 1989.¹⁷ Roku 1986 navštívil vsetínský podnik tehdejší ministr všeobecného strojírenství Ing. Ladislav Luhový, který si prohlédl a zhodnotil výrobní provozy. Jak v roce 1987, tak ani v roce následujícím nezaznamenávala výroba ve Zbrojovce příznivý vývoj. Stále častěji se ozývaly hlasy, že splnění plánu není možné a požadavky jsou nereálné. Vzhledem k přechodu od centrálního řízení hospodářství k tržnímu systému se plán výroby v mnohém lišil.¹⁸

Bytová výstavba

Jak již bylo několikrát zmiňováno v předchozích příspěvcích, město Vsetín trpělo stálým nedostatkem bytů. Během roku 1971 bylo k užívání nabídnuto pouze 62 nových bytů na Dukelské ulici. V následujícím roce přibýlo několik dalších bytů, zejména se jednalo o byty třípokojové. Částečné zlep-

šení situace lze připsat dobudování sídliště na Ohradě v roce 1973. Celkově bylo k užívání nabídnuto 240 bytů. Zbrojovka se pro své zaměstnance snažila zajistit množství služeb, například vybudování nové mateřské školy v Jiráskově ulici.¹⁹ Další investicí, do které Zbrojovka Vsetín vložila část prostředků, byla stavba hotelu Vsacan, díky čemuž měla zajištěnou rezervaci celého jednoho patra. Během roku 1976 byla vystavěna mateřská škola a jesle v blízkosti sídliště na Ohradě a na Hrbové. Dne 1. září 1976 k nim přibyla nová základní škola na Ohradě. V dalším roce vzniklo více než 350 bytů v místních částech Luh a Rokytnice, k nimž patřilo celkem 289 nových garáží. Rekordním se však stal až rok 1978, kdy bylo dáno k užívání celkem 613 bytů. Podnikový fond ve stejném čase evidoval 2 187 bytových jednotek.²⁰ Snaha podniku podpořit své zaměstnance je patrná i ve formě příspěvků na výstavbu. Základní příspěvek činil 25 tis. Kčs, dále mohl být navýšen o dalších 10 tis. Kčs nebo i 20 tis. Kčs, v případě, že se jednalo o výstavbu řadového domku. Po odpracování 10 let ve Zbrojovce byl celkový příspěvek v celé výši prominut.²¹ V roce 1979 dochází k dalšímu doplnění služeb na sídlištích.

Avšak nejvýznamnější událostí je s určitostí otevření nadjezdu Pionýrů. Mateřské školy a jesle jsou otevřeny v Luhu III a v Rokytnici, kde je ještě navíc otevřena i nová základní škola. Závod mimo jiné přispíval na výstavbu předškolních zařízení v okolních obcích. Hlavní důvod spočíval ve velkém množství zaměstnaných žen, které z okolních obcí do závodu dojížděly. V rámci plánování byla podpořena výstavba rodinných domků, které měly v budoucnu činit 30 % bytového fondu. Lokality pro výstavbu byly určeny místní části Ohrada a Rokytnice.²² Na počátku 80. let se stavební práce přesunuly na Sychrov, kde postupně začalo vznikat nové sídliště, které bylo v roce 1985 doplněno o novou základní školu. Během roku 1986 navíc došlo k navýšení státního příspěvku, který nově dosahoval až na 35 tis. Kčs. V případě, že se zaměstnanec zavázal k práci v závodě na dalších deset let, mohl získat příspěvek od závodu ve výši 20 tis. Kčs. Stálá snaha vyřešit nedostatečnou nabídku bytů je patrná i statisticky: v roce 1985 bytový fond čítal přibližně 4 000 bytových jednotek, v roce 1987 už se jednalo o 4 735 bytů, z čehož přibližně polovinu evidovala Zbrojovka Vsetín.²³

Přes všechny výše uvedené investiční akce se asi nejvýznamnější odehrála na konci 80. let, kdy začala výstavba silničního nadjezdu Rokytnice – Ohrada.²⁴

Rekreace

Možností rekreace pro zaměstnance byla celá řada. Tradičním a oblíbeným místem se postupem let staly zejména Vysoké Tatry, kde podniková chata Valaška umožňovala pracovníkům odpočinek během léta i zimy. Jen během roku 1972 bylo zaevidováno na 572 vydaných rekreačních poukazů. Velký zájem registrovaly i dětské tábory v Leskovém ve Velkých Karlovicích. Každým rokem se navyšoval zájem o rekreaci v zahraničí, zejména v Rumunsku a Jugoslávii. Postupně došlo i k dalším nabídkám a zaměstnanci se v menší míře mohli vydat do Itálie, Maďarska či NDR. Od roku 1975 se do nabídky dostalo ubytování v Costinesti v Rumunsku, kam během roku zamířilo 320 osob. Doprava do Maďarska a Rumunska byla v největší míře zajišťována lehátkovými vlaky a závodním autobusem. Dalším důkazem, že zahraniční rekreace byla zaměstnanci využívána, je 602 vydaných poukazů na dovolenou v Bulharsku, SSSR, Rumunsku, Polsku, Jugoslávii, Maďarsku a NDR v roce 1981. Prakticky celoroční vytížení na chatě Valaška si v roce 1982 vyžádalo její rekonstrukci. Každoročně se zvyšoval počet zaměstnanců, kteří zamířili na ambulantní lázeňskou léčbu do Luhačovic. V dalších letech se již nabídka rekreace příliš neměnila. Zmínit můžeme alespoň nabídku rekreace s lázeňskou léčbou v Trenčianských Teplicích nebo dostavbu nových budov v dětském táboře v Leskovém.²⁵

Kultura

Na počátku 70. let byl rozhodujícím nositelem kultury Sdružený klub pracujících Vsetína. Celkem ho tvořilo 23 souborů a kroužků. Mezi neaktivnější se řadil zejména národopisný soubor Vsacan, aktivně vystupující jak v tuzemsku, tak v zahraničí. Velká část obyvatel opětovně navštívila tradiční letní kulturní program Vsacké léto. Velký problém představovaly nevyhovující podmínky, například malé jeviště a nedostatečná kapacita sálu. V roce 1973 se mezi nejaktivnější, kromě již zmíněného Vsacanu, zařadily soubory dechové hudby, loutkařský soubor a mužský a ženský pěvecký sbor. Provoz souborů a kroužků probíhal z velké části v Lidovém domě, který však nesplňoval technické, estetické ani bezpečnostní normy. Situaci lehce zlepšilo zpřístupnění vsetínského zámku veřejnosti, který začal být využíván k pořádání kulturních akcí.

V roce 1976 Sdružený klub zaštiťoval celkem 37 souborů a kroužků, které navštěvovalo 1 077 členů. Během roku 1978 se situace zlepšila pro loutkaře, kteří nově využívali nové divadlo Kohútek na Rybníčkách. Další významný milník je spojen s rokem 1980, kdy bylo dáno k užívání kino Vatra na ulici Svárov. Kromě zlepšování infrastruktury pro jednotlivé soubory se snažili zástupci Sdruženého klubu zajistit množství představení divadelních a jiných kulturních souborů z blízkého i širokého okolí. V roce 1985 oslavil dechový orchestr již 90. výročí svého založení. Pozitivní zprávou pro obyvatele města bylo zahájení výstavby Kulturního domu, který se však nepodařilo

Na hřišti učňovského internátu Zbrojovky Vsetín v Jasenících (Fotoarchiv MuRV)

dokončit až v roce 1991. Jednalo se o sdruženou investici několika podniků, funkcí investora byla pověřena Zbrojovka Vsetín.

Rok 1989 se stal jubilejním pro pěvecký sbor Lumír, který slavil 70. výročí založení. Po listopadových událostech se během roku 1990 snažil Sdružený klub získat právní subjektivitu, což by mu dávalo větší samostatnost.²⁶

Sportovní činnost

Tělovýchovná jednota Zbrojovka Vsetín se starala nejen o sportovní vyžití zaměstnanců závodu, ale také o děti a dorost. O výstavbu nové sjezdovky na Trojúhelníku se v roce 1971 zasloužil oddíl lyžařů. Mezi aktivní oddíly patřili i hokejisté, kteří jen těsně odvrátili pád do nižší soutěže. Novým sportovištěm se stala rovněž přetlaková hala na Lapači, kterou nejvíce využívali tenisté. Fotbalisté působili na počátku 70. let ve druhé lize. V roce 1973 se mezi úspěšně zapsali zejména košíkáři, kteří postoupili do krajského přeboru, plavecké družstvo žen, které zvítězilo ve druhé plavecké lize, a družstvo odbíjené žen, jež ovládlo krajský přebor.

V roce 1974 se tělovýchovná jednota skládala z 15 oddílů a dvou odborů, s celkovým počtem 1 895 členů. Nárůst členské základny je patrný ze statistik v roce 1975, kdy tělovýchovná jednota evidovala již 2 170 členů. Hlavní pozornost jednoty se upírala k nácvikům na československou spartakiádu, na kterou odjelo celkem 111 členů Zbrojovky Vsetín. V témže roce uspořádal lyžařský oddíl 20. ročník Memoriálu Ludvíka Mítka v běhu na lyžích. V roce 1976 se nedařilo hokejistům, kteří se museli rozloučit s národní ligou. Mezi největší oddíly se v roce 1977 řadily hokej s 355 členy, kopaná s 293 členy a tenis s 261 členy. Rok 1978 je spojen s ukončením stavby nového sportovního areálu na Ohradě. Hlavní plochy tvořilo hřiště kopané pro fotbalisty TJ MEZ Vsetín a hřiště házené pro hráče Zbrojovky. V roce 1979 se dařilo oddílu stolních tenistů, který postoupil do divize. Nenavázali na něj však fotbalisté, kteří po dvou letech opustili národní ligu. V souvislosti s československou spartakiádou 1980 došlo k zapálení vater na 35 vrcholcích okresu Vsetín, dále ve Vsetíně, Valašském Meziříčí a Rožnově pod Radhoštěm.

V roce 1980 převzala TJ Zbrojovka Vsetín úkol organizačně zajistit okresní spartakiádu, která se odehrála v červnu na ohradském stadionu. Na spartakiádě vystoupilo na 8 500 cvičenců. Akci zhlédlo asi 15 000 diváků. Významným mezníkem v roce 1982 se stalo zastřešení zimního stadionu, čímž se značně zlepšily podmínky pro trénink i soutěžní zápasy. Během dalších tří let oddíly působily se střídavou úspěšností zejména v krajských soutěžích.

V roce 1985 byla opětovně uspořádána okresní spartakiáda na ohradském stadionu. V roce 1987 se konečně dočkalo postupu družstvo ledních hokejistů, kteří postoupili do druhé národní ligy po vítězství nad družstvem z Třebíče. Na hokejisty postupem navázali i stolní tenisté.

Cíl postoupit z krajského přeboru se však nepodařil oddílu kopané. Širokou veřejnost i v roce 1988 nejvíce zajímaly výsledky hokejistů a fotbalistů. Fotbalisté bohužel opětovně

nesplnili vytýčené cíle a díky třetímu místu setrvali v krajském přeboru. Během roku 1989 se nejvíce dařilo mužskému družstvu házené, které postoupilo do první národní ligy. V roce 1990 se nejdůležitější událostí pro sport ve Vsetíně stalo otevření nové multifunkční haly na Lapači, kde mohli odehrávat své zápasy házenkáři, košíkáři a další.²⁷

Závodní učiliště

Závodní učiliště nedaleko areálu Zbrojovky produkovalo každoročně velké množství absolventů, kteří se mohli následně přesunout do výrobních provozů. I nadále byly nabízeny obory soustružník, frézař, brusič, zámečník, elektromontér, kalič a instalatér. Učni se kromě vzdělávání v teoretických a praktických dovednostech zapojovali rovněž do sportovního dění organizovaného v rámci tělovýchovné jednoty. Každoročně rovněž probíhaly výstavy učňovských prací. Jak již bylo v minulém příspěvku zmíněno, vedení Zbrojovky Vsetín se snažilo udržovat učňovské dílny na vysoké úrovni. Samozřejmostí bylo i využívání učňů přímo ve výrobě. Závěrečné zkoušky každoročně úspěšně absolvovalo více než 100 žáků.

Každým rokem rovněž narůstal počet účastníků soutěží technické tvořivosti mládeže a rovněž se zvyšoval zájem o výuku tance a společenského chování, které mimo učně z učiliště doplnili také studenti ze zdravotnické školy. Během roku 1977 se na učilišti vzdělávalo 30 vietnamských žáků, kteří se učili profesím strojní zámečník a soustružník. V témže roce se otevřel nový obor mechanik-seřizovač obráběcích strojů. Od 1. září 1978 se název mění na „Střední odborné učiliště“. Učni měli možnost bydlení na internátu, který prošel rekonstrukcí v roce 1981.

Z úspěchů můžeme jmenovat udělení Putovní standarty ministra všeobecného strojírenství v roce 1982. Na tento úspěch bylo navázáno v roce 1987, kdy SOU obdrželo v soutěži učilišť Putovní standartu VHJ ZVS Brno. Zajímavostí je celoškolní plavecká prověrka, která se uskutečnila v roce 1989. Podle zjištění nedokázalo 20 % žáků uplatit vzdálenost 50 m. V prosinci roku 1990 se uskutečnila beseda pracovníků učiliště, zástupců učňů a ředitele SOU týkající se výhledů do budoucna. Ze závěru lze vyčíst, že učiliště se v budoucnu mělo stát samostatnou jednotkou s vlastním hospodařením.²⁸

Závěr

Zbrojovka Vsetín zanechala v historii města Vsetína a jeho okolí velmi významnou stopu. Krátce po založení v roce 1937 přinesla do velmi chudého regionu nová pracovní místa a postupem času se stala jedním z nejvýznamnějších podniků na východní Moravě. Během existence Zbrojovky se razantně změnil výrobní sortiment, když se po skončení druhé světové války podařilo tehdejšímu vedení podniku zajistit nové výrobní programy. Zejména výroba textilních strojů se na dalších několik desetiletí stala jednou z nejdůležitějších.

Zbrojovku však nelze vnímat jen z pohledu výroby. Výrazně totiž ovlivnila tvář města Vsetína v mnoha směrech. Nemalé investice směřovaly do bytové výstavby, která byla nejdříve směřována do centra města a následně i do jeho okrajových částí, kde dnes nalezneme největší sídliště. Pracovníci Zbrojovky se rovněž aktivně zapojovali do kulturního a sportovního života města pod hlavičkou podniku. Samotný areál je dnes významnou průmyslovou zónou, kde mají svá sídla a výrobní prostory největší podniky ve Vsetíně. Závěrem můžeme konstatovat, že přestože již dnes Zbrojovka Vsetín neexistuje jako samostatný podnik, její odkaz přetrvává.

Použitá literatura a prameny:

BALETKA, Ladislav a kol. *Vsetín: město a čas*. Vsetín: 2008.

NEKUDA, Vladimír. *Okres Vsetín: Rožnovsko, Valašskomeziříčsko, Vsetínsko*. Valašské Meziříčí: 2002.

PRŮCHA, Václav a kol. *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918–1992, 2. díl, období 1945–1992*. Brno: 2009.

Zemský archiv v Opavě, *ZVS Zbrojovka, k. p., Vsetín*.

Zemský archiv v Opavě, *Sbírka soudobé dokumentace Zbrojovka, s. p., Vsetín*.

Zbrojovák: týdeník a. s. Zbrojovka Vsetín. Vsetín: Zbrojovka, 1968–1996.

1 ZA v Opavě, fond ZVS Zbrojovka, k. p., Vsetín, kart. 410, inv. č. 471, *Zápis o předání a převzetí funkce ředitele podniku 31. 10. 1969*.

2 ZA v Opavě, fond ZVS Zbrojovka, k. p., Vsetín, kart. 317, inv. č. 1, *Příkazy podnikového ředitele*.

3 *Zbrojovák: týdeník a. s. Zbrojovka Vsetín*. Vsetín: Zbrojovka, 1975, č. 44, s. 1.

4 ZA v Opavě, fond ZVS Zbrojovka, k. p., Vsetín, kart. 264, inv. č. 1127, *Organizační schéma n. p. Zbrojovka*.

5 ZA v Opavě, fond ZVS Zbrojovka, k. p., Vsetín, kart. 476, inv. č. 931, *Listina jmenovací – pod. ředitele ing. Nepustila 1. 3. 1979*.

6 *Zbrojovák: týdeník a. s. Zbrojovka Vsetín*. Vsetín: Zbrojovka, 1982, č. 35, s. 1.

7 ZA v Opavě, fond ZVS Zbrojovka, k. p. Vsetín, kart. 11, inv. č. 10, *Zprávy a zápisy*.

8 *Zbrojovák: týdeník a. s. Zbrojovka Vsetín*. Vsetín: Zbrojovka, 1989, č. 45, s. 1.

9 ZA v Opavě, fond ZVS Zbrojovka, k. p., Vsetín, kart. 11, inv. č. 10, *Zprávy a zápisy*.

10 *Zbrojovák: týdeník a. s. Zbrojovka Vsetín*. Vsetín: Zbrojovka, 1971, č. 29, s. 1.

11 *Zbrojovák: týdeník a. s. Zbrojovka Vsetín*. Vsetín: Zbrojovka, 1973, č. 7, s. 1.

12 ZA v Opavě, fond ZVS Zbrojovka, k. p., Vsetín, kart. 150, inv. č. 168, *Přehled o výrobě jednotlivých výrobků*.

13 ZA v Opavě, fond ZVS Zbrojovka, k. p., Vsetín, kart. 411, inv. č. 776, *Plán výroby na léta 1971–1975*.

14 *Zbrojovák: týdeník a. s. Zbrojovka Vsetín*. Vsetín: Zbrojovka, 1979, č. 37, s. 1.

15 ZA v Opavě, fond ZVS Zbrojovka, k. p., Vsetín, kart. 150, inv. č. 168, *Přehled o výrobě jednotlivých výrobků*.

16 ZA v Opavě, fond ZVS Zbrojovka, k. p., Vsetín, kart. 740, inv. č. 1718, *Koncepční záměry 7. a 8. pětiletky*.

17 ZA v Opavě, fond ZVS Zbrojovka, k. p., Vsetín, kart. 150, inv. č. 168, *Přehled o výrobě jednotlivých výrobků*.

18 ZA v Opavě, fond ZVS Zbrojovka, k. p., Vsetín, kart. 674, inv. č. 1596, *Pětiletý plán výroby na léta 1976–1980*.

19 ZA v Opavě, fond ZVS Zbrojovka, k. p., Vsetín, kart. 136, inv. č. 157, *Výkazy o investiční výstavbě*.

20 ZA v Opavě, fond ZVS Zbrojovka, k. p., Vsetín, kart. 502, inv. č. 1095, *Roční výkazy o investiční výstavbě*.

21 ZA v Opavě, fond ZVS Zbrojovka, k. p., Vsetín, kart. 7, inv. č. 2, *Oběžníky*.

22 ZA v Opavě, fond Sbírka soudobé dokumentace, s. p., Vsetín, kart. 25, inv. č. 50, *Kronika – 3. díl, s. 379*.

23 ZA v Opavě, fond ZVS Zbrojovka, k. p., Vsetín, kart. 502, inv. č. 1095, *Roční výkazy o investiční výstavbě*.

24 ZA v Opavě, fond Sbírka soudobé dokumentace, s. p., Vsetín, kart. 27, inv. č. 52, *Kronika – 5. díl, s. 253*.

25 *Zbrojovák: týdeník a. s. Zbrojovka Vsetín*. Vsetín: Zbrojovka, 1971–1990.

26 *Zbrojovák: týdeník a. s. Zbrojovka Vsetín*. Vsetín: Zbrojovka, 1971–1990.

27 *Zbrojovák: týdeník a. s. Zbrojovka Vsetín*. Vsetín: Zbrojovka, 1971–1990.

28 *Zbrojovák: týdeník a. s. Zbrojovka Vsetín*. Vsetín: Zbrojovka, 1971–1990.

příroda zachyceno objektivem

Pracovníci někdejšího Okresního vlastivědného muzea Vsetín (dnes Muzea regionu valašsko), jmenovitě muzejní fotograf Miroslav Langer, zoolog a tehdejší ředitel Karel Pavelka a dokumentátor Michal Janiš (pořízoval videozáznamy), dokumentovali v červenci 1997 povodně a škody po nich vzniklé na řadě míst okresu Vsetín.

Za poskytnutí výběrových fotografií děkujeme externím spolupracovníkům: členům ČSOP z Valašského Meziříčí – Ivanu Chumchalovi a Milanu Orálkovi.

Karel Pavelka

1
Vsetín byl z měst okresu postižen povodněmi nejméně. K zaplavení vodou došlo ve čtvrti Ohrada vodou z potoka Hluboký (ráno 7. 7. 1997).
(Foto M. Langer)

2
Voda vylitá ze Vsetínské Bečvy proudící po polích v Jablůnce u nádraží Českých drah – na video dokumentuje pracovník muzea Michal Janiš (7. 7. 1997). (Foto M. Langer)

3
Dům zaplavený a poškozený vodou z říčky Bystřice na Bystřičce (7. 7. 1997)
(Foto M. Langer)

4
Zaplavená cesta ve Valašském Meziříčí – Brňově s vyvráceným kamionem, vlevo tok Vsetínské Bečvy (8. 7. 1997) (Foto K. Pavelka)

5
Povodní rozšířené koryto říčky Bystřice na Bystřičce (7. 7. 1997)
(Foto M. Langer)

6
Vodou ze Vsetínské Bečvy stržená lávka v Jarcové (10. 7. 1997)
(Foto M. Langer)

7
Rozvodněná Rožnovská Bečva ve Valašském Meziříčí před mostem na náměstí, vpravo domy na ulici Vrbenská (ráno 7. 7. 1997) (Foto I. Chumchal)

8
Zaplavená křižovatka na bývalé Leninově, nyní Masarykově ulici ve Valašském Meziříčí, pohled ve směru na Hranice (7. 7. 1997)
(Foto I. Chumchal)

9
Zaplavená dolní část Juřinky ve Valašském Meziříčí (7. 7. 1997)
(Foto M. Langer)

10
Rožnovskou Bečvou poničené garáže v Rožnově pod Radhoštěm v lokalitě pod Bučisky (8. 7. 1997) (Foto K. Pavelka)

11
Jeden z mnoha sesuvů způsobených nadměrnými srážkami, Hutisko-Solanec, Zákopčí (7. 7. 1997) (Foto M. Langer)

Velká voda na Valašsku 1997

Velká voda v roce 1997 nejen na Valašsku

Karel Pavelka

Před dvaceti lety jsme zažili po dlouhých bezstarostných letech stoletou povodeň. Tato dramatická událost nicméně přinesla množství poznatků pro budoucnost, které by sice povodním přímo nezabránily, ale jejich ničivé dopady by alespoň snížily. Bohužel mnozí se nepoučili. Neblahé zkušenosti totiž nevedly ke zlepšení péče o krajinu a za dvacet let po „Velké vodě“ nejsou vidět nijak valné pokroky; například na Kelečsku se hospodaření velkých zemědělských podniků v krajině téměř nezměnilo. Ani v lesích situace nevypadá o mnoho lépe: státní podnik Lesy ČR se sice snaží snížit podíl smrku v hospodářských lesích, ale mnozí další vlastníci smrk dále vysazují, i když schopnost smrkových lesů vázat srážkovou vodu je menší než u lesů smíšených nebo listnatých.

Začátek povodní

Povodeň na Valašsku v roce 1997 je ve 20. století zcela neobvyklá – aspoň trochu s ní srovnatelná se vyskytla zřejmě v roce 1940, průtoky na měřených profilech však byly tehdy znatelně nižší. Touto živelnou událostí bylo výrazně postiženo 60 % obcí okresu, hlavně v jeho severní části. Příčinou vzniku této situace byly dlouhotrvající a poměrně intenzivní srážky na celém území ve dnech 4. – 8. července, přičemž 6. července nabyly srážky bouřkového charakteru a srážkový úhrn přesáhl všechny historické záznamy. V noci z neděle na pondělí ráno se již na mnoha místech vylila řeka z břehů. Ve Vsetíně se jednalo pouze o menší potoky, níže po toku se Vsetínská Bečva rozlila od Jablůnky až po Valašské Meziříčí. K ničivosti záplav přispělo povodí říčky Bystřice a zvláště přehrada Bystřička, kde 6. 7. v 22:15 byla přehrada zcela naplněna a údolí pod ní dostalo nárazovou vlnu 50 m³/s, maximální průtok byl 7. 7. v 00:30 ve výši 120 m³/s. Rožnovská Bečva bořila již v Rožnově (silnice na Horní Bečvu, garáže pod Bučicky), z koryta vystoupila také mezi Zašovou a Valašským Meziříčím. Samotné město na soutoku Bečev bylo postiženo nejvíce – bylo zaplaveno autobusové nádraží, velká křižovatka i přilehlé komunikace k nádraží Českých drah. Zasažena byla Poličná a část Juřinky. Níže na spojené Bečvě živel ukázal svou sílu naplno – došlo zde k znatelnému rozšíření ko-

Zaplavená čistírna odpadních vod ve Vsetíně 7. července 1997. Většina čistíren odpadních vod byla zaplavena povodňovou vlnou, a tak mnoho dní neplnila svoji funkci. (Foto K. Pavelka)

ryta u Hustopečí nad Bečvou a Milotic nad Bečvou. Nutno zmínit, že zdržení vody v nivě od Valašského Meziříčí do Hustopečí nad Bečvou způsobily shluky kmenů zachycené na mostě do Němetic, který musel být nakonec odstřelen. Zde voda poškodila chatoviště kolem rekreačních štěrkových jezer až k Miloticím nad Bečvou.

Okres Vsetín byl tak ve dnech 6. – 8. 7. 1997 rozdělen na několik částí dosažitelných pouze za použití speciální vojenské techniky. Řídicí výkonné centrum – Okresní povodňová komise sídlící na Okresním úřadě ve Vsetíně – tak bylo odděleno od operačního střediska Hasičského záchranného sboru ve Valašském Meziříčí.

Povodně byly zvládnuty již dříve zřízeným Integrovaným záchranným systémem (IZS) okresu Vsetín, jehož výkonnými složkami byly kromě hasičů i Vojenský útvar ve Val. Meziříčí, Policie ČR, Městské policie ve třech největších městech okresu, správci sítí a vyžádané síly a prostředky organizací a právnických osob. Řídícím orgánem záchranných prací byla Okresní povodňová komise, v jednotlivých městech řídily práce městské povodňové komise a v obcích starostové.

Zásluhou složek IZS nedošlo v okrese k obětem na lidských životech.

Mediální matení pojmů

Informace o povodních byly v některých sdělovacích prostředcích honbou za senzací. Ve snaze po upoutání pozornosti diváků se uváděly zpravodajské relace z povodní v Televizních novinách televize NOVA větou „Třetina republiky je pod vodou“, jejíž nesmyslnost chápali všichni obyvatelé Moravy a Slezska. Podobný titulek se objevil také v nejčtenějším celostátním deníku Mladá fronta DNES. Přitom údolní nivy řek tvoří pouze 2,5 % rozlohy celé České republiky a zaplavena z nich byla jen část!

Jaké byly příčiny povodní v roce 1997?

Svět podíl má počasí

Vlastní příčinou povodní byly extrémní srážky v oblasti severní Moravy v pohořích širších Beskyd a Jeseníků. Tato situace byla způsobena tlakovou níží vytvořenou nad severní Itálií, posléze postupující k severovýchodu, která se v neděli 6. července přesunula nad východní Polsko a Slezsko. Zde se tato níže prakticky zastavila. Do jejího týlu byl nasáván teplý a vlhký vzduch. Po umocnění návětrným efektem na svazích Jeseníků a Beskyd byla tlaková níže důvodem velmi silných srážek na tomto území. Srážkové úhrny třeba na Lysé hoře byly opravdu úctyhodné: např. v neděli 6. července bylo na zmíněném vrcholu naměřeno 234 mm srážek za 24 hodin. Pro vývoj odtoku těchto srážek a následné záplavy byl rozhodující pětidenní srážkový úhrn od 4. července do rána 9. července, kdy spadlo 586 mm srážek na Lysé hoře, 513 mm na Rejvízu a 454 mm na Pradědu v Jeseníkách. Vysoké srážkové úhrny měly i níže ležící stanice –

Valašské Meziříčí 375 mm, Rožnov pod Radhoštěm 401 mm, méně již Vsetín (228 mm). Od roku 1961 jsou tyto hodnoty zcela mimořádné. Na severní Moravě a ve Slezsku spadla na mnohých místech v průběhu čtyř dnů července více jak třetina celkových ročních průměrných srážek (Soukup a Kulhavý, 1997). Je pravděpodobné, že povodňové průtoky překročily kapacity ochranných hrází kolem řek, a ty byly protřeny. I když průtoky odpovídaly stoleté vodě, objemem povodňové vlny se řadí tato povodeň k vodě tisícileté (stejní autoři).

Co však mohlo být prvotní příčinou těchto extrémních srážek? Odpověď dosud není známa, ale bude účelné si připomenout některé z možných příčin extrémních srážek. Známy geolog Václav Cílek (Cílek, 2009) dává do spojitosti oteplování Atlantického oceánu v jeho tropické a subtropické části s výskytem větších větrů a možností dálkového transportu srážek do střední Evropy. Dále se otepluje Jadran a s tím souvisí i přenos srážek z této oblasti opět do střední Evropy.

Povodně – také výsledek lidské činnosti

Opakované záplavy v nivách větších řek trvají již tisíce let. Málokdo z laické veřejnosti však ví, že v dávné minulosti byly tyto jevy nejen nepravidelné, ale byly dokonce velmi výjimečné. Povodně se staly pravidelnými až po hustším osídlení určitého území, a především po odlesnění horních částí povodí řek. Proto vznik tzv. holocenních náplavů, kdy na šterkovém podloží říčních údolí jsou naplavovány velké vrstvy nivních hlín z horských strání a hřebenu, lze vysledovat v různých oblastech rozdílně v návaznosti na období jejich kolonizace.

Počátky výraznějšího naplavování povodňových hlín lze ve střední Evropě zaznamenat v období tzv. lidu popelnicových polí (1250–750 let před naším letopočtem), kdy byl zjištěn výrazný vzestup lidské populace, spojený se značným odlesňováním krajiny i rozvojem metalurgie bronzů. V některých oblastech (např. jižní Morava) se jednalo o náznak ekologické katastrofy (Rulík, 1994). Hlavní období vzniku nivy ve střední Evropě se nyní na základě paleobotanických výzkumů datuje do raného až vrcholného středověku.

První zpráva o povodni na našem území pochází z roku 590 n. l. na Labi, v 9. století pak jsou údaje o pravidelných záplavách na této řece. Kosmova Kronika česká líčí povodeň z roku 1118 na Vltavě, stejně tak je zde popisována povodeň z roku 1180. Další známé údaje o povodních na Vltavě jsou ze 13. století. Počátek hlavní sedimentace povodňových hlín (a tedy pravidelný výskyt povodní) je v povodí Moravy datován do 12.–13. století, v nivě Dyje je tomu tak až v 2. polovině 14. století.

Před vznikem pravidelných povodní se vyskytoval v nížinách větších řek tzv. tvrdý luh (u Labe ještě v 10. století), což byl typ lesa s převahou dubu letního, jasanu ztepilého, jilmu a habru. Archeologové zjišťují v tzv. době hradištní sídliště Slovanů v nivách řek (např. Mikulčice). Od 12.–13. století po objevení pravidelných záplav jsou již stavby situovány na říční terasy mimo dosah záplavové vody. S pravidelnými záplavami se v místech zasahovaných záplavovou vodou postupně vyvinul specifický typ lesa, tzv. měkký luh, kde hlavními dřevinami je jasan ztepilý, topol černý a dub letní, méně jilm a lípa. Vzhledem k vysoké hladině spodní vody jsou tyto lesy velmi blízké svým podmínkami horským polohám – vyskytují se zde proto také horské druhy z říše rostlinné i živočišné.

Zaplavená dolní část obce Choryně vodou z rozvodněné říčky Juhyně (8. 7. 1997)
(Foto K. Pavelka)

Porušená regulace břehu a rozšíření koryta Rožnovské Bečvy povodňovou vlnou
v Rožnově pod Radhoštěm nedaleko Střední zemědělské školy (8. 7. 1997)
(Foto K. Pavelka)

Odplavená cesta do Choryně ze Lhotky nad Bečvou u odbočky
do Hustopeč nad Bečvou (7. 7. 1997) (Foto M. Langer)

Zrychlování odtoku vody z krajiny

Hospodaření člověka v naší krajině v minulých staletích směřovalo ke zvyšování a zrychlování povrchového odtoku. Prvním velkým zásahem bylo odlesnění horských hřebenů a strání a přeměna velkých území na pastviny, čímž došlo k nevědomému urychlení povrchového odtoku a k záplavám v nižších polohách. Na Valašsku vyvrcholila v 16. a 17. století tzv. pasekářská a valašská kolonizace, kdy byly odlesněny mnohé horské stráně a hřebeny. Později s rozvojem průmyslu došlo v 19. století k vykácení další velké části původních jedlových a jedlobukových lesů. Po velkých povodních koncem 19. a začátkem tohoto století bylo rozhodnuto o regulaci řeky Bečvy v celém úseku. Postupně byl tento zásah proveden do 30. let 20. století a Bečva se stala prakticky rovným kanálem s mírnými zákruty a upravenými břehy. Tyto úpravy se nevyhnuly ani dalším menším vodním tokům na Valašsku.

Ve 20. století pak byla odstavená slepá ramena regulovaných řek v souvislosti s postupným přizpůsobováním krajiny zemědělské technice zavážena, byly vysušovány mokřady v nivě i v horských oblastech. Rozorávání mezí v 50. letech 20. století způsobilo velké snížení schopnosti krajiny zadržovat srážkovou vodu. Dalším příspěvkem k zrychlenému odvodu srážkové vody do vodních toků byly velkoplošné meliorace polí a luk prováděné v 70. a 80. letech 20. století. Při výstavbě odvodňovacích systémů byla odstraňována na svazích liniová zeleň napomáhající vsakování vody do půdy. Jen v letech 1960–1990 dle hrubých odhadů bylo u nás odstraněno ze zemědělské krajiny 4 000 km zeleně u vodních toků, 3 600 hektarů rozptýlené zeleně a 240 000 hektarů mezí.

Těmito procesy postupně došlo k tomu, že část vody, dříve zůstávající v tzv. malém koloběhu nad pevninou (výpar – srážky – výpar), se nyní dostává poměrně rychle povrchovým odtokem s vodními toky do moře. Tím se zvyšuje podíl vody ve velkém koloběhu, dochází k větší akumulaci vodních par v atmosféře, které se potom dostávají nad pevninu, a zde se pak místy vyskytují nadnormální srážky způsobující vznik lokálních nebo i plošně rozsáhlejších povodní. Následkem působení imisí z průmyslu na lesní porosty také došlo k výraznému odlesnění povodí některých řek, což dále zvýšilo odtok srážkové vody z krajiny.

Neprávem zabraná území

Tak lze nazvat změněná záplavová území v nivách řek. S ohledem na krátkou paměť lidí i celé společnosti a relativně malý výskyt velkých povodní v posledních třiceti letech se mnohde stalo, že tato území začala být považována za zcela bezpečná s ohledem na možné zaplavení. A tak byly povoleny stavby rodinných domů, průmyslových komplexů až k břehům vodních toků. Půda v nivách byla zorána, bylo zde tolerováno pěstování obilnin a zvláště kukuřice. Přitom byl zničen významný ekosystém aluviálních luk, u nichž náklady na obhospodařování jsou 2x až 4x nižší než na nezaplavovaných loukách v obdobných podmínkách. Spoléhalo se i na protipovodňové hráze, regulaci toků a přehrad, které ovšem vůbec nebyly a dosud nejsou provozovány jako protizáplavové (se stále sníženým objemem vody). Přes uvedené skutečnosti, často zdůrazňované ekology, se příslušné orgány neustále setkávají s tlakem na povolení výstavby v místech, kde je velmi pravděpodobný výskyt povodní. Povodně v roce 1997 nás přesvědčily o tom, že řeka se i po staletích vrací na místa svého původního toku, na místa již téměř neznatelných slepých ramen. Bohužel se stále přeceňuje význam přehrad pro snížení povodňové vlny, ovšem jejich funkce je důležitá především ve vyrovnávání průtoků v řekách (Soukup a Kulhavý, 1997). Tyto přehrad neslouží primárně jako protipovodňové, protože jsou z velké části svého objemu napuštěny. Slouží ovšem jako prostředek uklidňující společnost z obav před povodněmi.

Negativní důsledky povodní a nadměrných srážek

Ohrožení a ztráty lidských životů

V celé České republice zahynulo 50 lidí při povodni přímo a dalších 10 zemřelo na infarkt jako následek povodní. Katastrofa měla dlouhodobý vliv i na psychiku lidí, kteří ji zažili.

Velké materiální škody na majetku a infrastruktuře

Při povodních bylo poškozeno mnoho obytných a rodinných domů, mnohé byly zničeny úplně. Byly poškozeny a zničeny úseky dopravních cest (21 km železničních tratí a 370 km silnic, 33 železničních a 320 silničních mostů), telekomunikačních zařízení, vodovodních i plynových rozvodů, vodní nádrže a rybníky i regulace vodních toků. V okrese Vsetín bylo poškozeno 577 bytových a rodinných domů (dva byly dokonce zničeny tak, že musely být demolovány), 126 rekreačních objektů. Úroda na 215 ha polí byla zničena, 705 kusů hospodářských zvířat uhynulo nebo muselo být utraceno.

Velké splavování půdy

Došlo ke značné erozi půdy zemědělských i lesních pozemků, čímž byla na mnohých místech výrazně ochuzena půda o svrchní nejúrodnější vrstvy. V nižších polohách pak došlo k zanášení koryt vodních toků.

Znečištění životního prostředí

Tyto škody byly velmi těžce zjištělné. Nikdo nedokáže přesně určit, jakým únikům látek došlo. Jde především o úniky chemických látek i organického znečištění (žumpy, čističky...). Nejznámějším případem je vyplavení chemikálií z ostravského podniku OSTRAMO-Víček, mnoho dalších menších úniků nebylo zjištěno. Většina čistíren odpadních vod byla zaplavena, a proto nemohla pracovat – odpadní vody od obyvatelstva i z průmyslu tak volně vytékaly do vodních toků. Nezanedbatelné je také znečištění krajiny údolních niv odpadky z vyplavených černých skládek ve výše položených oblastech.

Poškození regulací toků v městské a vesnické zástavbě i hrazení bystřin v horách se i dosud projevuje výraznějším splavováním půdních částic nejen při větších vodních stavech, ale i v normálním, bezpovodňovém období, což urychluje ochuzování svrchních půdních vrstev a zanášení řečišť vodních toků.

Svahové pohyby

Vlivem extrémních srážek předcházejících povodním došlo k aktivaci svahových pohybů na Valašsku. Okres Vsetín byl nejvíce postiženým okresem, bylo zde evidováno více než 250 lokalit aktivních svahových pohybů. Ze svahových pohybů se nejvíce vyskytovaly sesuvy, méně stékání a skalní řícení. Zmíněnými svahovými deformacemi došlo ke znatelnému porušení krajinného vzhledu, přičemž zajištění lokalit bude dlouhodobé. Jejich příčinou je kromě silných a dlouhotrvajících srážek také stavba geologického podkladu v naší oblasti – tzv. flyšového pásma, které sestává ze střídajících se vrstev pískovců, břidlic a jílovců, jež po dlouhodobých srážkách nabobtnají a stávají se kluznou plochou pro půdní vrstvy ležící nad nimi. Sesuvy nejsou na Valašsku nic nového, jsou známy i z minulosti. Prvním vědecky dokumentovaným sesuvem byl ten z roku 1919 u Hošťálkové, který měl délku 750 m a šířku až 350 m. První sesuvy se začaly objevovat již těsně po vrcholu povodňové vlny a postupně se aktivovaly další. Nejrozsáhlejší sesuvy v okrese Vsetín byly v Mikulůvce, Růždce, v katastru Bystřičky (nad železniční tratí) a v Novém Hrozenkově – Brodské.

Negativní vlivy na živou přírodu

Ve skupině vodních bezobratlých živočichů zjistil hydrobiolog dr. Holcer v Bečvě poměrně výrazné ovlivnění společenstev. Mnoho druhů z vyšších

a čistějších částí vodních toků bylo nalezeno v nižších úsecích. Rybí fauna obývající vodní toky byla pravděpodobně ovlivněna poměrně málo. Výzkumné odchvy, provedené Ústavem ekologie krajiny Akademie věd ČR v Brně, nepotvrdily obavy některých rybářů z významného ochuzení ryb v Bečvě – výrazné byly zřejmě pouze úhyny lipana podhorního. Z hlediska vlivu na další skupiny živočichů se předpokládá ovlivnění půdních bezobratlých a drobných ptáků hnízdících v přizemním bylinném a keřovém vegetačním patře v zaplavených nivách řek. Prakticky žádné negativní vlivy nebyly zjištěny u vodního ptactva hnízdícího na rybnících. Naopak druhy ptáků hnízdící v erodovaných březích řek zcela určitě nevyvedly mláďata (především ledňáček a břehule).

Podle sledování půdních biologů na jižní Moravě snižují letní povodně, oproti jarním záplavám, podstatně populační hustotu půdní fauny na zaplavených loukách. Příčinou je vyšší teplota vody a nižší obsah kyslíku v záplavové vodě. Z význačných druhů bezobratlých živočichů je potvrzeno vyplavení velké části populace zábronožky sněžní v CHKO Poodří a Litovelské Pomoraví. V Poodří rovněž došlo k výraznému oslabení populace kriticky ohrožené vodní kapradinky, nepukalky plovoucí. Velkým nebezpečím pro zbytky přírodní vegetace na dolních tocích může být rozšíření agresivních druhů rostlin z míst jejich výskytu ve vyšších polohách do poloh nižších (křídlatka japonská a sachalinská, netýkavka žláznatá) a postupný ústup domácích druhů. Nové porosty křídlatky byly zjištěny na některých místech již v srpnu!

U vyšších živočichů došlo k úhynu velkých populací drobných savců v nivách. Vzhledem k tomu, že jsou tyto polohy přeměněny na pole a osídleny hrabošem polním, velkým škůdcem polních kultur, je snížení populace tohoto škůdce spíše pozitivní. Spolu s tímto druhem však zcela jistě došlo k úhynům populací vzácnějších druhů v zachovalých částech nivy spojené Bečvy – rejsce černého, rejsce vodního, rejska malého, hraboška podzemního a myšky drobné.

Pozitivní přínosy povodní pro živou přírodu

Povodňové jevy mají i kladné přínosy pro krajinu, přírodu a lidské poznání. Silné porušení až odstranění tvrdých regulačních úprav, především na spojené Bečvě pod Valašským Meziříčím, je jedním z velmi kladných výsledků obrovských povodní v roce 1997 a dále následných již nižších povodní po roce 2000.

Zlepšení hnízdních možností pro ptactvo a rozšíření živočišných i rostlinných druhů

Bylo rozšířeno řečiště o cca 20 metrů a obnaženy hlinité břehy, což výrazně přispělo ke zvýšení hnízdních možností pro některé ptačí druhy (ledňáček říční, břehule říční). Rovněž byly podstatně rozšířeny štěrkové náplavy, které využívá pro hnízdění ohrožený druh písík obecný a kulík říční.

Z bezobratlých došlo k rozšíření nebo objevení pavouka slíďáka pobřežního. Z rostlin se pak objevil kriticky ohrožený keř židovíník německý.

Zpeštění koryta a hlavně dna řeky prospělo jistě i rybám – vždyť úsek Bečvy pod Choryní patří k těm málo úsekům našich řek, kde dochází k samovolnému rozmnožování ryb. Žije zde také kriticky ohrožený druh hrouzek Kesslerův, který se vyskytuje asi na 40 km úseku Bečvy od jejího soutoku s Mora-

Stržená lávka přes Rožnovskou Bečvu ve Valašském Meziříčí na Křižné, trasa k sokolovně a bývalému kostelu Nejsvětější Trojice (7. 7. 1997)
(Foto I. Chumchal)

Poškozená silnice u městské knihovny v Rožnově pod Radhoštěm (8. 7. 1997)
(Foto K. Pavelka)

Na odstraňování povodňových škod se podílela i speciální německá jednotka THW, Jarcová (září 1997). (Foto M. Orálek)

vou proti jejímu toku a na úseku mezi Choryní a Hustopečemi nad Bečvou. Z hmyzu se zde vyskytuje saranče modrokřídlá.

Dochází k přenosu z horních částí toků do nižších u některých ochranných významných druhů rostlin a drobných živočichů, což je i případ již zmiňované žabronožky sněžní. Jistě se tento jev objeví u dalších druhů bezobratlých z řádu koryšů, mlžů nebo i ryb. Tímto procesem dochází k obohacení druhového spektra v dolních tocích a k rozšíření lokalit výskytu jednotlivých druhů.

Odkrytí geologických profilů

Pro geology měly povodně pozitivní význam v tom, že byly odkryty spodní geologické vrstvy na erodovaných úsecích mezi Lhotkou nad Bečvou a Hustopečemi nad Bečvou bez finančních nároků, takže byly odkryty prvohorní, druhohorní i třetihorní vrstvy, v nichž byly učiněny mnohé významné paleontologické nálezy. Naše muzeum obohatilo své geologické a paleontologické sbírky o stovky sbírkových předmětů. K průzkumu tuto situaci využila také Geologická služba České republiky. Geologické a paleontologické nálezy jsou jedním z velkých přínosů této katastrofy pro poznání vývoje přírody Valaška a přilehlé oblasti středního Pobečví.

Důrazné upozornění lidem

Příklad chráněných krajinných oblastí Poodří a Litovelské Pomoraví a údolní nivy na soutoku Moravy a Dyje uvedme jako připomenutí významu přírodních krajiny pro snížení dopadu povodní na města a obce. Obnovení paměti lidí ohledně rozsahu a možných účinků velkých záplav může být přínosem pro budoucí generace i tím, že se podaří zamezit výstavbě v blízkosti vodních toků a bude komplexněji zvažována protipovodňová ochrana celých povodí.

Likvidace povodňových škod

Velký dík za odstranění povodňových škod patřil, kromě naší armády, příslušníkům Hasičského záchranného sboru a Civilní ochrany také pracovníkům různých státních a nevládních organizací i soukromých firem. Z nich se do odstraňování následků povodní zapojili významně členové základních organizací Českého svazu ochránců přírody ve Valašském Meziříčí, kteří vyčistili cca 200 domovních studní zaplavených povodňovou vodou. Tato organizace se starala i o koordinaci práce speciálního oddělu THW (Technisches Hilf Werk) z Německa, který s pomocí své techniky významně přispěl k zahlazení známek po povodni.

Velké dluhy byly ještě několik let po povodni v opravě regulací vodních toků, ale v mnoha případech nemělo smyslu (a bylo by to i příliš drahé) navracet koryto řeky do původního stavu zvláště tam, kde nejsou v blízkosti vodních toků sídelní celky. Proto bylo odepsáno původní regulované koryto Bečvy mezi mostem u Choryně až po chatoviště v Hustopečích nad Bečvou s tím, že regulace nebude dále obnovována. Dále po proudu pak bylo ponecháno svému osudu řečiště Bečvy v katastrech Špiček a Černotína v lokalitě zvané Pod Skalami. Pod městem Hranice pak bylo postupováno podobně na úseku v lokalitě Famílie a asi u 2 km toku Bečvy u Oseku nad Bečvou.

Sporné se jeví ochranářům zpětné zúžení upraveného koryta Bečvy v Rožnově pod Radhoštěm, stejně jako podobný zásah u Lhotky nad Bečvou (zde navíc v místech bez blízké zástavby). Velké asanační práce pokračovaly i v dalších letech po povodni na zajištění sesuvných území – stabilizovány byly největší sesuvy, ale každé silnější dlouhotrvající deště mohou vyvolat opětový pohyb některých svahů.

Jak dále v protipovodňové ochraně?

Ani dvacet let po velké povodni a dalších následných v jiných částech České republiky neutichají spory mezi zastánci dvou systémů protipovodňové ochrany – technické varianty velkých projekčních firem a podniků jednotlivých povodí, a její ekologické varianty, kterou prosazují ekologicky orientovaní projektanti a ekologové a další přírodovědci a nevládní ekologické organizace.

Bohužel stále dochází k realizaci průmyslových a občanských staveb v záplavových zónách, které povolují i příslušné orgány státní správy se zdůvodněním, že je tam ochrana před 100letou vodou zajištěna. Protipovodňová opatření na stejných lokalitách projednávána po několika letech pak vedou k tlaku na zřízení dalších „protipovodňových opatření“, jež spočívají především ve zvyšování hrází. Opatření v krajině k zadržování rychle odtékající vody za prudších dešťů aby pohledal, změn v lesním a zemědělském hospodaření je jako šafránu. A to za situace, kdy dochází ke stále jasnějším extrémním výkyvům počasí jako projevům globální změny klimatu (scénář byl popisován již v 80. letech 20. století), k nimž se povodně vedle sucha a dalších extrémních projevů počasí řadí.

Posledním výkřikem technokratů je plán na výstavbu přehrady na řece Bečvě u Skaličky a Černotína, která by přehradila jednu z posledních štěrkonosných řek u nás, Bečvu. Protipovodňová ochrana tohoto projektu je sporná z pohledu jiných méně drastických možností a až úsměvná je argumentace ohledně zvýšení možností rekreace. Tuto funkci již zajišťují současná štěrková jezera a také zpřirodňovaný tok Bečvy, který je využíván k různým rekreačním aktivitám obyvateli regionu již mnoho let.

Vzhledem ke zvýšené aktivitě nevládních ekologických organizací navrhuji variantu polderu nebo boční nádrže s volným průtokem Bečvy nakonec vláda upustila od definitivního rozhodnutí, které ponechala nástupnické vládě. Pozemky se ovšem už vykupují, i když ještě není rozhodnuto, co se bude projektovat a stavět.

(Článek je upraveným výtahem ze scénáře k výstavě Velká voda, která byla prezentována v muzeích ve Valašském Meziříčí (1997) a ve Vsetíně (1998). Text je doplněn o poznatky a informace získané za uplynulých dvacet let.)

Literatura

BUČEK, Antonín – FLOROVÁ, Kamila – KRÁLOVÁ, Helena – KUNDRATA, Miroslav – MACH, Radim – UNGERMAN, Jaroslav. *Analýza povodňových událostí v ekologických souvislostech*. Brno: 1998.

CÍLEK, Václav. Vodu nezastavíš – příválové deště v české a moravské krajině. In: *Vesmír*, 88, č. 10, 2009, s. 614–617.

HAAS, Jiří. Klimatické poměry. In: Nekuda Vladimír a kolektiv: *Okres Vsetín – Rožnovsko, Valašskomeziříčsko, Vsetínsko*. Vlastivěda moravská, sv. 68. Valašské Meziříčí a Brno: 2002, s. 110–121.

HLADNÝ, Josef a kolektiv. *Vyhodnocení povodňové situace v červenci 1997. Souhrnná zpráva projektu*. Praha: 1998.

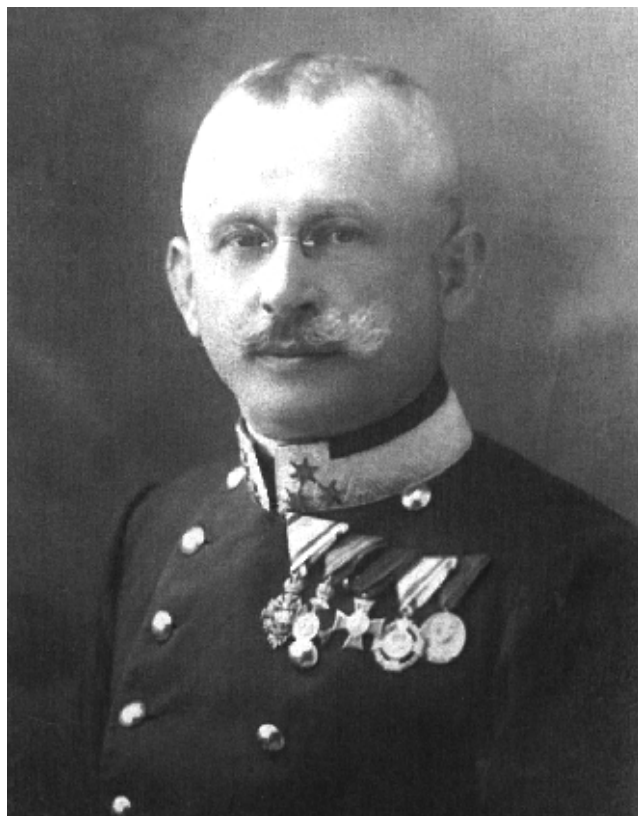
PETŘÍČEK, Václav – BLAHNÍK, Petr – KOPECKÁ, Veronika a kolektiv AOPK. Informace o následcích povodní v červenci 1997 v přírodě a krajině České republiky. In: *Ochrana přírody*, 52, 1997, č. 9, s. 259–264.

SOUKUP, Mojmír – KULHAVÝ, Zbyněk. Povodně let 1995, 1996 a 1997 – jaké škody vznikly a jak zabránit jejich opakování. In: *Vesmír*, 76, 1997, č. 9, s. 516–518.

Zpráva: Povodeň v okrese Vsetín (červenec 1997). Vsetín: 1997.

Kariéra a smrt generála Jana Rady

Otakar Tvrdoň

Ing. Jan Rada ještě jako plukovník v roce 1917

Jan Rada se narodil dne 28. dubna 1868 v Kelči. Jeho otec Jan Rada byl kožešník.

Od poloviny sedmdesátých let 19. století navštěvoval školu v Kelči, následně pak vyšší státní gymnázium ve Valašském Meziříčí. Zde také završuje studium v květnu 1888 zkouškou dospělosti, kterou vykonává s vyznamenáním.

Již během studia na gymnáziu byl dne 11. ledna 1888 odveden k vojsku, a to do školy pro jednoroční dobrovolníky. Po maturitě, ještě před nástupem na povinnou vojnu, vykonává krátkou dobu, jako „jednoročák“ ve státním platu, funkci zatímního učitele na škole v Rožnově pod Radhostěm.

Vojenskou službu nastupuje 1. října 1888 do jednoroční školy pro dobrovolníky při 7. praporu pevnostního dělostřelectva v polském Krakově, po jejímž absolvování odchází do zálohy. Již v záloze je 1. ledna 1890 jmenován poručíkem. Po krátkém pobytu v civilu se v květnu téhož roku vrací k armádě. Absolvuje ve Vídni krátký doplňovací kurz včetně přezkoušení na aktivního důstojníka a stává se vojákem z povolání. Od listopadu 1890 až do konce roku 1893 slouží jako velitel roty u 2. pluku pevnostního dělostřelectva v Krakově, ale dne 1. ledna 1894 se vrací do Vídně k dalšímu vojenskému vzdělávání. Vyšší dělostřeleckou školu končí s velmi dobrými výsledky v polovině roku 1896. Mezitím je v listopadu 1894 povýšen do hodnosti nadporučíka. Koncem roku 1896 krátce služebně působí v konstrukční kanceláři muniční továrny ve Wöllersdorfu. Ale pak již zůstává ve Vídni, kde od roku 1897 pokračuje s nabytým vojenským vzděláním praktickou činností v konstrukční kanceláři továrny dělostřeleckých přístrojů a materiálu. Teoretickým proškolením a odbornou praxí získává tak speciální vojenské znalosti a stává se konstruktérem zbraní a nábojů a kvalifikovaným odborníkem na jejich výrobu.

Vojenská kariéra Jana Rady pokračuje – 1. ledna 1898 je již dělostřeleckým inženýrem (srovnatelná hodnost: kapitán). Kvalifikaci si vylepšuje studiem jazyků. Proto kromě němčiny a češtiny ovládá také polštinu, francouzštinu a ruštinu.

V letech 1898 až 1904 Jan Rada pracuje nadále jako referent konstrukční kanceláře v hlavní továrně na zbraně, ve vídeňském Arzenálu. Opakovaně je během této činnosti hodnocen jako velmi schopný inženýr a odborník.

Mezitím se dne 28. dubna 1900 oženil se slečnou Annou Lichtblau. Manželům Radovým se po sňatku postupně narodilo pět dětí: Jan (1901), Anna (1903), Rudolf (1905), Kamila (1907) a Marianna (1910). Ve svých čtyřiceti letech tedy zakládá Jan Rada ve Vídni rodinu, kterou pak s vojenskou důsledností pravidelně rozšiřuje.

Ve svém služebním zařazení získal již značné zkušenosti, proto působí v letech 1905 až 1906 jako učitel a zbraňový mistr ve vojenské škole střelby pevnostního dělostřelectva na Kamenném poli u Felixdorfu. V dalších letech se vrací do své funkce referenta konstrukční kanceláře. Je instruktorem pro zbraně a náboje a odborníkem pro jejich výrobu. Svými nadřizenými je v tomto období charakterizován jako služebně horlivý a velmi snaživý, vyzdvihována je jeho píle.

To se odráží i v jeho vojenských oceněních. Již v roce 1904 je vyznamenán Zlatým záslužným křížem s korunkou, který se uděloval důstojníkům za mimořádnou služební horlivost. Následuje jubilejní Pamětní medaile ozbrojené moci a Jubilejní vojenský kříž.

Mezitím je Jan Rada v listopadu roku 1910 hodnostně povýšen na vrchního dělostřeleckého inženýra a hned na to je v březnu roku 1911 jmenován majorem. V červenci roku 1913 přichází změna jeho vojenského působiště. Je převelen do muniční továrny ve Wöllersdorfu, kde již jednou sloužil. Dostává funkci provozního inspektora I. stupně. Jeho hodnocení jsou nadále příznivá, a tak není divu, že dne 27. dubna 1914 je povýšen, a to do hodnosti podplukovníka. To však již vypuká první světová válka.

Podplukovník Jan Rada nadále pracuje ve Wöllersdorfu jako provozní inspektor. Při tomto služebním zařazení je i v těchto letech úspěšný a svými nadřizenými hodnocen velmi kladně. Proto se mu dostává 18. března 1916 opět velmi významného vojenského ocenění, je mu uděleno vyznamenání Červený kříž Františka Josefa.

Není bez zajímavosti, že v květnu 1917 dostává krátkou dovolenou. Místem dovolené je Olomouc, snad jako sídlo velitelství, u kterého se měl hlásit. Důvodem dovolené byla rodinná záležitost. Lze se domnívat, že cílem jeho zájezdu na Moravu byla návštěva příbuzných v Kelči. Jeho rodiče však již nežili, matka zemřela v roce 1898 a otec v roce 1902.

Rok 1917 znamená pro Jana Radu další služební postup, 1. října je jmenován plukovníkem. Těsně před koncem první světové války se pak vrací do Vídně se zařazením v armádní muniční továrně. Rakousko-Uhersko se však hroutí, světová válka končí, státy podrobené c. a k. monarchii se osvobozují. Dne 28. října 1918 vyhláší Národní výbor v Praze samostatný československý stát.

Bezprostředně po vzniku Československé republiky se plukovník Jan Rada, rodák z Kelče, přihlašuje do jejích služeb a již 3. listopadu 1918 prostřednictvím vyslanectví vstupuje do čsl. armády a službu nastupuje nejprve u tohoto zastupitelského úřadu. Brzy je ale služebně zařazen u Ministerstva národní obrany a koncem roku 1920 působí jako

technický dělostřelecký inspektor při zemském vojenském velitelství v Brně a pak jako dozorčí orgán MNO pro odborné školství dělostřeleckého zbrojního personálu se sídlem rovněž v Brně. Svůj záznamní list z 1. října 1920 podepisuje „ing. Jan Rada plk“.

Nejvýznamnější událost v jeho vojenské kariéře nastává koncem roku 1921 – 16. prosince je jmenován dekretem prezidenta republiky generálem dělostřelecké technické služby. Tato vysoká hodnost mu otevírá cestu k novým vyšším služebním funkcím, a tak začátkem července roku 1922 je generál Rada přidělen jako velitel muniční továrny v Poličce (v podstatě ředitel). Bydlel v první dny své nové funkce přímo v továrně, v asi dřevěné administrativní budově označené jako objekt č. 43, v kanceláři určené pro velitele. To se mu ale stalo osudným.

V noci ze dne 16. na 17. července zhaslo následkem bouře v kanceláři velitele elektrické osvětlení. Generál se odebral ze svého dočasného příbytku s hořící svíčkou chodbou do sousedící telefonní ústředny, aby se spojil s inspekčním důstojníkem a přeptal se na příčinu výpadku elektřiny. Venku před objektem č. 43, ve kterém byla také pokladna, držel u vchodu stráž voják maďarské národnosti Josef Csikos, pocházející ze Slovenska od Nových Zámků. Ten spatřil nejprve ve světlíku nad hlavními vchodovými dveřmi zář světla, které potom na okamžik zmizelo, ale objevilo se v okně telefonní centrály. Tak to popisuje rozsudek divizního soudu v Josefově nad vojínem Csikosem a uvádí dále toto: „...Obžalovaný tvrdí, že spatřiv nejprve u zmíněného světlíku, později v telefonní centrále světlo svíčky, domníval se, že v budově jsou zloději, a proto zvolal „Stůj!“ a vypálil ránu na poplach, nato prý ještě dvakrát zavolal „Stůj!“. Když se nikdo neozýval a také nikdo nepřicházel, tu v rozčilení a v obavě, že zlodějů by mohlo být více a mohl být od nich přepaden a snad přemožen, vypálil druhou ránu proti stěně objektu č. 43, neuvědomiv si ani v té chvíli možných následků. Byla to prý první rána z jeho pušky za celou službu vojenskou vůbec a udává, že prý mu nebylo známo, že generál ing. Jan Rada v oně budově, respektive oně místnosti bydlí...“

Výsledek střelby vojína Csikose byl tragický. Střela ze sedmi kroků pronikla tenkou stěnou budovy, rozletěla se a zasáhla generála do dutiny hrudní a břišní. Ten byl rychle převezen do nemocnice, kde byl ještě téže noci operován, ale ráno dne 17. července na následky závažných zranění zemřel.

Vojenský soud podrobně vyšetřoval všechny okolnosti mimořádné události a vyslechl více než desítku svědků. Nebylo prokázáno, že po prvním zavolání „Stůj!“ a po výstřelu na poplach strážný voják volal ještě dvakrát, poněvadž sousední strážné zaslechly zřetelně pouze první zvolání, další volání však neslyšely. Bylo dosvědčeno, že obžalovaný voják věděl o skutečnosti, že generál bydlí v administrativní budově a že je doma. Bylo také prokázáno, že voják byl dostatečně poučen o pravidlech a povinnostech výkonu strážní služby. Jako polehčující okolnost vzal soud v úvahu, že obžalovaný je duševně méněcenný a omezený a že byl v době

Arsenal – hlavní továrna na zbraně ve Vídni (působíště Jana Rady v letech 1898 až 1904)

Pohřeb generála ing. Jana Rady (červenec 1922)

základního vojenského výcviku nemocen, a tudíž nedostatečně vycvičen. To dovolilo soudu vyměřit trest pod nejnižší zákonnou sazbu. Vojín Josef Csikos byl odsouzen k tuhému vězení v trvání tří měsíců podmíněně na zkušební dobu dvou let. Rozsudek byl vynesen 3. 11. 1922 a nabyl moci práva dne 7. 11. 1922.

Takto tragicky byla uzavřena poslední kapitola kariéry kelečského rodáka generála ing. Jana Rady. Na Valašsku prožil svá mladá léta, pak sloužil krátce v Polsku, většinu ostatního života setrval v Rakousku. A když se vrátil do své rodné vlasti, zastihla ho zde smrt. Takový byl jeho osud.

Dovětek od autora článku:

Na osobu generála Rady a popsanou tragickou událost jsem byl upozorněn velmi krátkou zprávičkou v kelečské školní kronice svazku III. v kapitole „Události roku 1922“, když jsem ve Státním archivu ve Vsetíně pátral po zcela jiných informacích. Kronikář doplnil tuto zprávičku ještě poznámkou ke smrti generála: „Pozdější novinové zprávy tvrdí, že věc byla nastrojena, aby byl odstraněn nepohodlný člověk, jenž v krátké době odkryl malverzace (vysvětlení autora: zpronevěra peněz fingováním účetních dokladů) jdoucí do milionů“. Životopis jsem zpracoval z dokumentů Vojenského ústředního archivu v Praze a dále z Österreichisches Staatsarchiv-Kriegsarchiv Wien. Novinové zprávy o možných odhaleních zpronevěr v muniční továrně v Poličce, které předcházely smrti J. Rady, se mi nepodařilo vypátrat.

(Fotografie z rodinného archivu Jana Jasného z Valašského Meziříčí)

Jediná přežila holocaust

Marie Mikulcová

Před 2. světovou válkou se v Malých a Velkých Karlovicích hlásilo k židovské příslušnosti dvacet mužů, žen a dětí. Devatenáct z nich zahynulo ve vyhlazovacích koncentračních táborech. Holocaust přežila pouze jedna žena – Erna Petrová (Taussigová-Zwillingerová).

Erna Zwillingerová se narodila jako první dítě manželům Gizele, rozené Hirschové, a Bertholdu Zwillingerovým ve Velkých Karlovicích 8. května 1921. Dne 29. ledna 1925 se narodila její sestra Alice.

Matka Gizela pocházela z Nového Hrozenkova (narozena 18. 4. 1897), otec Berthold (narozen 2. 11. 1894) z Veselí na Moravě. Manželé Zwillingerovi se zabývali obchodem s bílým zbožím a galanterií. Duší obchodu byla paní Gizela, která měla obchodního ducha. Na nákupy jezdila do Bratislavy, Vídně i Budapešti. Často tyto cesty podnikala lodí po Dunaji.

Erna Zwillingerová studovala Obchodní akademii v Brně, ze které byla jako Židovka vyloučena. Po svých rodičích měla převzít obchod. Z Brna přesídlila do Ostravy, kde u firmy Kittel pracovala jako korespondentka do doby, než byla Ostrava obsazena okupanty. V květnu 1939 se vrátila do Velkých Karlovic, kde pracovala u lesní firmy Foresta jako manuální pracovnice (v lese vysazovala stromky). Poté ji Židovská obec ve Vsetíně, z rozkazu tamní německé okupační správy, poslala v polovině roku 1941 pracovat na statek ve Valašském Meziříčí a pak na statek v Brankách na Moravě, kde setrvala až do 18. září 1942, kdy byla spolu s celou rodinou deportována do Ostravy a následně do Terezína.

Berthold Zwillinger, transport Bh 672
Gizela Zwillingerová, transport Bh 673
Alice Zwillingerová, transport Bh 675
Erna Zwillingerová, transport Bh 674
Ivan Zwillinger, transport Bh 6756.

V Terezíně pracovala Erna Zwillingerová (Taussigová) jako ošetřovatelka duševně nemocných vězňů, a tak mohla nějakou dobu pomáhat členům své rodiny. Rodina ale byla záhy rozdělena a v roce 1944 různými transporty převezena do vyhlazovacího koncentračního tábora v Osvětimi, kde zahynuli: Ivan Zwillinger, syn Erny (narozen 6. 3. 1939), Alice Zwillingerová, sestra Erny (narozena 29. 1. 1925), Gizela Zwillingerová, matka Erny (narozena 18. 4. 1897). Berthold Zwillinger, otec Erny (narozen 2. 11. 1894), byl z Terezína deportován do Osvětimi, odkud byl poslán do Hamburku, následně do Ravensbrücku a Bergen-Belzenu.

Erna Zwillingerová (Taussigová) byla z Terezína deportována do Osvětimi, odtud jako její otec byla převezena do Hamburku a následně do Bergen-Belzenu. Věděla, že její otec je také v Bergen-Belzenu, a s nadějí čekala, že se s ním po osvobození setká, ale nesetkala, protože Berthold Zwillinger byl 20. dubna 1945 zastřelen na pochodu smrti.

Téměř před osvobozením onemocněla skvrnitým tyfem jako mnoho vězňů a vězeňkyň. Měla štěstí a nemoc přežila, byla ale zesláblá, vážila pouhých 28 kg.

Malá Erna v roce 1925 (Rodinný fotoarchiv E. Jakubovicové)

Erna Zwillingerová při lyžování na své milované Soláni ve 30. letech 20. století (Rodinný fotoarchiv E. Jakubovicové)

V dubnu 1945 byl Bergen-Belzen osvobozen anglickou armádou. Vězeňkyně, které přežily, byly odvezeny do sběrného tábora ve vesnici Celle nedaleko Bergen-Belzenu. Byl to mužský sběrný tábor, kde muži často zesláblé ženy zabalené jen v dekách vynášeli na slunce, aby se rychleji zotavily. Jedním z těchto „nosičů“ byl Bronislav Petr (narozen 7. 2. 1920 v Hulíně – zemřel 14. 5. 1982 v Praze, kde ve Vojenské nemocnici podlehl rakovině plic), pozdější důstojník Československé lidové armády a druhý manžel Erny Zwillingerové. (Erna se v roce 1938 ve Velkých Karlovicích seznámila s letním hostem Karlem Taussigem z Prahy. Dne 6. března 1939 se jí narodil syn Ivan, kterého svěčila do péče svých rodičů. Karel Taussig ani jejich syn Ivan nepřežili holocaust.)

Bronislav Petr se s Ernou Zwillingerovou (Taussigovou) rychle sblížil, oba se pak domluvili, že se do vlasti vrátí společně. 17. listopadu 1945 se ko-

nala svatba a 1. listopadu 1946 se manželům Petrovým narodila dcera Eva, která nyní žije v Izraeli. Manželé Petrovi se často stěhovali: Milovice (okres Nymburk), Slaný, Příbram, Praha (vojenské posádky) a Erna Petrová střídala zaměstnání (vedoucí důstojnické závodní jídelny, zubní instrumentářka, archivářka ve vojenském archivu).

Koncem 80. let postihla Ernu Petrovou stařecká demence, které v Praze podlehl 22. srpna 1991. Bylo jí sedmdesát let.

Ve dnech 30. května až 1. června 2017 navštívila Velké Karlovice dcera Erny Zwillingerové-Petrové Eva Jakubovicová, aby se podívala na místa, odkud pocházela její rodina, Zwillingerovi a Hirschovi. O své návštěvě Velkých Karlovic napsala do Karlovského zpravodaje (podzim 2017).

Padl na poli cti LAC Josef Pavlát

Marie Mikulcová

Jeho životní příběh byl velmi krátký. Patřil totiž ke stovkám mužů, kteří opusili svou porobenou vlast, aby ji bránili proti nacistickému násilí. Svými silami i svým životem přispěl k tomu, že se do jeho rodné země vrátila svoboda.

Josef Pavlát (1914–1942), příslušník pozemního personálu 312. československé stíhací peruti Britského královského letectva ve Velké Británii, se narodil 27. listopadu 1914 ve Velkých Karlovicích, Nad Pavelovem, čp. 123, v údolí Léskové, manželům Josefu a Marianě Pavlátovým. Jeho rodný dům již nestojí, jen číslo popisné 123 „žije“ dál na jiném stavení.

Otec Josef Pavlát (6. 3. 1883 – 6. 4. 1953), huťský dělník ve Velkých Karlovicích, byl synem Josefa Pavláta, hofera v Rožnově pod Radhoštěm čp. 287, a jeho manželky Františky, rodem Frňka z Rožnova pod Radhoštěm, zemřel v Libině u Šumperku, kde je pochován.

Matka Mariana (25. 5. 1890 – 28. 3. 1952) byla dcerou Michala Mužíka, podruha ve Velkých Karlovicích, a jeho manželky Rozíny Michlíkové z Horní Bečvy, zemřela v Libině u Šumperku, kde je pochována.

Snoubenci Josef a Mariana byli oddáni 23. 11. 1909 v kostele P. Marie Sněžné ve Velkých Karlovicích, vychovali deset dětí – sedm dcer a tři syny, z nichž Josef byl nejstarší.

V roce 1940 se rodina Pavlátova přestěhovala z Velkých Karlovic do Uhřetěvsi u Prahy a po osvobození v roce 1945 do Libiny nedaleko Šumperku.

Josef Pavlát ve vyučil strojním zámečníkem a pracoval u společnosti Baťa ve Zlíně a v Napajedlích. 13. března 1936 byl odveden k vykonání prezenční vojenské služby a 1. října 1936 jako voják (nováček) „vtělen“, jak stojí v jeho kmenovém listu, k vojenskému chemickému ústavu v Olomouci. 1. března 1939 byl propuštěn do poměru „mimo činnou službu“ podle výnosu MNO čj. 2350. Když Československo obsadila nacistická vojska, rozhodl se emig-

Josef Pavlát ve vojenské uniformě

roval na západ do Velké Británie (přes Polsko a Francii, 4. března 1940 byl ve francouzské Marseille odveden) a tam se zúčastnit zahraničního odboje.

Josef Pavlát sloužil u 312. československé stíhací peruti, která byla od 2. října 1940 prohlášena za bojeschopnou a nasazena v Liverpoolu, který byl v té době častým cílem německých bombardérů. Operovala z letiště Speke, hlídkovala ve vzdušném prostoru nad Svatojiřským průlivem, doprovázela konvoje a chránila britské bombardéry. V druhé polovině dubna 1941 se přesunula na ostrov Man, kde se nadále věnovala především hlídkování. Od ledna 1942 střežila také prostor nad Biskajským zálivem. Dne 3. května 1942 byla 312. československá stíhací peruť přesunuta na letiště v Harrowberr nedaleko přístavního města Plymouth v hrabství Devon ve Walesu, kde s 310., 312. a 313. československou perutí (3. května 1942) vytvořila tzv. Československé stíhací křídlo (Czechoslovak Fighter Wing), které podnikalo akce nad okupovanou Evropou. A právě v Plymouth se 3. září 1942 život Josefa Pavláta uzavřel.

Dne 16. srpna 1942 Josef Pavlát na satelitním letišti Bold Headu sklouzl z křídla letounu (jako letecký mechanik pečoval o letouny Supermarine Spitfire, verze Mk.IIA a Mk.IIB, a od listopadu 1941 verze Mk.VB) a poranil si pravou nohu. Zpočátku lehké zranění se nehojilo, přidala se bolest, a proto následovala hospitalizace v nemocnici Royal Navy v Plymouth. V nemocnici

lékaři zjistili, že Josef Pavlát trpí nevyléčitelným maligním onemocněním (mnohočetným myelomem). Následovala operace. Dle dvou záznamů o úmrtí, které jsou uloženy v archivním fondu Sbírká „24“ ve Vojenském ústředním archivu v Praze, Josef Pavlát 3. září 1942 zemřel následkem myelitidy pravé stehenní kosti.

8. září 1942 byl rotmistr Josef Pavlát pohřben se všemi vojenskými pocity na starém hřbitově v Plymouth, Old Cemetery, hrob č. L-II-36.

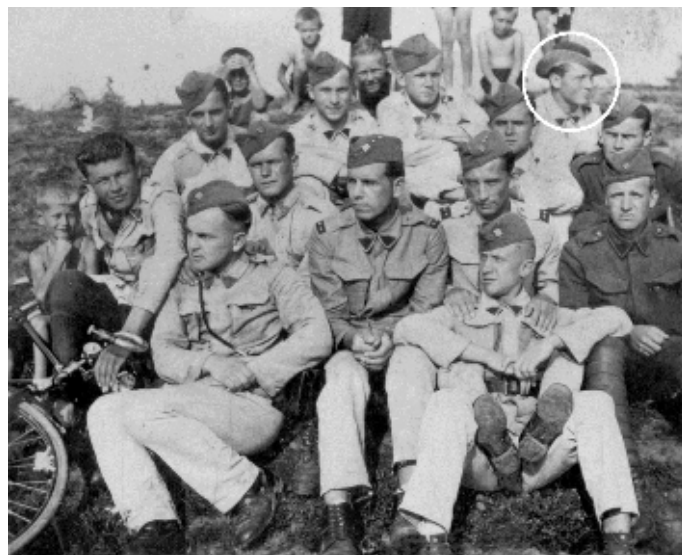
Posmrtně byl Josef Pavlát povýšen do hodnosti rotmistra letectva v záloze a 16. února 1947 mu byl udělen Československý válečný kříž „in memoriam“ a dále Československá pamětní medaile.

Josef Pavlát patřil k 511 československým vojákům, kteří ve Velké Británii svými životy přispěli k boji proti nacistickému násilí. Své životy museli prožít ve velmi krátkém čase. Každý z nich v boji počítal se smrtí, ale žádný v ni nevěřil... Jenže smrt jejich lidské osobní drama završila.

V roce 2004 se do Velké Británie vydal prasynovec Josefa Pavláta Marek Halíř z Prostějova hledat jeho hrob. Ještě s bratrancem zajeli do Plymouthu a tam hrob č. L-II-36 našli. Pochitili památku prastrýce a domů své babičce Růženě Pavlátové-Burešové, narozené 4. 3. 1932, která žije v Prostějově, přivezli fotografii místa, kde odpočívá její bratr, LAC¹ Josef Pavlát.

(Fotografie jsou z rodinných archivů R. Burešové a M. Halíře.)

¹ Vojenská hodnost britského královského letectva RAF v období 2. světové války: LAC = Leanding Aircraftman.

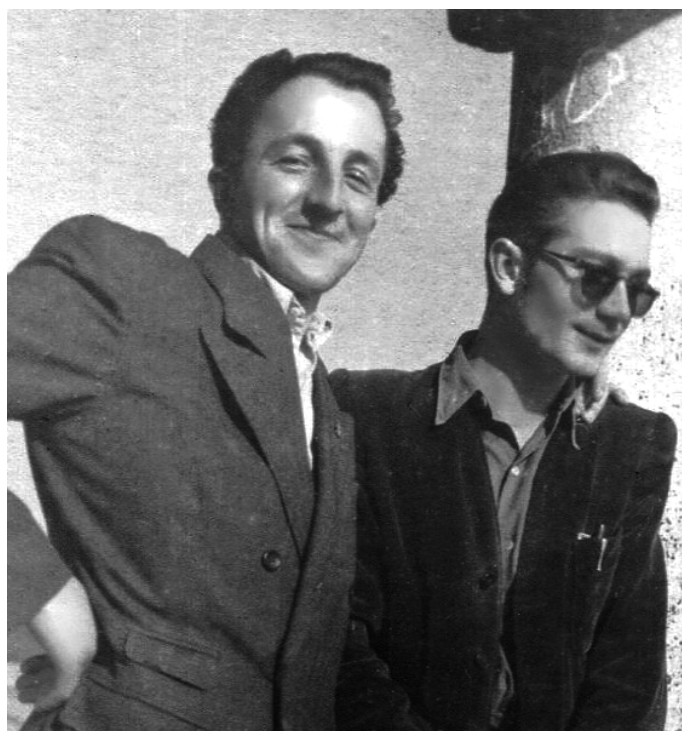
Politický vězeň Jan Lukáš a akce Světлана

Eva Žárská

„Jan Lukáš narozený 7. května 1923 v Růžďce odsuzuje se podle zákona 86/1950 Sb. podle § 78 k trestu smrti oběšením...“¹

Rodiče Jana Lukáše hospodařili na usedlosti zvané U Prostředníků v Růžďce čp. 61, kde se čtyřmi sourozenci prožíval skromné, ale radostné dětství.

Ve škole si paní učitelka A. Turpišová brzy povšimla nadaného chlapce a doporučila rodičům, aby mu umožnili studovat. Předčasné úmrtí otce zmařilo uskutečnění těchto plánů a nadějí. Zpočátku vypomáhal svému nejstaršímu bratrovi, který převzal hospodářství, ale po dovršení 14 let se již musel

Jan Lukáš s přítelem Luděkem Fajkusem, s nímž byl společně obžalován i souzen, a který byl v rámci vykonstruovaného procesu se skupinou Světлана odsouzen k trestu smrti (popraven 16. 6. 1953). (Rodinný fotoarchiv)

o svou další existenci starat sám. Když nezískal zaměstnání ve Zbrojovce ani v Elektro závodech (později MEZ), nastoupil jako učeň k obuvnickému mistru Fajkusovi, jehož dílna stála na vsetínském Dolním náměstí v místě dnešní městské knihovny.

Přes své mládí se v průběhu druhé světové války aktivně zapojil do protinacistického odboje. Pro tuto záslužnou a nebezpečnou činnost ho získal okresní cestmistr pan Ladislav Prokeš, významná osobnost odbojové organizace Josefa Sousedíka.² Nenápadný chlapec na kole působil jako spojka při předávání zpráv spolupracovníkům a partyzánským skupinám. Cestmistr L. Prokeš byl zatčen v březnu 1945, své spolupracovníky nezradil a zemřel umučen v koncentračním táboře.

Po válce a po smrti majitele dílny pana Fajkuse zaujal Jan místo vedoucího pracovníka. Na vojenské prezenční službě pobyl pouze osm měsíců, neboť vdova po majiteli ho jako nepostradatelného vyreklaovala. Živnost nebyla schopna vést sama, a proto ji Janovi později pronajala. Dílnu s pěti dělníky úspěšně vedl až do svého zatčení v roce 1952.

Po celou dobu na Vsetíně bydlel v rohovém domě, který se nachází při vstupu na Dolní náměstí, ve věži zvané Daliborka u rodiny Turpišových. Po seznámení se slečnou Jiřinou Fickovou pomýšlel i na uspořádání svého osobního života.

Kriticky hodnotil poválečný vývoj ve státě, zvláště po únoru 1948, který se zásadně lišil od představ o životě ve svobodné vlasti, pro niž podstupoval velké riziko aktivní účasti v protifašistickém odboji. Podobně smýšleli i bývalí spolubojovníci, s nimiž se přátelsky setkával především u Turpišů. Časem se stali součástí rozsáhlé organizace Světlanu.³ Hmotně činnost jejich skupiny podporovaly především rodiny Fajkusova a Rodingerova.

Rozšiřovali letáky, které tiskli přímo v dílně nebo u Turpišů, s informacemi o dění za hranicemi republiky a o nezákonných postupech vládnoucí KSČ. Rádio Svobodná Evropa (RFE) zahájilo pravidelné vysílání pro Československo až od roku 1952.

Před volbami v roce 1948 tajně rozeslali letáky přímo do domovních dopisních schránek s výzvou, aby občané při volbách vzhazovali do urn „bílé lístky“, tehdy jedinou možností vyjádřit nesouhlas s „jednotnou kandidátkou“.⁴ Akce byla úspěšná a ve volebních okrscích, kde takto působili – Vsetín (Dolní náměstí), Liptál a Jablunka – dosáhly bílé lístky volebního vítězství, což obrátilo pozornost Státní bezpečnosti (StB) ke hledání původců nezdaru.

Když již bylo zřejmé, že nelze očekávat brzké zhroutení komunistického režimu ani spoléhat na zahraniční pomoc či intervenci při řešení našich vnitřních problémů, činnost skupiny postupně ochabovala. Úder StB přišel v lednu 1952, kdy byl Jan zatčen přímo v dílně. Nejvíce mu přitížilo, že v kůlně na dvoře našli vyšetřovatelé tři zrezivělé granáty a revolver – pozůstatky z války. Několik dnů byl zadržován, bit a intenzivně vyslýchán v tzv. „růžové vile“ situované proti Dolní škole, původně vybudované pro ředitele Zbrojovky.

Poté byl převezen do Uherského Hradiště, nejhoršího vězení, které za dlouhá léta svého uvěznění zakusil. Nastaly dny nekonečných výsledků spojených s vyhrožováními, surovým mlácením a bitím. Jeden z vyšetřovatelů, kterého Jan nazývá „frájičkem“, ho ujistil, že si spolu jen popovídají, a povídali... dokud ho bezvládného neodtáhli na samotku. Zde byla krutá zima, protože „třídinní nepřítelům a zrádcům lidu“ se netopilo. Přes den nesměli vězni usednout, museli chodit po ledové betonové podlaze, nakonec to bylo nutné, jinak by umrzli. K jídlu dostával kousek chleba a vodu. Po týdnech brutálních výsledků přišel vynucený podpis předloženého protokolu.

Následoval veřejný proces, spíše divadlo, které bylo inscenováno v tehdejší Divadle „Z“ s povinnou účastí studentů vyšších tříd některých vsetínských škol. Desítky let nevymazaly bolest, kterou obžalovaným působily výkřiky z auditoria: „Trest smrti! Trest smrti!“ od uvědomělých a patřičně

instruovaných svazáků a soudruhů. Mnoha dokumenty je prokázáno, že výše trestů byla v padesátých letech stanovena předem nikoli orgány justice, nýbrž vládnoucí KSČ.

Soudy se členy Světlanu se roku 1952 konaly v jednotlivých oblastech samostatně, aby tvrdými tresty s jejich odstrašujícím účinkem byla zasažena co nejširší veřejnost. Souzeno bylo celkem 282 obžalovaných a uloženo 16 trestů smrti, z nichž 13 bylo i vykonáno.⁵

Ze vsetínské skupiny Světlanu byli tři nadějní mladí spoluobčané – 27letý Luděk Fajkus, Josef Vašek 31letý a 28letý Jan Lukáš – odsouzeni k trestu smrti oběšením. Justiční zločin, který měl zastrašit a zamezit jakýmkoli projevům nesouhlasu či odporu. Nyní již nelze s určitostí zjistit, zda obžalovaným nebylo dovoleno napsat dopisy na rozloučenou, nebo nebyly rodinám doručeny.⁶ Po projednání podaných odvolání byly potvrzeny dva uložené tresty smrti, které byly vykonány dne 16. 6. 1953.

Janovi byl trest změněn na doživotí, později snižen na 25 let. Poněvadž původní rozsudek o uložení trestu smrti není k dispozici, cituji z rozhodnutí Krajského soudu v Ostravě o rehabilitaci z 30. 1. 1991: „*Jan Lukáš narozený 7. 5. 1923 v Růžďce odsouzen pro trestný čin velezrady podle § 78 odst. 1c), 2a), 2d), z č. 86/50 Sb. a zločin dle § 4 odst. 1 zák. o třaskavinách č. 134/85 ř. z., k trestu odnětí svobody na doživotí, ke ztrátě čestných práv občanských navždy, k propadnutí celého jmění, k propadnutí zbraní, střeliva a výbušnin...*“

Ve 28 letech se zajištěnou existencí a touhou založit rodinu je po zásahu StB vše v troskách. Nekonečně dlouhé jsou dny, kdy o samotě zápasíte s mučivými myšlenkami na popravu. Později – i vyhlídka na doživotní pobyt ve vězení znamená definitivní konec plánů a nadějí. Mnozí představu žít takovou budoucnost nezvládli a vzali si život.

V uherskohradištském vězení se při likvidaci „třídinního nepřítel“ mimořádně angažují bezohlední dozorcí, zima a hlad. Vězňům je nařazeno celý den chodit po namrzajícím betonu. Jana, který měl pouze lehké nazouváky s tenkou podrážkou, ohrožovaly omrzliny. Zachránil ho spoluvězeň, který mu daroval odložené roztrhané bačkory. Na rozdíl od Jana směl dostávat balíčky. Tehdy Janovi pomohla jeho profese. Z drátku do sešivačky, který našel na chodbě, si vyrobil jehlu a nitěmi, které vytahal ze slavníku, opravil bačkory do použitelného stavu. Dobře tam vězňům sloužila i uvolněná dlaždice na chodbě, která je včas varovala, že přichází stráž, aby zaujali příkázanou polohu. Po dobu pobytu v hradištské věznici měl povolenu četbu jediné knihy Pole neorané. Další prý dostane, až se přizná. Nedostal, a než byl přeložen na Pankrác, uměl ji nazpaměť.

Nesmírného úsilí je zapotřebí, aby v nekonečně dlouhých dnech, měsících a letech cílevědomě týraný vězeň nepozbyl zdravý rozum. Nenahraditelná je podpora rodiny, přátel i milé. Tu vězeňské orgány záměrně a v souladu s pokyny vládnoucího režimu co nejvíce omezovaly. Jana posilovala i mnoha oběti pečetěná historie odbojných Valachů, kteří po celé generace vytrvale odmítali vnucovanou víru, zvláště v jeho rodné Růžďce, až do současnosti živou a připomínanou.

Teprve v květnu 1953 po převozu do pankrácké věznice v Praze na „provazárnu“ – celu pro odsouzené k smrti, mu byla povolena první návštěva bratra Zdenka a snoubenky. Pouhá půl hodina, při níž je dělila skleněná stěna zamezující jakémukoli kontaktu. Dopisy bylo možno psát jen jednou za tři měsíce omezenému okruhu, proto je adresoval především mamince nebo bratrovi: „Stejně jsem nemohl psát, co bych chtěl.“ Dopisy dostával zřídka, a pokud mu byly vůbec předány, byly po cenzuře ve věznici až z poloviny začerněné.

Jen se zdráháním a potlačovaným dojetím vypráví o prvé vycházce na dvůr pankrácké věznice. Takřka nemožné je slovy vyjádřit pocity vězně, kterému je po nekonečných šestnácti měsících pobytu ve smrdutých a tmavých celách dovoleno vyjít na vězeňský dvůr, zhlédnout úzkou výseč nebe a nadechnout se venkovního vzduchu...

Na Pankráci se setkal i s odsouzenými německými generály, kteří byli z jemu neznámých důvodů deportováni ze SSSR k nám. Později sdílel celu s generálem Ernstem Hitzegradem, který si ho oblíbil a ujišťoval: „Pokud to přežijeme, vezmu si tě za vlastního.“

Prožité utrpení podlomilo Janovo zdraví. Při výšce 179 cm vážil pouhých 48 kg. Vděčně vzpomíná na péči, kterou mu přes omezené možnosti věnovali spoluvězni – lékaři. Lituje, že si nepamatuje jméno lékaře, bratra náčelnice Sokola Marie Provazníkové, která v té době již žila v emigraci. Onemocněl zánětem plicí s vysokými teplotami. Rentgenologické vyšetření prokázalo závažný, život ohrožující nález na plicích.

Byl proto přeložen do věznice Mírov na tzv. tubetránu, což mu zřejmě zachránilo život a zdraví nejen tělesné. Kvalita a množství jídla zde překračovaly běžné vězeňské dávky a přes den bylo vězňům dovoleno i polehávat.

Poněkud volnější režim mu umožnil setkávat se s řadou mimořádných osobností, především katolických kněží, ale i duchovních jiných církví, jichž se do amnestie v šedesátých letech na Mírově vystřídalo na 240. Aby nemohli ovlivňovat další vězně, bylo pro ně vyčleněno samostatné oddělení. Mnozí z nich pobývali rovněž na „tubetráně“. Jan sdílel společnou celu s laskavým a respektovaným řeckokatolickým redemptoristou Ivanem Masliakem, obviněným z vyzvědačství pro Vatikán, františkánským knězem Janem Evangelistou Urbanem a dominikánem paterem Zemkem – bývalým opatem znojenského kláštera. Sousední celu obýval profesor Oto Mádr, římskokatolický teolog, myslitel a mimořádně vzácná osobnost. Jeho konstatování, že zde vyrůstal ekumenismus zdola, dosvědčuje i Jan, jemuž umožnil účastnit se tajně vysluhovaných sv. přijímání.

Děsivé vzpomínky na výsledky pomáhala zahánět večerní vyprávění ze života nebo obzory rozšiřující vysocí kvalitní přednášky z historie, umění, teologie či jiných oborů dle specializace spoluvězňů. Vyučovalo se i cizím jazykům, Jan se přihlásil na angličtinu. Vše samozřejmě bez knih a poznámek. Mít kousek papíru či tužku byla vzácnost a jejich nález u vězně byl dlouhá léta tvrdě trestán. Přesto dokázala skupina kněží vyrábět a v několika exemplářích šířit i do dalších částí věznice s velkou opatrností vlastní „noviny“ a útržky s texty Evangelii. Donašečů, zvláště z řad kriminálních vězňů, bylo i zde dostatek. Po „filcučích“ – raziích bylo třeba obnovovat skřýše. Jan vzpomíná, že využili opravy podlah a po dohodě a ve spolupráci s dělníky vybudovali v tmavém koutě celý dokonalou skřýš.

Až se značným zpožděním po 20. sjezdu KSSS v roce 1956 byl tento režim poněkud zmírněn, vězňům bylo povoleno zakoupit oficiálně vydávané a prověřené tisk i některé základní potraviny, především chleba.

Z bachařů na Mírově Jan jmenovitě vzpomíná na dozorce pana Táborského z Velkých Karlovic, o němž se domnívá, že byl věřící, to pro jeho ohleduplnější chování k vězňům. Jiný, jehož nejmenoval, ho naopak opa-

Jan Lukáš krátce po propuštění s rodinou své snoubenky Jiřiny Fickové (zleva: otec Stanislav Ficek, Jiřina, její bratr Stanislav, matka Augustina a rodinná přítelkyně Marie Trčálková) (Rodinný fotoarchiv)

kovaně bezdůvodně šikanoval a jednou bez rozkazu a pod nicotnou záminkou vedl k veliteli k potrestání. Naštěstí ho nový velitel věznice vyhodil.

V červenci 1956 byl Jan přeložen do pevnosti Leopoldov, v níž prožil nejdelší dobu svého uvěznění – osm let. Jako zkušený vězeň věděl, jak se v takovém prostředí pohybovat. Být pokud možno nenápadný a vyhnout se tak bezdůvodným atakům dozorců.

Věznice Leopoldov byla v té době přeplněná a v cele rozměrů 8 x 8 m se někdy tísnilo i více než 30 vězňů. Zde již převažovali odsouzení za kriminální přestupky. Přesto občas zahlédl Gustava Husáka, velitele protějščí cely. On a jeho skupina se od ostatních vězňů separovali. Když byly později u Jendy objeveny boty nepředpisovým způsobem dodané Husákem k opravě, byl za to tvrdě potrestán. Vídal i generála Syrového, který v pevnosti pracoval jako zahradník.

Delší dobu pobýval „na Janově cele“ s dalšími odsouzenými i Josef Korbel, do zatčení nejvyšší představitel provincie Armády spásy v Československu. Spolu pak rok pracovali v prádelně, ale důvěrně se nesblížili. J. Korbel byl uzavřený a na základě nedobrych zkušeností zřejmě i hodně nedůvěřivý. Po roce 1989 svůj pobyt v leopoldovské věznici popsal v knize V nepřátelském táboře.

Práce v prádelně Janovi umožňovala dostat se nepozorovaně do kuchyně a vylepšit si tak ubohý jídelníček. Takto získaným jídlem, především chlebem, mohl pak obdarovat některého spoluvězně. Delší dobu dral peří, a pokud bylo někdy vězňům uloženo loupat cibuli, uvítali s radostí pro ně tak vzácné vitamínové hody. Později pracoval ve strojní dílně na výrobu spinacích skříní pro Elektro závody v Bratislavě. Kratší dobu pobyl i v dílně dřevařské.

Nakonec byl zařazen do dílny, kde uplatnil svou profesi. Šily se zde rukavice a kožené zástěry pro n. p. Svit, tehdy Gottwaldov, a prováděla se oprava bot vězňů. Načerno si zde samozřejmě nechávali opravovat boty i dozorcí. Jednou dostal k opravě tašku, kde nedopatřením zůstaly posudky z prověrek dozorců. Umožnilo mu to přečíst si závěry jejich hodnocení. Celkový posudek jednoho z nich zhoršilo zjištění, že navštěvuje kostel. Jiný dozorce se na Jana obrátil s přáním, aby mu ze zbytků kůže ušil tehdy velmi žádaný a běžně nedostupný kožený kabát. Při zkoušce přišlo od spoluvězňů echo o nečekaném příchodu velitele věznice. Vyděšeného dozorce tedy muklové (označení politických vězňů padesátých let) ukryli v dílně do skříně.

V té době už ve věznici panoval poněkud lidštější přístup k vězňům. Když sloužil v době návštěv dozorce přezdívaný Sympaták, bylo možno tajně a s menším rizikem převzít od návštěvy i něco na přilepšenou.

V Leopoldově zažil i vzpouru vězňů – hladovku – kvůli nekvalitnímu jídlu. O její spontánnosti a účelnosti má dodnes pochyby. Jediným výsledkem bylo, že všichni vězeňové byli potrestáni.

Po jedenácti letech věznění prožil roku 1963 něco nečekaného. Bratr Zdeněk svou vytrvalostí a neústupností dosáhl, že velitel věznice vydal Janovi propustku na dvacet čtyři hodiny, aby se mohl zúčastnit pohřbu matky. Velitele ujistil, že bude stát před vraty věznice tak dlouho, dokud jeho žádosti nevyhoví. Ta valašská tvrdošijnost! Jan v té době neměl za sebou ani polovinu trestu. Když slíbil, že se v pořádku do stanovené doby vrátí, velitel neskrývá své obavy mu vyhovět. Jan nechťel

hovořit, co při krátké návštěvě na svobodě a při pohřbu matky cítil a prožíval. Jen to, že bylo nesmírně těžké se vrátit zpět s velmi konkrétní představou na dalších čtrnáct let života ve vězení. Slib, který veliteli věznice dal, však dodržel.

V období uvolnění, tzv. Pražského jara, po uplynutí poloviny trestu a nezbytném podpisu listiny se slibem zachovat mlčenlivost o tom, co ve vězení prožil, byl v srpnu 1966 podmínečně propuštěn.

Roku 1967 se oženil s věrně čekající Jiřinkou. Pro propuštěného politického vězně nebylo snadné nalézt práci. Nakonec byl přijat jako dělník v opravě obuvi na ul. 4. května, později až do odchodu do důchodu pracoval ve vsetínském provozovně Obnovy.

Do listopadu 1989 byl pod trvalým dohledem bdělých orgánů StB, jejichž pozornosti neušla ani žena a rodina. Manželé museli snášet řadu větších i menších ústrků, ale nepodlehli pokušení žít v trvalé zášti vůči těm, kteří jim způsobili tolik bolesti a utrpení. Upřímně se roku 1967 radovali z narození syna Romana, který později vystudoval Evangelickou teologickou fakultu v Praze a stal se evangelickým farářem. Nyní slouží jako vojenský kaplan a zúčastnil se i několika zahraničních misí našich vojáků. Jeho rodiče jsou vděční za čtyři krásná a zdravá vnoučata.

Až změna politického systému po listopadu 1989 umožnila, aby bylo Janovi vyjádřeno uznání a ocenění jeho zásluh. Roku 2014 obdržel Pamětní odznak účastníka odboje a odporu proti fašismu i komunismu a výnos ministra obrany ho právem zařadil mezi válečné veterány.

Pan Jan Lukáš si zasluhuje naši hlubokou vděčnost za své životní postoje i za své svědectví. Je nesmírně těžké a traumatizující o takových prožitcích hovořit a jen málokdo je toho schopen.

Především pro budoucí generace je důležité zachovat autentické informace a důvěryhodná svědectví. Umožní porovnat vlastní představy při hledání smyslu života s těmi, které zastávali a za něž byli ochotni položit i život ti, o nichž se zde píše.

(Pozvánka redakce: Od 26. 09. 2017 do 15. 04. 2018 se ve Valašském muzeu v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm koná výstava „Případ Světlana – Proměny obrazu třetího

odboje“, která vzešla ze spolupráce Archivu bezpečnostních složek a Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm.)

1 Citováno z rozhodnutí Krajského soudu v Ostravě o rehabilitaci z 30. 1. 1991.

2 KOHUTKA, Jiří – KOŠTÁL, Josef. *Josef Sousedík: (ne)zapomenutý vynálezce, továrník, politik a vlastenec: říkali mu Edison z Moravy*. Praha: 2013.

3 StB využila vytváření skupinek odporu a v rámci Světlany je nechala pod dohledem i s pomocí provokatérů a donašečů nějakou dobu působit, aby nebezpečné odpůrce, kteří dostatečně prokázali svou odvahu v protifašistickém odboji, mohla ve vhodné chvíli likvidovat.

4 Když průzkumy (nezveřejněné) před volbami v r. 1948 signalizovaly významný pokles voličů ochotných dát hlas KSČ, byla vytvořena v rámci tzv. Obrozené národní fronty „jednotná kandidátka“ povolených stran (Československé strany lidové a Československé strany národně socialistické, které deklarovaly respektovat vedoucí úlohu KSČ). Toto opatření fakticky znemožnilo voličům vyjádřit nesouhlas s politikou KSČ. Nesouhlasit bylo možno pouze vhozením bílého lístku. Volilo se tzv. manifestně, ignorovat volby či jít za plentu se na většině míst evidovalo a zaznamenalo do kádrových materiálů odvězlivců.

5 V procesu se členy Světlany např. jen z oblasti Val. Klobouk byly vyneseny a vykonány tři tresty smrti u Františka Many, Rudolfa Lenharda a Antonína Janošíka. Podobně soudy postupovaly i v dalších oblastech zahrnutých takřka celou Moravu.

6 KSČ se obávala, aby na veřejnost nepronikly informace o vysokém počtu uložených trestů smrti. Ústřední výbor KSČ proto stávající nelidskou praxi svým opatřením ještě zhoršil: „*Dosavadní způsob ... je závažný především z hlediska utajení ... poněvadž existuje vážné nebezpečí prozrazení počtu osob, na kterých byl trest vykonán ... návštěvy příbuzných nepovolovat.*“ Viz ŽÁRSKÁ, Eva. Ač mrtví, ještě mluví – Dopisy před popravou. *Valašsko, vlastivědná revue* 20, 2008/1, s. 14–15.

Odešla klavíristka Mirka Pokorná

Eva Žárská

Vsetínskou hudbu milující obec postihla letos další citelná ztráta odchodem významné rodačky – klavíristky Mirky Pokorné (28. 10. 1930 – 24. 1. 2017).

V říjnu 1930 byl známý vsetínský lékař MUDr. Tolar odvolán ze slavnosti konané při otevření nové budovy Masarykova gymnasia k porodu, při němž šťastně přivedl na svět jedinou dceru manželů Pokorných – Mirku.

Otec – evangelický katecheta – byl nadán a vzdělán též hudebně. Kromě náboženství vyučoval i hře na klavír. Od malička vedl a vzdělával svou mimořádně nadanou dceru, z níž vyrostla jeho nejúspěšnější žačka.

Ze studií na Masarykovu gymnasiu odešla v patnácti letech a byla přijata na Akademii múzických umění v Praze. Studovala především u profesorky Ilony Štěpánové-Kurzové. Studium úspěšně ukončila aspiranturou. Své vzdělání dále prohloubila ročním studiem na vídeňské Hochschule für Musik (1952).

Dobový dokument ke koncertní činnosti Mirky Pokorné z její pozůstalosti věnované Muzeu regionu Valašsko Vladimírem V. Zemanem z Rožnova pod Radhoštěm, který v posledních pěti letech udržoval přátelské styky se slavnou virtuózkou.

Získala významná ocenění na mezinárodních soutěžích i na domácí scéně. Od roku 1956 jako sólistka úspěšně koncertovala nejen v Evropě, ale i v Egyptě, Turecku, Indii a Japonsku. Vysoce byla hodnocena její oslňující technika a temperament při reprodukci děl F. Chopina, R. Schumanna, Arama Chačaturjana a dalších mistrů. Velkou pozornost vzbudilo její premiérové uvedení klavírní suity S. Prokofjeva z baletu Romeo a Julie.

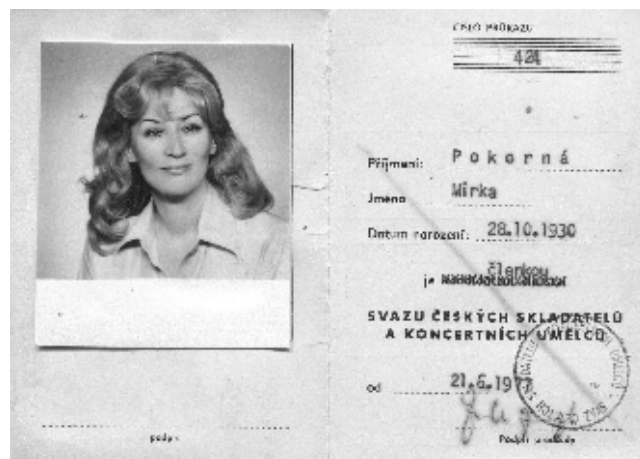
Její umělecký i osobní život ovlivnilo v mládí přátelství s jiným slavným vsetínským rodákem, houslistou Břetislavem Novotným, a později manželství s hudebním skladatelem V. Sommerem, jehož se stala první ženou.

V letech 1970–1971 působila jako docentka na konzervatoři Richarda Strausse v Mnichově. Ve své vlasti vychovala řadu vděčných žáků. Klavíristka a cembalistka Monika Knoblochová vzpomíná, že Mirčina hra při návštěvě v její mateřské škole na ni zapůsobila tak hluboce, že už tenkrát se rozhodla věnovat svůj život hudbě.

Mezi lety 1972–1980 působila Mirka Pokorná jako sólistka Státní filharmonie Brno, v letech 1980–1990 se stala sólistkou Symfonického orchestru FOK hlavního města Prahy.

Po ukončení aktivní umělecké dráhy odešla do ústraní a trávila čas spolu se svou maminkou v Zašové. Po její smrti prožila posledních dvanáct let v Rožnově pod Radhoštěm.

Na její koncerty vzpomíná na Vsetíně řada pamětníků. Vyznávám, že z jejích návštěv u rodičů jsem mívala v dětství radost, především proto, že mně odpadly

Průkaz Mirky Pokorné – členky Svazu českých skladatelů a koncertních umělců

na několik týdnů hodiny klavíru. Mirčiny koncerty ani její nahrávky jsem si později nenechala ujít.

8. 9. 2017 se úzký kruh příbuzných a přátel se zamyšlením a modlitbou rozloučil s Mirkou Pokornou, než její popel spočinul na vsetínském hřbitově.

Skutečné osudy Gabry a Málinky

Jiří Jadrníček

Je stále ještě hodně čtenářů, kteří rádi vzpomínají na veselé příběhy povedených valašských dcerek Gabry a Málinky ze stejnojmenné knihy Amálie Kutinové. Podle mnohých je to jedna z nejkrásnějších knih o dětství. Kolik je v ní zdravého humoru a nefalšované lásky k rodině a domovu! Povahově velmi odlišná, ale svrchovaně roztomilá dvojice dcerek nás provází celým jejich krásným dětstvím a mládím. Veselá a bezstarostná Gabra je nevyčerpatelnou studnicí nápadů a darebáctví, v patách má stále citlivou a hodnou Málinku. Hlavním půvabem knihy je její humor, příběhy jsou plné dětského dobrodružství, opravdovosti, ale občas i viny a laskavého odpouštění. Kniha je psána s úžasným citem pro přirozenost a čistotu dětství. Přesto je nepochybné, že spisovatelka v knize značně idealizovala léta svého dospívání. První díl knihy se odehrává ve Štítně nad Vláří, další díly většinou ve Valašském Meziříčí, kam se rodina Gabry a Málinky v roce 1909 přestěhovala, a poslední, šestý díl, v Praze.

Málinka a Gabra – valašské cérky (Fotoarchiv Knihovny Štítná nad Vláří)

Obě sestry pocházely z jedenácti dětí řídícího učitele Jana Taubera a Amálie Tauberové, rozené Matějčkové. Je zajímavé, že počet dětí se v různých pramenech rozchází, děti však bylo skutečně jedenáct. Některé zemřely v dětství, jiné v mládí. Kromě Gabry a Málinky je zajímavý život především dvou jejich starších sourozenců, Vladimíra a Ludvika, kteří zcela zásadním způsobem později ovlivnili další osudy celé rodiny.

Zatímco otec Gabry a Málinky pocházel ze staré učitelské rodiny z Konice na Prostějovsku, kde jeho předkové učili už od poloviny 18. století, maminka pocházela ze zemědělského prostředí, z valašského Brumova. Amálie byla z pěti dětí, její mladší sestra Anna se stala později ženou správce zámku v Návojně, kam Gabra s Málinkou jezdily k tetě na návštěvy. Amálie Matějčková, narozená 11. 7. 1862, byla prý v mládí nejkrásnější dívkou z Brumova. V roce 1881 si vzala učitele Jana Taubera, který se narodil 1. 6. 1854 v Prostějově. Nebyl pevného zdraví, už jako malé dítě onemocněl a dlouho se nemohl postavit na nohy. Jeho maminka Františka ho prý nesla pěšky z Konice až do Zašové na poutní místo. Jeník se zde zázrakem uzdravil a jeho mamince prý nikdo celý život nemohl vymluvit, že ho zachránila právě Panenka Marie Zašovská. Tehdy malý Jeník ještě netušil, že o 35 let později se stane právě v Zašové nadučitelem a na oplátku za své uzdravení později odvede obci obrovský kus společenské práce. V mládí působil jako zastupující učitel ve valašských obcích Návojná a Pulčín. V Návojně se seznámil s mladičkou a krásnou Amálií Matějčkovou, která se v místním zámku učila vařit, a již 7. 6. 1881 se v Návojně vzali. Nevěstě ještě nebylo devatenáct let a její nastávající manžel se jí dle dochovaných vzpomínek prý zdál starý, ač mu bylo 27 let. Bylo to však šťastné manželství, i když museli mnohdy přečkat těžké chvíle, kdy se dívali svým dětem do hrobu. Jako „způsobily“ učitel působil v letech 1882–1886 ve Vrbětčích na Uherskobrodsku, kde byla právě otevřena nová obecná škola. V roce 1886 byl jmenován nadučitelem a jeho prvním působišťem v této, tehdy vážené funkci, byl Zděchov u Vsetína. Stěhoval se do této odlehle obce s manželkou Amálií, vlastní maminkou a třemi nejstaršími dětmi. Zde se již aktivně zapojil do veřejného života, podílel se na zalesňování pozemků, založil sad ovocných stromů vedle kostela atd. V roce 1890 je Jan Tauber s celou rodinou přeložen do Zašové. Tady se mu zpočátku příliš nelíbilo, protože bydleli v 1. patře budovy bývalého kláštera, v malém vlhkém bytě, navíc bez vodovodu. V Zašové onemocněl kloubovým revmatismem a celé jaro 1896 proležel. Již dříve zde těžce onemocněla z velkého vlhka i jeho dcera Ida.

Učitel Tauber, otec Gabry a Málinky, byl typickým venkovským učitelem – nositelem kultury a pokroku v malých valašských obcích. Kamkoliv přišel, všude se obětavě zapojil do kulturního života obce. Hrál na varhany, dělal kapelníka, skladatele, psal suppliky občanům, zakládal ovocné sady, byl náruživým včelařem a chovatelem. V Zašové se postupně dobře sžil s místním prostředím, o čemž svědčí i několik děkovaných oznámení vděčných představitelů obce při jeho odchodu, které lze dohledat v dobovém tisku. Rozhodujícím způsobem se podílel na založení místního hasičského sboru, kterému vymohl název „Arcivévoda Josef“, založil zde také velký ovocný sad a stal se zakladatelem Okresního hospodářského spolku.

V roce 1896 se celá rodina stěhuje do Rouchovan u Moravského Krumlova, kde působil na obecné škole v letech 1896–1903 a kde se také narodily dcery Gabra (28. 2. 1897) a Málinka (22. 6. 1898), pozdější literární hrdinky. Rovněž v Rouchovanech se mimořádně zasloužil o pozvednutí spolkového života. V archívech lze dohledat, že založil hasičské sbory v okolí Rouchovan, konkrétně ve Valči, Radkovicích a Rešicích. Podílel se na prosazení výstavby železnice v Rouchovanech i na založení rolnické mlékárny a telegrafní stanice. Působil jako jednatel hospodářského spolku a předseda čtenářského spolku „Svatopluk“.

Koncem února 1903 se rodina opět stěhuje, tentokrát zpátky na Valašsko, do Štítné nad Vláří. Nebyla to volba náhodná, maminka Amálie Tauberová chtěla zpátky k rodině, vždyť v nedalekém Brumově měla ovdovělou

matku a v Návojně nejmilejší sestru. Ve Štítně nastupuje Jan Tauber od 1. 3. jako nadučitel v místní škole, která ležela na samém kraji vesnice, přímo naproti kostelu. Na idylickou dobu strávenou v této obci vzpomíná ve svých knížkách Málinka. Štítnou obě dcery celý život považovaly za svůj pravý domov. Tady se také odehrávala jejich první dětská dobrodružství, většinou spojená s potokem za školou, kterému říkaly Járek. Životní období tak příznivé pro obě malá děvčata zřejmě tak šťastné pro rodinu nebylo. Kolem rodiny neustále obcházela nemoc i její věrná družka smrt. Nejprve zde v roce 1903 předčasně zemřela na tuberkulózu prvorozená dcera Bohumila, která byla mamince pravou rukou v mnohačlenné domácnosti, krátce na to i jejich dvacetiletý syn Jan, který pracoval jako úředník na brněnské poště. A o dva roky později, v roce 1907, byl otec postižen mrtvicí, která způsobila nejen jeho částečné ochrnutí, ale především předčasný konec jeho aktivní učitelské dráhy. Jeho smutný osud se začal naplňovat v pátek 3. května 1907, kdy zasáhla obec obrovská tragédie. Před půlnocí vypukl ve Štítně požár, kterému za silného větru postupně padlo za obět 38 dřevěných domů. V neděli 5. května 1907, když se lidé vraceli z požehnaní, vypukl další požár, který byl zřejmě založen úmyslně a při kterém shořelo dalších 45 domů, takže téměř celá vesnice lehla popelem. O této, na tu dobu neslýchané katastrofě se lze dočíst v dobovém tisku. Jan Tauber už sice v té době nebyl náčelníkem hasičů, ale když prý v neděli uviděl při návštěvě u sousedů hořet první chalupu, ranila jej mrtvice, klesl zpět do židle, na které seděl, a zůstal na půl těla ochrnutý. Půl roku na to, 11. 11. 1907, byl výnosem Zemské školní rady předčasně penzionován. Rodina musela opustit školní byt a v únoru 1908 se stěhuje do Brumova do pronajatého domku.

V roce 1909 jeho dcera Gabra skončila čtvrtý ročník obecné školy v Brumově a otec rozhodl, že půjde studovat nově zřízené dívčí reálné gymnázium ve Valašském Meziříčí. Gabra však nechtěla o odloučení od rodiny ani slyšet, a tak se rodina odhodlala k velké životní změně. Pronajali si přímo ve Valašském Meziříčí malý domek se zahrádkou, kde se chtěl tatínek věnovat svým zálibám a zotavit se z vážného onemocnění, které neustupovalo. Početná rodina Tauberova i s babičkou se tak v létě 1909 přestěhovala do Zašovské ulice č. p. 243 ve Valašském Meziříčí, do pronajatého domku paní Orlové (dnes je na tomto místě prostor před vchodem do panelového domu na Zašovské č. p. 732). Domeček to byl malý, ale zatím vyhovoval, protože Tauberovi snili velký sen. Na stejné ulici se právě stavěla hezká vilka a stavitel nabízel Tauberovým novostavbu ke koupi. Téměř všechny potřebné peníze měli nastřádány, koupě vilky se začala připravovat, když se ze světa vrátil nejstarší syn Vladimír. Naléhal na rodiče, aby mu pomohli založit si vlastní zahradnictví, a dokonce si vyhlédl ve vedlejší Vrbenské ulici starý, ale velký dům č. p. 249 s prostornou zahradou. Rodiče mu dlouho nechtěli vyhovět, ale když otec 23. 5. 1910 náhle zemřel, maminka už nedokázala dále odolávat jeho prosbám a dala mu všechny úspory na koupi domku. Jak se později ukázalo, byla to největší chyba v jejím životě. Dům o pěti místnostech, z nichž dvě později pronajímali, stával poblíž kaple sv. Rocha v místech, kde je dnes vjezd do průmyslového areálu mezi Finančním úřadem a stavebním učilištěm. Jako mnoho ostatních budov nepřežil ani tento domek nesmyslnou likvidací prakticky celé Zašovské ulice a blízkého centra Krásna nad Bečvou v letech 1968–1973, kdy bylo postupně zbouráno přes 300 domů.

U této zajímavé postavy, černé ovce rodiny Tauberů, se musíme aspoň krátce zastavit. Z dochovaných fotografií vyplývá, že Vladimír byl modrooký černovlasý muž exotického vzezření. Byl prý přirozeně inteligentní, nechtěl však studovat, a tak se nakonec vyučil na zámku ve Vídni zahradníkem. V jednom spise se o něm později uvádí, že „žije ve velmi trudných poměrech pro svoji lehkomyšlnost.“¹ Byl nezodpovědný, rád se bavil, rád se i napil. Vladimír se pustil do budování zahradnictví na Vrbenské ulici s vervou, brzy to tam prý hýřilo květy a bohužel i pochybnými kamarády. S ničím si starost nedělal, když chyběly peníze, tak si je vypůjčil a domek šel brzy na buben. Zoufalá maminka sháněla peníze, kde se dalo, až nakonec úvěr splatila a stala

se v květnu 1912 novou majitelkou domku. Na první podání v dražbě tehdy nikdo nepřihodil, což svědčí nejen o slušných lidech z okolí, ale i o účtě, kterou si vdova Tauberová ve Valašském Meziříčí za krátkou dobu vydobyla.

Zneuznaný zahradník si byl vědom pohromy, kterou dražbou domku na rodinu přivedl, a chtěl opět utéct do světa. Nakonec si pronajal 1. 8. 1911 proslulý zájezdní hostinec Na Mokré hadře na Zašovské ulici. Hned si najal 3 mladé číšnice a začal je nabízet hostům. Neuplynul ani měsíc a byl obviněn z kuplířství. Nedodržoval ani uzavírací hodiny, přechovával tam hledané delikventy a působil „mnohá pohoršení v obci“. Po vypuknutí 1. světové války musel hned narukovat. Už 9. 9. 1914 padl do zajetí v bitvě u Tomašova v Haliči a po mnoha týdnech se dostal až na Sibiř, do Semipalatinsku (dnešní Semej v Kazachstánu). Tady přečkal celou válku a 25. 7. 1918 se nechal naverbovat jako dobrovolník do československých legií v Novonikolajevsku (dnešní Novosibirsk). Nakonec se v roce 1920 vrátil do Prahy a vyhledal svoji rodinu, kterou brzy na to znovu přivedl do existenčních problémů.

Na meziříčském gymnáziu

Valašské Meziříčí bylo už na konci 19. století vyhlášené svým vyspělým školstvím a jako centrum vzdělanosti v širokém okolí bylo nazýváno Valašskými Athénami. Místní chlapecké gymnázium bylo již známo pokrokovostí učebních osnov vypracovaných nejlepšími českými pedagogy. V době Rakouska-Uherska se o dívčí vzdělání starala lycea a jediným dívčím gymnáziem byla pražská Minerva. Lycea však nevyučovala latinu, a tak dívky nemohly studovat vysokou školu. V roce 1903 byl v Brně založen spolek „Dívčí akademie“, který usiloval o zřízení dívčího gymnázia na Moravě. Sháněly se finanční prostředky, hledalo se místo, až bylo vybráno město Valašské Meziříčí, které mělo mocného zastávce, významného poslance a pozdějšího prvního československého presidenta Tomáše G. Masaryka. Dívčí reálné gymnázium bylo slavnostně otevřeno 21. 10. 1907. Nejprve fungovalo jako jedna třída v dívčím penzionátu na Králově ulici, po dvou letech se otevřel druhý ročník a škola byla přestěhována do prvního poschodí právě dostavěného evangelického alumnátu (modlitebna s ubytovnou) v Botanice. Právě do této nové budovy (dnes evangelická fara) začaly chodit Gabra s Málínkou. Ze vzpomínek jejich spolužačky Žofie Zajíčkové vyplývá, že odtud o přes-távkách běhaly dolů parkem, kde na rohu prodávala bába „špalek“ nebo „kočičí mýdlo“. Botanika bývala promenádním místem studentek dívčího gymnázia i studentů nedalekého chlapeckého gymnázia. Teprve od roku 1913 bylo dívčí gymnázium přestěhováno do tehdejšího Mikyškova domu na Malém náměstí, který byl pro školní účely nově upraven.

Budova Mikyškova domu stojí dodnes, jen Malé náměstí časem splynulo s Poláškovou ulicí. Příjímací zkoušky na gymnázium se konaly až na konci prázdnin 1909 a Gabru, jak je z knížky známo, zde doprovázela také Málínka, která se přijímaček údajně zúčastnila bez vědomí rodičů a k překvapení všech byla přijata. Dnes se zdá tento výklad málo pravděpodobný. Obě dcery chodily do stejné třídy a sedávaly v jedné lavici. Musely se vyrovnat nejen s náročným studiem, ale i s prostředím nové školy a celého města, což určitě nebylo pro dcery, dosud vychovávané v ryze venkovském prostředí, jednoduché. Známý jsou jejich problémy se spisovnou češtinou, navíc se musely začít učit německy a od druhého ročníku k němčině přibyla latina a ještě francouzština. Sotva si ve Valašském Meziříčí zvykly, zemřel jim v květnu 1910 otec. Na malé dcery toho bylo více než dost. Maminka se přestěhovala do Vladimírova domku s oběma dcerami, dále nemocnou Idou a jejich mladším bratříčkem Janem. S nimi tam bydlela ještě její tchyně Františka Tauberová (narozená 4. 5. 1828 ve Stínově), babička obou děvčat.

Poručníkem děvčat po smrti otce se stal František Macek, učitel ze Žitkové, manžel jejich sestry Valči, jejich „milovaný švagr Fanůšek“. Život šel dál a peníze chyběly čím dál více. Maminka však chtěla děvčata udržet na gymnáziu za každou cenu. Říkávala prý: „*Moje děcka musí být vzdělané, lebo sú to děti českého učitele.*“²

Amálie Kutinová s dcerou Marií Kubátovou (Fotoarchiv Knihovny Štítná nad Vláří)

Od prvního ročníku na gymnáziu měla vždy lepší prospěch vnímavá a svědomitá Málínka. Veselá a tak trochu lehkomyšlná Gabra začala mít problémy, a nejen s učením. Ze školních výkazů mimo jiné vyplývá, že měla po celou dobu studia dvojku z chování. Situace s prospěchem Gabry se zhoršila po smrti otce, který byl pro děvčata přirozenou autoritou. Gabra nechtěla dále pokračovat v náročném studiu, prosila neustále maminku a ta nakonec rozhodla, že Gabra musí absolvovat alespoň čtyři třídy gymnázia a pak může skončit. Ale ani to už se Gabře nepodařilo. Její zhoršující se prospěch ukončilo její vyloučení již po tercii (3. ročníku) gymnázia, kdy neuspěla ze čtyř předmětů, včetně nenáviděné latiny.

Když zemřela ve věku nedožitých 85 let i jejich babička Františka (10. 1. 1913), která rodinu finančně podporovala malou penzí, dostala se matka do neřešitelné situace. Její nepatrný příjem musel stačit pro 4 nezaopatřené děti! Tehdy poprvé a později několikrát jí pomohla dcera Ludvika. V mládí navštěvovala klášterní školu v Brně, naučila se zde výborně německy a v roce 1909 odjela do Prahy ke vzdáleným příbuzným. Začínala jako lékárenská praktikantka. Mladou a prý mimořádně hezkou dívku si zde vyhlédl zámožný lékař c. k. státních drah MUDr. Antonín Benda, který byl o 20 let starší. V roce 1915 se vzali a bydleli v Praze, v domě na Nezamyslově ulici přímo pod dnešním Nuselským mostem. Jak se později ukázalo, tento krátký, ale šťastný sňatek vyvedl celou rodinu vdovy Tauberové z bídy a ovlivnil později mnohé jejich životní osudy. V knize Gabra a Málínka je Benda přejmenován, podobně jako další osoby, na MUDr. Jandu.

Na podzim 1914 umírá ve Valašském Meziříčí nejkrásnější z Tauberových dcer Ida. Jméno, neobvyklé i na tehdejší dobu, dostala po své kmotře Idě Schwetzové, ženě zašovského nadlesního. Její druhé jméno Felicita jí mělo přinést štěstí, opak byl však pravdou. Vyučila se modistkou, její trvalé zdra-

votní potíže se zhoršovaly, rodiče se snažili řešit její nemoc nákladným pobytem v lázních Bad Hall v Alpách, ale ve věku 23 let zemřela na tuberkulózu.

V roce 1916 přežívá maminka v domku jen s Gabrou a Jeníkem. Na jaře 1917 se však na celou rodinu konečně usmálo štěstí. Ludvičin manžel MUDr. Benda koupil na Šumavě starý zámek Čachrov a nabídl mamince, že se tam může s dětmi přestěhovat. Maminka proto ihned prodává domek na Vrbenské ulici a 4. dubna 1917 se navždy zbylá rodina stěhuje do Čachrova na Šumavě.

Když hodnotila později Málinka svá studijní léta ve Valašském Meziříčí, napsala si: „...byla to bezstarostná léta promísená slzami a starostmi na kost vyhublé matky.“³

Na zámek však jezdil MUDr. Benda jen na víkendy, v Praze dál působil jako lékař a velmi často a rád hostil pražskou smetanou a umělce, mezi nimi i svého přítele malíře Mikoláše Alše. Zámek byl ve velmi zpuštěném stavu, obyvatelných bylo jen 14 místností. Přesto si mladí manželé Bendovi mohli dovolit držet 3 služby. Maminka Tauberová, která zde fakticky zastávala funkci správkyně zámku, nechala zasadit stromy, založila záhony a v relativním bezpečí a hojnosti zde široká rodina přečkala závěr světové války. Po jejím skončení nastupuje na tragickou scénu opět syn Vladimír, který se ihned po opožděném návratu z fronty v listopadu 1920 vydal i s ženou Marusjou za maminkou do Čachrova. Sotva se na zámku rozhlédl, vystrnadil z funkce dosavadního správce svého švagra Václava Koláře, a začal hospodařit po svém. Byl to začátek konce čachrovského zámku. Vladimír neuměl hospodařit, byl nezodpovědný, neustále potřeboval peníze. Nakonec se v roce 1925 rozhádal s majitelem zámku švagrem Bendou a odjel do slovenských Malacek. Zemřel v roce 1935 v Bratislavě.

Ani dřívějším majitelům ani MUDr. Bendovi však zámek štěstí nepřinesl. Nejprve lajdácký správce Vladimír, později zejména špatná hospodářská situace jej donutila již na konci roku 1925 zámek se ztrátou prodat a 1. 4. 1926 se odstěhovat s celou rodinou zpátky do Prahy, kde v roce 1929 předčasně umírá. Maminka Tauberová se tedy stěhuje s nimi do Prahy, kde si obklopena čtyřmi vnoučaty užívá zaslouženého odpočinku. Zemřela 10. 4. 1938 v Praze ve věku 76 let.

Gabra

Gabra se v roce 1917 záhy po příjezdu na Čachrov seznámila s místním učitelem Václavem Kolářem (ročník 1891). Její „milovaný Venúšek“, jak ho ráda nazývala, pocházel ze statku, ale když ztratil otce, bydlel s maminkou v chudé chalupě, která stála přímo naproti čachrovskému zámku. (Málinka ve své knize seznámila Gabru se studentem gymnázia Venúškem Kovářem už ve Valašském Meziříčí, ale to byla záměrná fabulace nejen v příjmení.) Brzy po seznámení následovala svatba (22. 4. 1918), které předcházelo uznání plnoletosti Gabry před komisí. Venúšek dělal správce na čachrovském zámku, Gabra vedla účetnictví a 9 měsíců po svatbě se jim v roce 1919 narodil syn Přemysl Otakar.

Přemysl, kterému v rodině říkali Otík, později vystudoval Vysokou školu ekonomickou v Praze. V roce 1921 se Gabra s Venúškem přestěhovali do Prahy, kde Venúšek získal místo odborného učitele. V rodině prý bývalo veselo. Málokdo si dnes uvědomí, že v té době nebyla televize ani rádio, celá rodina často muzicírovala. Venúšek byl učitelem hudby, hrál na housle a flétnu a často doma zpívali, hrávali různé hry i karty. Gabřina dcera Gabriela (jak jinak), narozená 6. 6. 1928, mi v únoru 2014 sdělila, že ji matka naučila hrát lízaný mariáš již ve čtyřech letech! Gabra celý život byla tzv. ženou v domácnosti. Mohla si to dovolit, Venúšek se totiž později stal ředitelem měšťanské školy na pražských Maninách. Několikrát se v Praze stěhovali. Milovaný Venúšek ji navždy opustil v roce 1960.

Gabra pravidelně o prázdninách jezdila do Valašského Meziříčí ke své bývalé spolužačce Žofii Zajíčkové, provdané Kodlové. Žofie, později vážená paní profesorka na meziříčském gymnáziu, vystudovala francouzštinu a obdržela mimo jiné také stipendium na roční studium v pařížské Sorboně. Její manžel byl obávaným profesorem matematiky na meziříčském gymnáziu. Byli bezdětní a bydleli v domku na rohu Máchovy a Vsetínské ulice, dnes tam stojí obchodní dům. Traduje se, že v domku u Kodlů se v době pobytu Gabry scházeli i další „kdysi mladí“ spolužáci a bývalo tam veselo. Mazali tam prý karty jako za mlada. Prvorozený syn Gabry dostal jméno Přemysl, později se stal inženýrem a pracoval po většinu života na plánovacím úřadu v Praze. Dcera Gabriela vystudovala Vysokou školu zemědělskou a pracovala jako redaktorka v Zemědělském nakladatelství. V jejich stopách, jako překladatelka cizích odborných prací, jde i její dcera Gabriela III.

Gabřina neteř, spisovatelka Marie Kubátová vzpomíná na tetu Gabru, jak Málince radila: „*Malčo, pamatuj: matkám nepomůže proti bolesti hlavy aspirin. Pomáhá nový klobúk, lebo v novém klobúku sa hlava snáz drží hore. A nemáš-li na nový, daj si na starý aspoň novú pantlu.*“⁴

Gabra s Málinkou spolu přes absolutní rozdílnost povah dobře vycházely a občas se navštěvovaly. Mluvil prý spolu valašským nářečím, tak jako za mladých let. Gabra oslovovala dospělou Málinku buď Malčo nebo Málino.

O Gabře se traduje spousta veselých historek. Jednou ve stáří, na návštěvě u Žofky, dostaly dámy chuť na třešně, a že si tedy pro třešně pošlou. Gabra prohlásila, že to zařídí, popadla košíček a zmizela ze dveří. Po chvíli se vrátila s poloprázdným košíčkem třešní a stěžovala si, že už tak vysoko po žebříku nevyleze jako za mlada. Bylo jí tehdy přes 80 let!

Jindy jela Marie Kubátová se svou tetou Gabrou opět k Žofce Kodlové. Gabra si prý vezla z Prahy jako výbavu nové střevíce, čertovy obrázky a nový klobouk. Když se po pobytu loučili, vyprovázeli prý všichni citelé z mladých let Gabru až na nádraží. A tam si Gabra vzpomněla: „*Ježusmarjá, já su v papučách!*“ Kývla na výpravčího: „*Buďte téj dobroty a dočkajte, než mi skočijá pro střevičky, nemožu jet do Prahy jak máselnica z Huslénok!*“ V tu chvíli naskočilo nad nádražím oznámení: „*Rychlík do Prahy 20 minut opožděn! Rychlík opravdu počkal, až jí spolužáci nové střevíce přivezli a Gabra kynula z okna vlaku: „Velice děkuju, pane přednosto. Sú na světě ešte kavalíři a dobří ľudé – škoda umřít!*“⁵

Další návštěva u Žofky se jí nakonec stala osudnou. Zemřela 14. 7. 1981 ve věku 84 let. Pohřeb se konal ve Valašském Meziříčí za široké účasti jejich spolužáků a obdivovatelů, pochována je v Praze.

Málinka

Málinka pokračovala ve studiu na meziříčském gymnáziu, ale v 6. ročníku končí předčasně i svědomitá Málinka. Nespokojenost na gymnáziu a především sociální situace v rodině ji donutily odjet 1. 7. 1915 do Prahy k sestře Ludvice, kde nastupuje jako lékárenská praktička v lékárně na Havlíčkově třídě ve Vinohradech. V Praze se jí vůbec nelíbilo a městské prostředí ji doslova ubíjelo, chyběla jí příroda i venkovští lidé. V pražské lékárně vydržela do 24. 4. 1916 a už druhý den se objevuje v Táboře u lékárníka Ptáka (vlastním jménem PhMr. Zdeněk Pelikán). U lékárníka Ptáka to však neměla Málinka jednoduché, lékárník ji nutil pracovat 12 hodin denně včetně sobot, jen s krátkou přestávkou na oběd a jen každou třetí neděli dostala půlden volna. Vzpomíná, že si za celý den vůbec nesedla a navíc pracovala jen za byt a mizernou stravu. Přesto na Tábor Málinka později ráda vzpomínala. Zatímco ve Valašském Meziříčí byla vždy ve stínu dominantní Gabry, zakřiknutá a málo sebevědomá, v Táboře se z ošklivého káčátka stala hezká dívka, po které začali pokukovat místní mladíci. Prožívala zde první milostná vzplanutí, měla konečně pocit vlastní svobody a samostatnosti. Jediný problém v tábořské lékárně byl jídlo. Měla tady prý takový hlad, že když jí

maminka poslala z Čachrova lůžka na vaření mýdla nebo jíšku do polévky, tak to s praktikantkou Jedlinkou hned snědly. Na konci června 1918 konečně odchází z Tábora a je pevně rozhodnuta pro studium farmacie na nově založené přírodovědecké fakultě University Karlovy v Praze. Mladá republika zoufale potřebovala nové odborníky ve všech odvětvích hospodářství, a také proto bylo tehdy studium jen dvouleté. Ještě v době studií, když praktikovala v lékárně na Pankráci, všiml si jí u lékárenské táry ing. Jan Kutina (1883–1971). Byl to sirotek, kterého vychovávaly dvě přísné a bigotní tety. Do nedaleké pankrácké lékárny si chodil pro léky. Málince se z počátku příliš nelíbil, byl o 15 let starší a zamlklý, ale když se seznámili, tušila, že je to ten pravý. Po promoci v roce 1920 se za něj Málinka provdala a nebyla to svatba ledajaká. Obřad, na který přijeli nejmodernějším zázrakem techniky – autem, byl na starobylém pražském Vyšehradě. Málinka měla v ruce kytičičku orchidejí a skladby, které jim složil jejich přítel Gustav Roob, hrálo harfové trio.

Její manžel ing. Kutina již v roce 1911 založil v Praze v ulici Na Pankráci v domě své tety malé nakladatelství, které v roce 1916 nazval Besední pořady. Zaměřil se postupně na edici různých sokolských a tělovýchovných tisků s vlasteneckým cílem pozvednout sokolské akademie na lepší úroveň. Součástí podniku byla také půjčovna sokolských krojů, kostýmů a drobných divadelních rekvizit. Málinka později napsala a vydala v manželově nakladatelství několik divadelních her a scének pro děti, např. Besídku mládeže na ukončení školního roku (1932), Betlém zvířátek (1947) a mnoho dalších. Jan Kutina tak vědomě, a navíc s velkým zaujetím, obětoval svoji profesní kariéru stavebního inženýra sokolskému hnutí, které pro něj bylo doslova vším.

Za druhé světové války muselo vlastenecky zaměřené nakladatelství pochopitelně přerušit činnost a rodina chtěla přežít válku někde na venkově. Útočiště našla v Křinci u Nymburka. Málinka po letech opět oblékla bílý lékárnický plášť a jejím prvním typicky vlasteneckým činem bylo odstranění kovového orla ve znaku lékárny a přejmenování lékárny U Orla na lékárnu Ve Stínu lípy. V ústraní tak zdárně celá rodina přečkala útrapy druhé světové války. Za svého působení v Křinci vydala Málinka knížku s autobiografickými prvky Farmaceutka jako jakési volné pokračování příběhů Gabry a Málinky.

Málinka milovala nejen bylinky, ale také zvířátka, především psy a kočky. Byla dokonce členkou tehdejšího Spolku na ochranu zvířat. K práci v nakladatelství se však už nevrátila. Jejich rodinný podnik, který později s nadávkou nazvala „Obchod s iluzemi“, zanikl nadvakrát. Poprvé příchodem Hitlera do Prahy a podruhé, tentokrát definitivně, s nástupem komunismu v roce 1948. Odstěhování z Prahy na začátku druhé světové války Málinka nikdy nelitovala. Byla na rozdíl od Gabry ryze venkovským člověkem a v městě se nikdy necítila dobře.

Málinka měla dvě děti. RNDr. Marii (8. 8. 1922 – 6. 6. 2013), vystudovanou lékárnici, později provdanou Kubátovou, známou spisovatelku dětských pohádek. Málincin syn RNDr. Jan Kutina (23. 7. 1924 – 14. 8. 2008) byl později profesorem mineralogie na Karlově University a ještě později na universitě v americkém Washingtonu.

V roce 1948 byla Málince zakázána publikační činnost. Nesla to velmi těžce. V roce 1952 po zestátnění lékárny se rozhodla odstěhovat z Křince ke své dceři do Vrchlabí. Tam, v posledním období svého života, kterému krásně říkala „doba odkvétání pampelišek“, konečně našla ztracený klid a přijala roli babičky. Naplno se mohla věnovat folkloristické práci, sběru lidové slovesnosti, především různých písniček, básniček a starých krkonošských poudaček. Že posledních deseti let její sběratelské práce je uchována v archívu ve Starých Hradech a především v knížkách pro děti, které napsala se svou dcerou Marií Kubátovou.

Málinka si po celý život udržela své valašské nářečí a často, zejména v emočně vypjatých situacích, tak prý doma hovořila. Dopisovala si s básní-

kem Petrem Bezručem, kterého považovala za přítele. Věnoval jí báseň Stučkonoska modrá, vyměňovali si také zkušenosti s pěstováním bylin. Psala si s hudebním skladatelem Jaroslavem Křičkou, který pocházel z Kelče u Valašského Meziříčí. PhMr. Amálie Kutinová zemřela ve spánku, uprostřed pilných příprav k dalším pracím, ve Vrchlabí 30. 3. 1965 u své dcery, ve věku nedožitých 67 let. Je pochována na venkovském hřbitově v Horních Štěpanicích, v kraji krkonošských poudaček a písní, jak si přála.

Gabra i Málinka byly svým dětem těmi nejlepšími maminkami. Po vzoru své matky také ony trvaly na tom, aby jejich děti dosáhly co nejvyššího vzdělání. Velmi jim také záleželo na tom, aby jejich děti poznaly místa jejich dětství a mládí, aby znaly kořeny svého rodu.

Všechny dcery Tauberových včetně Gabry a Málinky byly velmi pohledné a vzdělané. Je zajímavé, že kromě Valčí si všechny vybraly za partnery do života podstatně starší, zajištěné muže, ostatně tak, jako jejich maminka. Cesty života prý bývají složité a nevyzpytatelné. Za zmínku proto stojí i skutečnost, že všechny sourozence dříve nebo později osud nakonec zavál do Prahy, kde jejich potomci žijí dodnes.

Knihou o Gabře a Málince vytvořila Amálie Kutinová nezapomenutelné dílo. Není to jen poutavá a veselá knížka pro děti, napsaná s neuvěřitelnou laskavostí a humorem, která umí pohladit po duši, ale zachytla v ní i kus života v tehdejší Valašské Meziříčí. Málokdo ví, že ji k napsání příběhu o Gabře a Málince vlastně přivedla vzpomínka na studijní léta, kdy studentkám na gymnáziu vyprávěla oblíbená profesorka Marie Poubová (Zlatovláska) o důvodech, které vedly Boženu Němcovou k napsání Babičky. Tehdy si mladá Málinka vysnila, že jednou napíše knížku o své mamince s názvem Moje maminka. Amálie Kutinová po celý život s vděčností vzpomínala na svoje studentské město. V jednom ze svých dochovaných dopisů napsala: „Kdybych byla bývala moudřejší, nikdy bych se z tak krásného města nestěhovala. Mohla jsem jít do lékárnické praxe tam u nás – když jsem bylinky měla tak ráda. [...] Ale zase by se nebyly zrodily Gabry a Málinky“ [...]. Pozdravujte mé krásné Valašské Athény, necht' jim jejich slávu Osud zachová!“⁶

Rodina Gabry a Málinky se z Valašského Meziříčí odstěhovala před sto lety, 4. dubna 1917.

O autorovi: v posledních pěti letech se zájmově věnuje zpracovávání životních osudů Gabry a Málinky, a to na základě studia archivních materiálů a literatury, vlastního výzkumu v terénu a dle rozhovorů s pamětníky.

1 Státní okresní archiv Vsetín, Okresní školní výbor Valašské Meziříčí (1788) 1870–1949, inv. č. 235, kart. 145, C. k. okresní školní rada c. k. zemské školní radě, 19. 2. 1914 (Sociální poměry vdovy A. Tauberové).

2 KRAMÁŘ, Josef. Gabra a Málinka – díl sedmý. Jak příběh skončil? *Obelisk: noviny pro Valmez 12*, červenec 2004, s. 14.

3 Památník národního písemnictví Praha, Nezpracovaný fond Literárního archivu – pozůstalost Amálie Kutinové, Kniha bilanční – Deník Amálie Kutinové.

4 KUBÁTOVÁ, Marie. *Obchod iluzemi*. Praha: 1992, s. 61.

5 KUTINOVÁ, Amálie. *Gabra a Málinka*. 5.–6. díl. Ostrava: 1991, s. 326.

6 KUTINOVÁ, Amálie. Vzpomínka. In: *Čítanka o Valašském Meziříčí*, DEMEL, Jiří (Ed.), Valašské Meziříčí: 1997, s. 48.

Na Vranči – K 150. výročí narození Josefa Országa Vraneckého staršího

Petr Lidák

V květnu letošního roku jsme si připomněli 150 let od narození jedné z nejvýraznějších osobností Vsetínska konce 19. a prvních desetiletí 20. století, Joži Országa Vraneckého staršího z Nového Hrozenkova¹ – rázovitého sedláka, vlastence, národopisného pracovníka a znalce lidové kultury Valašska a především své rodné obce, které věnoval celoživotní zájem. Jeho úsilí o obnovu zemanského oděvu a vytvoření tzv. orsáckého kroje, jenž vyniká výraznou zdobností, je známé, rovněž jeho popularita u tehdejších představitelů kulturního života v regionu je v literatuře popisována.² Proto se tentokrát více zaměříme na dvě stavby, které jsou s jeho životem neodmyslitelně spjaty.

První z nich je památná hospoda Na Vranči, kde se 18. května 1867 narodil, prožil své dětství a mládí. Tou druhou je majestátní usedlost – gazdovství, někdy mylně v literatuře uváděná jako hrozenkovské fojství, postavená z jeho iniciativy po první světové válce, kde 22. srpna 1939 svou životní pouť zakončil.

Zájezdni formanská hospoda Na Vranči s původním čp. 77, později čp. 66, byla postavena v roce 1789, jak dokládá vročení vyznačené na památném masivním příčném trámu, který podpíral ve středu šenku dalších osm podélných stropních trámů. Pro zvýšení opory „buntáku“, nebo též „příčňáku“, jak se v lidovém prostředí trám nazývá, byl ve středu podepřen nosným sloupem.

Hospoda stála na strategickém místě, u hlavní silnice spojující Hrozenkov se Vsetínem, v těsné blízkosti brodu přes Bečvu, který byl kousek pod dnešním Saxovým mostem. Po léta sloužila hlavně formanům, kteří zde jednak hledali zázemí a odpočinek na svých dalekých cestách, jindy čekali na pokles vody na brodu, aby mohli bezpečně přejet na druhý břeh a pokračovat dále do Uher. V hlídáném prostoru hospody vypřáhli vozy, ustájili koně, popřípadě provedli nejnutnější opravy poškozených součástí vozu před další cestou. Hospodu využívali také dřevorubci, kteří u brodu hromadili palivové dřevo, jež plavili dále po proudu Bečvy až do Vsetína, kde v místě pod zámek zvaném „na Kamencoch“ se dřevo kupilo ve zvláštních bazénech.

Hospoda byla po místním farním kostele druhou nejstarší zděnou stavbou v obci. Nechal ji postavit majitel vsetínského panství Jan Křtitel Illésházy (1737–1789). Později se pro finanční potíže vrchnost začala vzdálenějších nemovitostí zbavovat a odprodávala je majetnějším poddaným. Tímto způsobem získal hospodu i bohatý hrozenkovský sedlák Martin Urban asi koncem 18. století. V pozůstalosti z roku 1808 je uveden už jako majitel hospody a následně jeho syn Josef v testamentech z roku 1815 a 1833. Zámožnost Urbana potvrzuje i skutečnost, že měl od roku 1797 u majitele vsetínského panství Jana Illésházyho uložený kapitál 2 000 zlatých. V roce 1805 se množství uložených peněz u dalšího zeměpána Štěpána Illésházyho zvýšilo na 5 000 zlatých.³ Martin Urban je uváděn jako purkmistr, což dokládá jeho vysoké postavení v obci. Původ bohatství rodiny vysvětluje tradovaná pověst o tom, že

Hospodářská budova s vyřezávanou pavlačí na dvoře hospody Na Vranči, s národopisnou skupinou J. O. Vraneckého st. (1925)
(Fotoarchiv Valašského muzea v přírodě)

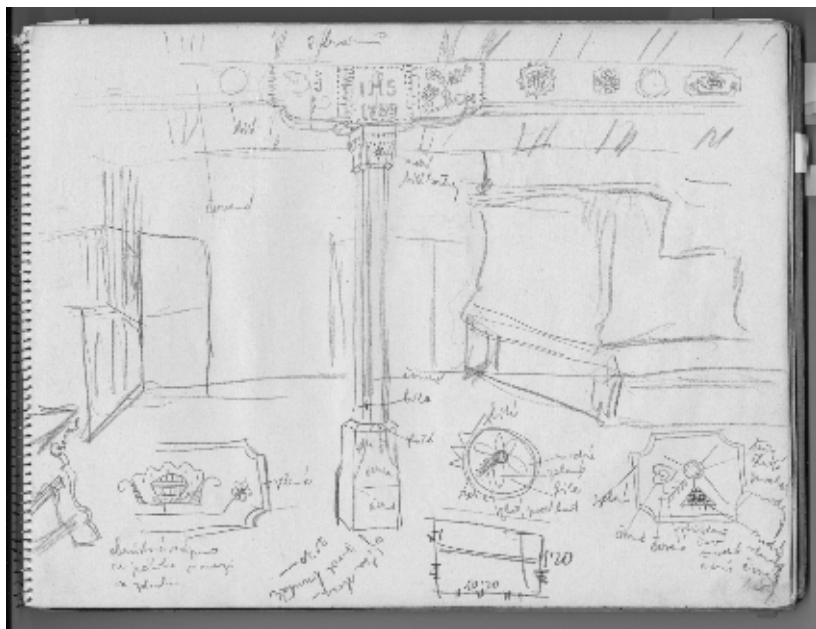
právě Martin vyoral velký poklad v údolí Brodská. Peněz prý našel tolik, že tehdejšímu majiteli vsetínského panství Jiřímu Illésházymu půjčoval stříbrňáky, které ani nepočítal, nýbrž je měřil na „štvrtě“.⁴

Poslední z Urbanů, který vlastnil hospodu, byl Josef, provozující šenkování vína, piva, kořalky a řeznictví. V roce 1857 je už jako majitel uváděn Pavel Ország (1816–1893), který se tam přizemil před rokem 1840. U svého otce se vyučil barviřem, pocházel z Karolinky–Raťkova od Orságů, kde se dodnes říká u Barviřovských (Barevňanských). Ve sčítání obyvatel Nového Hrozenkova z roku 1880 je uvedeno, že uměl číst i psát. Původně přízemní budovu zvýšil o další patro, kde údajně zřídil barvírnu, ale především velký taneční sál. Po jeho smrti zdědil hospodu syn Josef, který ji spravoval až do své smrti v roce 1907. Hospodu převzal právě v době největšího vystěhovalectví místních obyvatel za práci do USA. Mnohým na cestu půjčoval peníze a ti mu na umoření dluhu zanechávali své pozemky. Šlo hlavně o paseky v těžko přístupných místech, které postupně nechával zalesnit. Tak se Vranečtí stali největšími vlastníky lesních porostů po celém katastru Hrozenkova. Ke konci 19. století držel Josef Ország „reálné právo ku nálevu piva a kořalky“. Živnost hostinskou a výčepní provozoval a měl tato oprávnění: 1. Nálev vína, 2. Přechovávání cizinců, 3. Podávání pokrmů, podávání kávy, čokolády a jiných teplých nápojů, 5. Držení dovolených her. Už ke sklonku života si na hospodě držel sklepníka Davida Saxe, který mu s jejím provozem vypomáhal. Po jeho smrti vedla hostinec deset let vdova Rozálie právě s pomocí sklepníka Saxe. Dědic majetku Josef Ország Vranecký st. se více věnoval správě rozsáhlého polního hospodářství, na vedení hospody mu ne-

zbýval čas. Vyplyvá to i z jeho vyjádření c. k. okresnímu hejtmantství z března 1908: „*Já sám jsem svoboden a spravuji rozsáhlé hospodářství se starou matkou tak, že mi není možno živnosti hostinské se věnovati, leda v zimě nebo v neděli.*“⁵ Proto hospodu pronajímal. Z materiálů, které jsou uloženy ve vsetínském archivu, je zřejmé, že se tam nájemci střídali velmi často, navíc s nimi měl Vranecký četné problémy. Hospoda zjevně příliš nevynášela, proto mu většinou neplatili ani nájemné. V průběhu dvaceti let se tam vystříдалo deset provozních. Je to zřejmé z dopisu Vraneckého, adresovanému okresnímu hejtmantství na Vsetín z 30. srpna 1930, kde uvádí: „... *hostinec asi pronajmu, ale dosud nevím komu. Jest málo nájemců schopných kauci složit, a bez kauce nepronajmu. Zůstali mi dva předposlední nájemci dlužní přes 6 000 Kč, k tomu znečistili a poškodili všechny místnosti a za jednoho z nich musil jsem dokonce výběrčímu úřadu zaplatiti 334 Kč, když u nájemce něčeho k zabavení nezůstalo. Slušnější nájemci žádají přestavení hostince, tak, aby se to hodilo pro turisty a lyžaře, neboť na místní obyvatelstvo nelze už počítati pro prodej lihovin a všech možných nápojů v uzavřených lahvích v každém obchodě. Taková úprava stála by mne 50 – 60 000 Kč. Nejsem takového vedlejšího vydání okamžitě schopen, ale vidím, že jest to nevyhnutelným a musím už s tím nákladem nějak se smířiti a dle toho se zařídit. Jak peníze sehnati nevím, když na lesy sáhnouti nějak nešetně nechci a ačkoli jsem už 2 roky něčeho nekácel, nemohu na lesní těžbu s nějakou určitostí počítati, dokud nemám hotového lesního plánu. Také počítám i s prodejem hostince, ale dosud mi málo dáváji.*“⁶

Z dopisu vyplývá naléhavá potřeba oprav, což si vyžadovalo nemalé finanční nároky. Přesto se Vranecký snažil mnohé dát do pořádku, jak mu nařizovaly okresní úřad a hostinské vyhlášky. Situaci mu ztěžovaly nejen problémy s nájemci, ale patrně i závist místních obyvatel. V roce 1932 přišlo oznámení na místní četnickou stanici s informací, že: „*dle důvěrné zprávy v Hostinci na Vranči 2 děvčata provozují tajnou prostituci a to patrně s vědomím nájemce, což v obci působí veřejné pohoršení. Budiž ihned nenápadně vyšetřeno, zda toto udání zakládá se na pravdě.*“⁷ Šetření velitele místní četnické stanice prokázalo, že ohlášení bylo nepravdivé. S častou změnou nájemců musel Vranecký vždy úřadům ohlašovat jejich řádnou způsobilost a dokládat výuční list hostinského. Pokud tak ihned neučinil, hrozili mu zavřením živnosti. Tak se stalo v případě nového provozovatele Jana Kotrly, jak uvádí v dopise okresnímu úřadu z 2. června 1933: „*Já co se mne týká, bych se zavřením hostince žádné škody neutrpěl, protože žádného užitku z toho nemám, ale ten chudák nájemce sotva se přestěhoval, začíná se trochu zařizovati, kdyby se měl zase stěhovati, přišel by beze vší své viny na mizinu, rozmnožil by řady nezaměstnaných a nařikal by si na mne. Beru ho proto za sklepníka, což tímto ohlašuji a zároveň uctivě prosím o jeho schválení. Jestliže byl schopným na přehradě, kde dával 70 obědů, zastával to i zde, kde dává obědů 7.*“⁸

Jak vlastně hospoda ve 20. století vypadala, dokládá popis z prohlídky c. k. okresního hejtmantství pořízený v červnu 1925, kde je objekt charakterizován takto: „*Hostinec J. Országa jest jednopatrová, z tvrdého materiálu zděná budova, krytá šindelem a lepenkou. Budova leží při okresní silnici*

Kresba Miloše Kašlíka – šenk hospody Na Vranči s památným trámem a výzdobnými motivy (asi 1937) (Sbírky Valašského muzea v přírodě)

Vsetín Vel. Karlovice asi uprostřed obce. Právo hostinské jest na domě, jako právo reální. Pro účely hostinské slouží nálevna z chodby přístupná o rozměrech 9.40 x 10.80 a výšce 2.80 s prkennou podlahou a dřevěným stropem. Pro osvětlení je dostatečný počet oken s ventilačními křídly. Z nálevny je přístupná vedlejší hostinská místnost o rozměrech 5.10 x 4.20 a výšce stropu 2.70 s prkennou podlahou a klenutým stropem. Kuchyně rovněž z nálevny přístupná je prostorná, dvěma okny osvětlená. Podlaha při sporáku je dlážděná. U vchodu do zahrady nachází se komora. V druhé části domu budou zřízeny dva cizinecké pokojíky z chodby přístupné. Sklep nachází se ve zvláštní budově v zahradě. V zahradě dále nachází se letní dřevěná veranda a krytá kuželna. Studna nachází se za silnicí na vlastním pozemku a jest z kamene zděná, bez pumpy. Záchody ve dvoře nevyhovují.“⁹

Za tímto popisem následuje doporučení v jedenácti bodech, co všechno je nutné opravit. Jak však vypadala hospoda dříve, přesně nevíme. K dispozici máme až popis, který uveřejnila Emilie Ječmenová, manželka hostinského, který hospodu od Vraneckého koupil na konci 30. let. 20. století. Ve svém článku nazvaném „Bez dvou roků je jí plných dvě stě let“ píše: „*Byla to před 200 lety největší hospoda, jezdili sem zemané, pořádaly se tu hostiny a stolovalo se tu na stříbře, pilo ze stříbrných korbělů, sláva a velikost sálů byla bez konkurence v tomto kraji. K velkému sálu patřily dvě jídelny a naproti sálu byly dva velké pokoje pro dámy. Dolů do přízemí se scházelo po točitých schodech. V hospodě u šenku byla velká pec a nad ní bidla k zavěšení kožíků. Ve druhém okně se vybíralo mýtné za most přes Bečvu. Kdo ví, kolik to dělalo, ale bez mýtného forman přes Bečvu nepřešel. Kuchyně byla vydlážděná kamennými šledami a topilo se přes šporovnu, která měla pokračování ve valašské peci.*“¹⁰ Nakolik popis odpovídá skutečnosti, už se přesně nedovíme. Sál v patře měl však skutečně plochu 100 m² a byl přímo nad nálevnou. Pamětníci uvádějí, že se v něm konaly bály, scházal se tam spolek divadelních ochotníků, členové Sokola a v pozdějších letech i další zájmové skupiny, k nimž patřil Valašský krúžek. Sloužil až do 80. let minulého století, kdy pro ohroženou nosnost stropu se zábavy v tomto prostoru omezily a nakonec zcela zakázaly. Kromě sálu byly v patře čtyři hostinské pokoje. Sociální zařízení bylo všem společné v samostatném objektu venku za hospodou.

Nejstarší vybavení šenku zachycuje fotografie pořízená v roce 1921 Jindřichem Tieglem. Uvnitř byl stylový nábytek – selské stoly na vyřezávaných trnožích a židle s výrazně vyřezávanými opěradly. Na stěnách visely barvotisky s výjevy z národních dějin, u dveří řezbované lišty s věšáky k odkládání šatstva. Trámový strop byl až do konce 30. let podbitý deskami se zalištováním spár, natřený na bílo, jen lišty zůstaly přírodní. Výrazným zdobným a současně dominantním prvkem interiéru byl již zmíněný památný trám tmavohnědé barvy, ve středu podepřený sloupem. Uprostřed byl zesílený, s profilací hrany do obloučku. Na jednom boku bylo malbou vyznačené vročení 1789, ve středu značka JOV a následně datace opravy 1920. Z druhé strany trámu byl nápis odlišný, a sice – LET. P. IHS 1789. Hrany trámů

byly zkosené, lemované bílou linkou, nápisy a datování lemovala zvlněná linka stejné barevnosti vedená svisle. Podpěrný sloup byl u vrchu rozšířený, s ubranými rohy, v ploše pak malovaný geometrický motiv s tečkami.

Součástí hospody bylo hospodářské stavení s výrazně zdobně vyřezávanou pavlačí, situované ve dvoře pod svahem. Byla to zděná budova nad klenutým sklepem zahloubeným ve svahu, který sloužil k chlazení piva, ale také k uložení masa a dalších zásob vyžadujících chladno. Ledové bloky se do této chladírny získávaly v zimě vysekáváním ledu na Bečvě. První patro sloužilo jako skladovací komora a podkroví bylo sýpkou na obilí. Sedlová střecha krytá šindelem měla obháňku i kozub zakončený řezanou makovicí. Stavba střechou spojená s hospodou pochází patrně z konce 18. století. Pozornost poutá zvláště deštění pavlače a schodů zachycené na fotografiích z roku 1910, později opakovaně na snímcích z 20. let minulého století. Deštění zdobí prořezávané motivy ve tvaru stylizovaných květů, srdce, trojlístu, půlměsíce a lístků v různých kombinacích, jak vidáme na opěradlech židlí i v zářích štítů obytných chalup na Valašsku po celé 19. století. Okraje pavlače i zakončení střechy lemovaly lišty profilované do obloučků. Také pod přesahem střechy, stejně jako pod pavlačí, byla stěna po celé šířce zdobená vyřezávanými deskami připomínajícími opěradla lenošek. Můžeme se domnívat, že zdobení v tak nadměrné míře vznikalo v posledním desetiletí 19. století pod vlivem obrozeného národopisného hnutí v souvislosti s přípravou Umělecké a valašské národopisné výstavy na Vsetíně 1892 nebo velkolepé Národopisné výstavy československé v Praze 1895, při jejichž přípravě Vranecký spolupracoval. Nebo šlo o práci starší, kdy přehnaná zdobnost měla vyjádřit výjimečné postavení zámožné rodiny v obci. V každém případě se jednalo o tvorbu místního samouka, kterého však někdo musel k poměrně náročné tvorbě inspirovat, či dostal přímo zadání.

Komplet budov na dvoře zahrnoval také dřevěnou tančírnu, někdy uváděnou jako besídku, postavenou vedle sýpky nad dalším sklepem, a patrové sociální zařízení, které stálo za hospodou. U cesty stála dřevěná, rovněž řezbou zdobená kuželna.

Dvůr hospody s pěkným pozadím vyřezávané pavlače mnohokrát sloužil jako efektní kulisa k pořádání několika národopisných slavností Hrozenkovjanů, oblečených do obnovených orsáckých krojů, jak je zachytily fotografie z 20. a 30. let minulého století. Osobnost Vraneckého st. přitahovala Na Vranču významné umělce své doby, z nichž lze zmínit alespoň pražskou malířku Zdenku Braunerovou, malíře Adolfa Liebschera, architekta Dušana Jurkoviče, Mikoláše Alše a mnohé další. Všem byl Vranecký dobrým společníkem a pro mnohé také zasvěceným informátorem, dokonale znalým místního prostředí. Jak dokládá osobní korespondence z období příprav Národopisné výstavy, ovlivnil tvorbu Dušana Jurkoviče, který s ním konzultoval jak výběr chalupy, která měla reprezentovat Valašsko, tak mnohé stavební detaily.¹¹

Sám Vranecký své dokumentační úsilí v oblasti lidové architektury přenesl do vlastní patrové majestátní usedlosti, kterou vystavěl pro bydlení své rodiny právě naproti hospodě přes silnici, v místě, kde dříve stály maštale pro koně, sousedícím s řekou Bečvou. Rozměrnou podsklepenou stavbu tvoří spodní zděné přízemí, na které dosedá roubené patro se sedlovou střechou krytou eternitem, již příčně protíná další hřeben ukončený z obou stran štíty zdobenými kabřincem a obháňkou. Pod štítem směřujícím do ulice je roubená podkrovní komůrka, štít k Bečvě je pouze zadeštěný. Ze tří stran je roubené patro lemované pavlačí se sloupky a řezbovaným zábradlím, jež ve zdobných motivech kopíruje deštění pavlače hospodářské budovy ve dvoře hospody. Zcela atypické jsou šikmé, ze dvou stran vyřezávané podpěry pod nosnými trámy pavlače, které byly použity k posílení jejich nosnosti, neboť na prkenné podlaze ležela ještě tenká ochranná vrstva betonu. Fasáda domu a její štuková geometrická výzdoba nad okny vychází rovněž z předlohy plastického ornamentu nad vstupem do pivního sklepa hospody. Dal-

ším výrazným výzdobným prvkem je omalování kolem oken a dveří srubu, pro které našel Vranecký vzory na některých hrozenkovských dřevěnicích. Množství motivů a různé variace dochované ještě ve 20. letech v Novém Hrozenkově a okolí zachytil ve svém článku „Nejen se dívat, ale i vidět“ Karel Langer.¹² Podle tradovaného vyprávění bílení prováděli každoročně při velikonočním úklidu, kdy se vápnem „líčily“ jizby domů. Jednoduché vzory prováděné kulatou štětkou zahrnují vlnovky, trojlísty, tečky a čárky. V prostoru kolem oken a dveří měly malůvky údajně ochranný význam. Na stěnách usedlosti jsou však užity i mezi okny, v podobě velkého stylizovaného květu na stonku s listy, jenž připomíná motivy na výšivkách přednic mužských košil. Naposledy bílené motivy obnovoval Karel Langer.

Se stavbou začal Vranecký po skončení první světové války. Nejprve místní tesaři připravovali srub horního patra. Trámy tesali a roubili na louce v blízkosti hospody. Vzhledem k narůstajícím dluhům probíhaly práce pomalu. Než bylo zbudováno zděné přízemí, podlehlá srubová část zkáze. Z trámů, které zůstaly použitelné, byla postavena stáj pro dva páry koní, prodloužena ovčárna a velká kůlna.¹³ Dokončení hrubé stavby se datuje rokem 1922, ale práce pokračovaly postupně i v následujících letech a v detailech v podstatě nikdy nedošlo k jejímu úplnému dokončení. Část s hlavním vstupem na západní straně a chlévy už zchátraly dávno. Jedinou nadějí pro tuto dominantu, která skutečně nemá na Valašsku obdobu, je postupná generální rekonstrukce. Ta je záměrem současného majitele stavby, vnuka J. O. Vraneckého st. V loňském roce byla nově pokryta polovina střechy umělým šindelem, letos byl obnoven zadní štít. Doufáme, že opravy budou zdárně dále pokračovat. Nutno zmínit, že dům není pod památkovou ochranou, a tak všechny zásahy jsou vedeny názory a finančními možnostmi majitele.

Poněkud rozdílná byla situace s hospodou. Joža Ország Vranecký ji z důvodu velkého zadlužení v prosinci 1938 prodal hostinskému Jindřichu Ječmenovi z Choryně. V té době byla již v poměrně špatném technickém stavu. Nový majitel zahájil proto větší rekonstrukci a z hospody postupně vytvořil prosperující podnik s dobrou kuchyní. Provedl několik zásadních úprav interiéru odpovídajících tehdejšími normám. Zbudoval nové sociální zařízení a zboursal hospodářskou budovu s vyřezávanou pavlačí ve dvoře, tančírnu a kuželnu, místo níž vysadil řadu javorů, které tam rostou dodnes. Jen klenuté sklepy ve břehu a pod tančírnu využívané do roku 1974 k chlazení piva zůstaly. Poté byl sklep pod tančírnu zboursán a na jeho místě nově postaven dřevník. Odlišnou podobu dostal i interiér šenku. Došlo k odstranění bednění stropu a středový trám, stejně jako další stropní trámy byly natřeny hnědou olejovou barvou do současné podoby. V této souvislosti je zajímavým dokladem kresba národopisného pracovníka Miloše Kašíka z Valašského Meziříčí, která dokumentuje podpěrný trám s novou přemalbou překvapivě už v roce 1937. Ve středu byla ponechána datace 1789 a Christogram IHS vyznačený žlutou barvou, po stranách se stylizovanými květy. V ploše obou boků se střídaly motivy čtvercových a obdélných kartuší s ujmутými rohy, uvnitř opatřené barevným rostlinným vzorem. Druhým opakujícím se motivem byla stylizovaná barevná slunce s šesticípou hvězdici v poli. Není vyloučeno, že předlohy motivů mohou pocházet z pera Karla Langer. Starší datace přemalby patrná z Kašíkovy kresby však vybízí k otázce, zda by si Vranecký jako majitel hospody nechal zamalovat své iniciály doložené na fotografii z 20. let.

Po znárodnění v roce 1950 přešel podnik pod sokolské družstvo Vzlet, později správu převzalo družstvo Jednota, které vedlo hospodu až do začátku 90. let 20. století. V tomto čase byla základním způsobem opravena střecha. Kompletně byly vyměněny střešní krovy a stará tašková krytina nahrazena plechem. Fasáda soustavně znečišťovaná kvůli blízkosti frekventované silnice byla do výše obložena dlaždicemi, sokl pak hnědým kabřincem.

V devadesátých letech byl v rámci restitucí majetek vrácen potomkům posledního majitele J. Ječmena, kteří hospodu pronajímali. Nakonec se jí ujali sami a provozovali ji až do konce roku 2014. Následně stavbu odkoupil Zlínský kraj. Hospoda nakonec ustoupila plánovanému rozšíření hlavní silnice a v letošním roce byla zbourána. Zůstalo prázdné místo. Pomyslně se tak naplnila dávná pověst o šípkovém keři, který rostl před hospodou mezi druhým a třetím oknem, kde se praví: „Jednou až prý keř doroste ke štítu a na jeho vrcholu vykvete růžový květ, bude pravá půlnoc. Když začnou hodiny odbíjet dvanáctou, objeví se v hospodě čert s provazem. Otočí se třikrát kolem sloupu, jakoby tančil odzemek. Když dotančí a hodiny odbijí půlnoc, hospoda se propadne, jakoby se pod ní zem slehla, a to i se všemi lidmi, kteří tam budou zrovna na tancovače. A místo, kde hospoda stojí, bude takové, jakoby tam nikdy nic nestálo. Život pak půjde dál, lidé budou mít své radosti i starosti.“¹⁴

Nikdo z místních by ještě před pár lety nevěřil, že takovým způsobem skončí památná hospoda Na Vranči, jedna z dominant obce. Můžeme jen doufat, že protější rodinné sídlo Vraneckých se dočká naléhavé obnovy a zůstane tak trvalou připomínkou jeho budovatele Joži Országa Vraneckého st., muže, který se osobitým způsobem snažil pozvednout tradiční lidovou kulturu v obci. Touto stavbou nejen demonstroval svoji výjimečnost, ale užitím zajímavých prvků místního lidového stavitelství na usedlosti přispěl k jejich záchraně, jak se sám vyjádřil.¹⁵

Použitá literatura a prameny:

JEČMENOVA, Emílie. Bez dvou roků je jí plných dvě stě let. *Nové Valaško* 23. 12. 1987, s. 5.

KAZMÍŘ, Silvestr. *Nový Hrozenkov: poohlédnutí za historií rázovité valašské dědiny: 1649–2009*. Nový Hrozenkov: 2009, 351 s.

MEHEŠOVÁ, Olga. Jurkovičovo Valaško. 120 let od NVČ v Praze. *Valaško* 2015/1, č. 34, s. 41–43.

LANGER, Karel. Pohled do prošlé historie. *Nové Valaško* 31. 8. 1988, s. 5.

LANGER, Karel. Zamyšlení nad jedním jubileem. *Nové Valaško* 13. 9. 1989, s. 5.

LANGER, Karel. Josef Ország – Vranecký starší. *Valaško*, 1966, s. 115–118.

ŠMIDÁK, Alois (ed.). *Tanečnica a jiná vyprávění z Nového Hrozenkova a okolí*. Nový Hrozenkov: 1978.

ORSZÁG-VRANECKÝ, Joža. Poslední barvíři v Novém Hrozenkově. *Dolina Urgatina*, 1950, roč. 4, s. 65–67.

ORSZÁG-VRANECKÝ, Joža. *O vztazích Jože Országa Vraneckého st. k lidové kultuře na Valašsku*. Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, Oddělení dokumentace, Rukopis, R 273.

SOKA Vsetín, Okresní národní výbor Vsetín, inv. č. 719, karton 222 – hostinec Nový Hrozenkov čp. 66.

URBACHOVÁ, Eva. Život v Novém Hrozenkově v 1. polovině 19. století. In: *Nový Hrozenkov. Sborník k 350. Výročí založení obce*. Nový Hrozenkov: 1999, s. 33–34.

Usedlost J. O. Vraneckého st. – hrubá stavba s nedokončeným roubeným patrem (asi 1924)
(Fotoarchiv MuRV Vsetín)

1 Rok jeho narození je téměř ve všech pracích mylně uváděn jako 1866. Tohoto omylu se poprvé dopustil kronikář Richard Pavlík v nekrologu publikovaném v roce 1939 v časopisu *Naše Valaško* a následně jej přejímali všichni autoři, kteří se jeho osobností věnovali.

2 PAVLÍK, Richard. Josef Ország Vranecký. *Naše Valaško* 5, 1939, roč. 4, s. 165–174; LANGER, Karel. Josef Ország – Vranecký starší. *Valaško*, 1966, s. 115–118; VOLFOVÁ, Jana. Rodina Orsáků a její vliv na lidovou kulturu Nového Hrozenkova. *Národopisné aktuality*, 1985, roč. 22, s. 9–17, LIĐÁK, Petr. Josef Ország Vranecký starší. *Valaško, vlastivědná revue*, 2009, č. 2 (23), s. 39–41.

3 URBACHOVÁ, Eva. Život v Novém Hrozenkově v 1. polovině 19. století. In: *Nový Hrozenkov. Sborník k 350. výročí založení obce*. Nový Hrozenkov: 1999, s. 33–34.

4 ORSZÁG-VRANECKÝ, Joža. Poslední barvíři v Novém Hrozenkově. *Dolina Urgatina*, 1950, roč. 4, s. 66.

5 SOKA Vsetín, Okresní národní výbor Vsetín, inv. č. 719, karton 222 – Hostinec Nový Hrozenkov čp. 66.

6 Tamtéž.

7 Tamtéž.

8 Tamtéž.

9 Tamtéž.

10 JEČMENOVA, Emílie. Bez dvou roků je jí plných dvě stě let. *Nové Valaško* 23. 12. 1987, s. 5.

11 MEHEŠOVÁ, Olga. Jurkovičovo Valaško. 120 let od NVČ v Praze. *Valaško* 2015/1, č. 34, s. 41–43.

12 LANGER, Karel. Nejen se dívat, ale i vidět. *Naše Valaško* 13, 1950, s. 42–46.

13 ORSZÁG-VRANECKÝ, Joža. *O vztazích Jože Országa Vraneckého st. k lidové kultuře na Valašsku*. Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, Oddělení dokumentace, Rukopis, R 273.

14 ŠMIDÁK, Alois (ed.). *Tanečnica a jiná vyprávění z Nového Hrozenkova a okolí*. Nový Hrozenkov: 1978, s. 16.

15 ORSZÁG-VRANECKÝ, Joža. *O vztazích Jože Országa Vraneckého st. k lidové kultuře na Valašsku*. Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, Oddělení dokumentace, Rukopis, R 273.

Vinš Ireně Martínkové

Jaroslav Kneisl

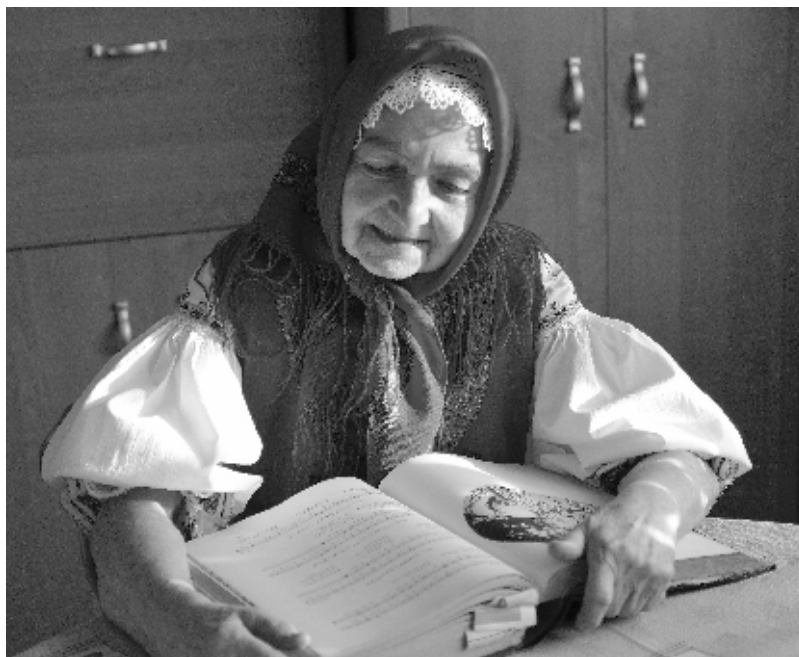
Na stránkách revue pravidelně připomínáme události, které už dávno překryla vrstva prachu, i osobnosti, které svou prací přispěly k rozvoji určitého oboru. Často jsou to vzpomínky mnoho desítek a snad i stovek let staré. O to větší radost mám, když můžeme připomenout osobu ještě stále plnou energie a nadšení. Přicházíme v zástupu gratulantů s přáním všeho nejlepšího ke krásnému životnímu jubileu. Všeci sa ptajú, komu to hrajú, a dnes hrajú – Ireně Martínkové!

Irena se narodila v prosinci roku 1937 manželům Anně a Viktorovi Kašparovým na Vsetíně v údolí Jasenka. Přiznávám, že když jsem se s ní před časem potkal v bytě ležícím v údolí pod Sychrovem, kde žije spolu s manželem Jiřím, musím bez nadšázky říci, že bych datum jejího narození bez zaváhání posunul dopředu minimálně o deset let. Paní Martínková prožila roky plné radosti z konce války, období nového budování republiky i dobu socialismu, kdy pocítila na vlastní kůži, jaké je to být člověkem zavrhaným a odloučeným od veřejného života. Naštěstí ji ještě v plné síle zastihla léta znovuzískané demokracie a tím i možnosti pokračovat ve své práci a velké životní radosti, kterou jí byla a je valašská lidová píseň a tanec.

A na co Irena Martínková dnes ráda vzpomíná? Třeba na to, jak byla ve svých dvanácti letech při založení Souboru valašských písní a tanců Jasénka. Tomu předcházelo pár let snažení několika nadšených lidí, kteří se scházeli už za války. Nejčastěji na jaseneckých pasekách u tetičky Hajdíkové nebo v hospodě U Sachrů na Jasence, kde se společně věnovali zpěvu a tanci lidových písní. Ačkoliv byla Irena tehdy ještě dítětem školou povinným, mohla se mládežnických setkání účastnit a zažít vše takřkajíc z první ruky. Bývala totiž pod dohledem svého staršího bratra, hlavního iniciátora těchto hudebně-tanečních dyčánků Zdeňka Kašpara (1925–2002).

Zpěvnost a vztah k hudbě nebyl ani jednomu ze sourozenců cizí. Jak paní Irena vzpomíná, maminka často zpívala tehdejší šlágry a známé písničky. Tatínek Viktor Kašpar dokonce aktivně muzicíroval a byl tedy vzorem nejen staršímu Zdeňkovi, ale měl také pochopení pro tanečně-zpěvné nadšení mladé Ireny.

První aktivní roky souboru Jasénka stály jeho členy mnoho úsilí, které ovšem bylo odměněno. Především poučená a detailní práce Zdeňka Kašpara s písňovým a tanečním materiálem rodného Valašska, její umělecká transkripce a následně precizní hudební i taneční návky stály za úspěchy souboru Jasénka doma i v zahraničí.

Naše jubilantka Irena Martínková (Rodinný archiv I. Martínkové) ■

Ireně Martínkové sounáležitost k tomuto hudebně tanečnímu celku přinesla také další životní benefit. Seznámila se zde totiž se svým budoucím manželem. Rodina jejího nastávajícího manžela, o tři roky staršího Jiřího Martinka, se přestěhovala na Vsetín za práci z Hané. Jiří se již jako student zdejší ekonomické školy měl stát basistou nově vznikající muzikantské sestavy. Ovšem byl na čas převelen do taneční složky, aby se seznámil s programem. Mezi tanečníky už zůstal. Svatba Jiřího Martinka a Ireny Kašparové se konala v roce 1958, poté vychovali spolu tři děti a jejich svazek trvá dodnes.

Umělecká a organizační práce ve folklorním souboru se stala jejich společným zájmem a náplní většiny volného času. Mezi lety 1955 a 1972 byli vedoucími taneční složky souboru. Oba se rovněž podíleli na významných tanečních choreografiích, z nichž soubor čerpal mnoho let. Irena Martínková se uplatnila i jako sólová zpěvačka souboru a za zmínku stojí také její autorská tvorba vlastních písní, jež velmi citlivě korespondovaly s novou písňovou tvorbou, která byla po souborech požadována. Psala především písně s milostnou tematikou. Některé z nich splynuly s repertoárem souboru jako přirozené písně regionu. V 70. letech ve společnosti silně rezonovaly vlastnosti jako závist, žást a netolerance, to vše překryto stínem komunistické ideologie a normalizace. Manželé Martinovi museli na dlouhá desetiletí svou činnost v souboru přerušit. Ovšem vše zlé je k něčemu dobré. Maminka Irena měla více času na domácnost, Jiří mohl důkladněji rozvíjet svoji další činnost. Totiž pořizování audiovizuálních záznamů nejen folkloristických pořadů. A oba se věnovali svým dětem a rodině.

Irena Martínková začala opět aktivně působit ve folkloru až v novém tisíciletí, zato ovšem měrou vrchovatou. Stála u zrodu pěveckého sboru Jasénčanky, který vznikl z popudu umělecké vedoucí souboru malá Jasénka Aleny Zdražilové. Sbor svým písňovým repertoárem, ovlivněným zaměřením i věkovým složením sboru, přinesl do valašského folklorního hnutí nový způsob prezentace lidových písní, který později následovala celá řada pěveckých těles. Zasluzná práce paní Martínkové tkví také v přípravě dětí na soutěž Zpěváček. Pomohla vychovat již téměř celou generaci mladých zpěváků, u kterých dbá na originalitu výběru písně a především na poučenou práci s jejím textem a nářekem.

Irena Martínková je stále aktivní ženou, pro kterou je valašský folklor nejen každodenním chlebem, ale především celoživotní radostí. Jak sama říká: „*Písnička, tanec, muzika, to je mně vším. Ve valašském folkloru jsem vždycky nacházela uspokojení a radost z příjemného prostředí. Ať už při návku, nebo při vystoupení, vždycky jsem byla ráda, když bylo na lidech vidět, že je jim s námi dobře.*“

Nezbývá, než paní Ireně Martínkové poděkovat za její celoživotní práci a popřát jí pevné zdraví a vše dobré! Nic sa neptajte – enem jí hrajte!

(Příspěvek byl zpracován na základě rozhovoru s jubilantkou v říjnu 2017.)

Václav
Kašík

Z Poličné do milánské La Scaly

V minulosti vzešla celá řada osobností kulturního světa z prostředí, které bylo významně ovlivněno tradičním uměním. U lidové hudby to platí dvojnásob. Vzpomeňme jen význačná jména předních českých hudebních skladatelů, kterými byli Leoš Janáček a Bohuslav Martinů. Oba pocházeli z prostředí, v němž byli obklopeni lidovým uměním, a později se jím nechali mnohokrát inspirovat ve své skladatelské praxi. Podařilo se jim využít čisté a prozaické jednoduchosti lidové písně či slova, kterou ve vši pokoře povýšili na umělecké dílo.

Nejedná se samozřejmě jen o dílo Janáčka či Martinů, ale také celé řady dalších hudebních skladatelů, zpěváků a osob zabývajících se profesionálně uměleckou hudbou. 28. září 2017 uplynulo 100 let od narození hudebního skladatele, dirigenta a operního režiséra Václava Kašíka. Pokud se vám zdá, že toto přijmení bylo na stránkách naší revue již probíráno, tak se nemýlíte. Václav se narodil v Poličné u Valašského Meziříčí jako desáté dítě v rodině řidičského učitele, organizátora a vlastivědného pracovníka Hynka Kašíka. Mezi jeho staršími sourozenci najdeme například Hynka Kašíka, sólového hráče na příčnou flétnu, nebo Bohumila Kašíka, vlastivědného pracovníka, sběratele, národopisného iniciátora, osobu spojenou s muzejním spolkem ve Valašském Meziříčí či s počátky Valašského souboru písní a tanců Bača. Jeho jméno již bylo v revui Valašsko mnohokrát skloňováno.

Ale zpět k dnešnímu jubilantovi, nejmladšímu Václavovi. Ten byl od dětství vychováván v rodině, kde byla hudba i lidová píseň neustále přítomna. Ačkoliv se měl dát na studium medicíny, po maturitě na valašskomeziříčském gymnáziu u něj nakonec zvítě-

98. Příluk, Bynina. Tance „dvoják s trojákem“.)

Allegro moderato ♩ = 160. Z Meziříčska a Rožnovska. Sb. M. Kašík.

Pří-luk, By-ni-na, By-ni-na, Pří-luk,
By-ni-na, By-ni-na, Há-žo-vi-ce,
Vi-gan-ti-ce, By-ni-na, By-ni-na.
Na po-li je man-del, do-ma dva,
za pe-cú je dě-cek hro-ma-da,
na po-li je man-del, do-ma dva,
za pe-cú je dě-cek hro-ma-da.

¹⁾ Drží se jako při polce. Na „Příluk“ z obkročákové kroky, na „Bynina“ z valčíkové, opakuje se, na „Ház, Vig.“ z švihák (šlapák), na „Bynina“ z valčík, opakuje se. „Na poli je“ z švihák; „mandel, doma dva“ z valčík, „za pecu je“ z švihák, „děcek hromada“ z valčík, opakuje se od „Na poli“.

zila touha po umění. Studoval obor dirigování a skladba na pražské konzervatoři. Z jeho kantorů jmenujme alespoň dirigenta Václava Talicha a hudebního skladatele a novátora Aloise Hábu. Souběžně s konzervatoří studoval na Karlově univerzitě obor hudební věda a estetika. Jeho studia ovšem přerušila druhá světová válka. Svou hudební kariéru započal v brněnských divadlech a také v divadle E. F. Buriana D 41 v Praze. Ihned po květnovém osvobození stál, společně s Aloisem Hábou a činoherním režisérem Antonínem Kuršem, u založení pražského Divadla 5. května, které bylo vlastně první samostatnou operní scénou u nás.

Od roku 1948 byl po dobu 41 let operním režisérem Národního divadla v Praze, kde zastával různé vedoucí funkce a vytvořil celou řadu legendárních představení. Svými originálními a operně-reformátorskými postupy si vysloužil nejen oblibu u tehdejšího publika, ale také obdiv a následnou poptávku ze strany zahraničních operních scén. Václav Kašík v průběhu své kariéry hostoval v řadě předních operních domů – v Německu, Itálii, USA, Kanadě a dalších zemích. Přinášel, způsobem sobě vlastním, zahraničnímu publiku díla českých autorů, kterými byli například Bedřich Smetana, Antonín Dvořák nebo již zmíněný jeho oblíbenec Leoš Janáček a Bohuslav Martinů. Mezi nejvýznamnější Kašíkovy úspěchy patří opakované hostování v La Scale v Miláně, v Royal Opera House v Londýně nebo ve Staatsoper a Volksoper ve Vídni.

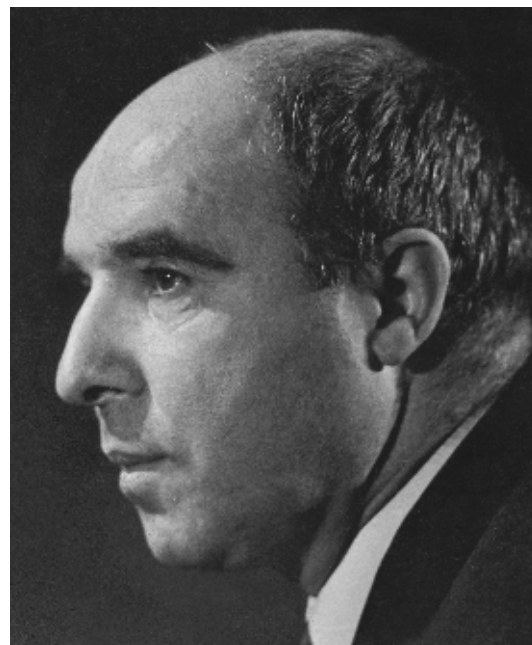
Václav Kašík využíval ve svých inscenacích moderní techniku a prvky Laterny magiky, protože mu šlo především o představení a přiblížení děl starých mistrů současnému publiku. Snad právě proto se výrazně uplatnil také jako režisér televizních provedení oper. Z mnoha desítek počínů jmenujme alespoň televizní inscenace Dvořákovy Rusalky, Mozartovy Kouzelné flétny nebo Janáčkovy Zpěvníku zmlazeného. Kašík jako hudební skladatel se často vracel k lidovým námětům, které mu byly od dětství blízké. Mezi úspěšné skladby patřila například opera Zbojnická balada, Krakatit nebo balet Jánošík.

Václav Kašík zemřel 4. června 1989. Většinu svého života strávil v Praze nebo blízké Příbrami, ovšem na rodné Valašsko nikdy nezapomněl. Věřím, že připomínka života a díla tohoto operního velikána světového významu prostřednictvím Muzejního zpěvníčku je naší milou povinností.

Přiznám se, že by mě zajímalo, jak by si Václav Kašík režijně poradil s dnešní písničkou. Jedná se o „mateník“¹, tanec s proměnným sudým a lichým taktem. Jeho českou obdobou je u romantických skladatelů tolik oblíbený furiant. Píseň uvádíme v originálním zápisu ve zpěvné tónině F dur, který uvedli ve III. díle Valašských písniček Jan Nepomuk Polášek a Arnošt Kubeša. Jak doplňují, jedná se o převzatý tanec ze sbírky Bohumila (Miloše) Kašíka, který stál také za pořízením vizuální nahrávky Valašských tanců, při níž oba bratři Václav i Miloš v roce 1949 spolupracovali.

Co se týče textu uvedené písně, dovolím si několik poznámek. Často se zpívá varianta Příluk, Bynina, Bynina, pěkná dědina. A také pořadí obcí Rožnovska může být pozměněno a není výjimkou, že se zde objevují například Tylovice. Ovšem opětovný skok k „třídobé“ obci Bynina na Meziříčsku zůstává. Musím se přiznat, že tento mateník je oblíbený též u dnešních muzikantů, kteří mohou sledovat zápolení tanečníků při změnách taktu. Pokud ovšem písničku i tanec znáte, tak vězte, že se jedná o nevšední taneční zážitek plný energie a radosti. Proto naučte se mateník dle pokynů pánů sběratelů Poláška, Kubeši a Kašíka. Později doporučuji zúročit poctivý domácí trénink před živou muzikou.

Jaroslav Kneisl

Václav Kašík (1917–1989)

(Foto J. Svoboda, Archiv Národního divadla, Praha)

1 POLÁŠEK, Jan Nepomuk – KUBEŠA, Arnošt. *Valašské písničky, III. díl*. Milotice nad Bečvou: 1941, s. 94.

na besedě

Nářeční ukázka z obce Jestřabí

V roce 2015 vyprávěla Marie Marková (†A, narozena 1920), doplňovaly ji Štěpánka Králíková (†B, narozena 1937) a Marie Urbanová (C, narozena 1947), ptala se Marie Kubánková (D, narozena 1952).¹

Slavení Vánoc²

A: Tož diš sme bili ješče děcka, nó, na ti Vánoce, to sme se na to velice těšile. Ráno zme moseli skoro stat a jít natrhat první šípki. První zme sa moseli jít do vodi umit, protože voda tékla jakási jiná, to biła... To, to sme sa moseli jít do potůčku poumívat a poté* zme šli na šípki na hrázu natrhat, abi biło na večeru na met, dikci a, a...

B: Na čaj.

C: A na med mezi oplatki, na met.

B: Á nó.

A: Na oplatki s*, moseli ší*, šípki sa dávat.

C: Ste to nedávali?

D: Mi ano, mi ano.

A: Á, a to sme museli jich ráno natrhat na, na, na, za sňehu (smích).

B: Enom... (smích).

A: A to, to ješče za dědečka, to bylo.

C: Gdiž bili šípki jako, tak sme to dicki...

A: Nó a tag on, on mí*, míval dvanásteri fčeli. Á ešče to mjeli f klátach, takovih dřevjenich klátach. To sa dicki podřezovalo a dávalo do hrnců a... To sme to jedli, tak sé, aj z voskem a enom cumľali dicki. Sme mísivali medu dicki plné mise, plné hrnce kamenné. Á to ešče nebili ti (zerzóni), takové úly, jak sou fčil. To bylo dřív ješče ti kláti. To sa enom podřezovalo.

Nó a tak už na ti Vánoce smé dicki už, na co sa těšili už, že budeme stromek slavit a fšecho. Nó, to bili jenom papírové řetáski a takové sme dělali, to z jiného nebiło. Jablíčka a c*, vikrojené cukrové, nejaké povjesené a to...

B: Ano a perňički povjesené, že.

A: Nó a to už dědčeg doněsl s komori hr*, hr*, skleňák medu dicki a už sme stáli a fčil hláfku, hláfku zeli.

C: Zeli.

A: A hláfku zeli doněsli a už položili na stůl a už lúpali zeli. Á fčil užiců už, dicki užicu do toho listku dali, užicu lebo dvje. To už sa susedom nosilo, rodňne sa nosilo.

B: Medu.

A: Sme roznášali, už sme... Dědčeg nám to už dicki nachistali.

D: Hmm.

A: Á nebili žádné misečki, žádné taléřečki ešče neegzistovali lebo Aro papír, lebo to nebiło.

To, tož hláfka zelá sa vzala, a ten list, jak sa viľupľ, tak to do toho listu naložili.

D: Hmm.

B: No vidíte.

C: To se do toho listu, víš.

B: To bilo praktické, no.

A: Užicu, dvje medu, a už nás poslali: "Doneste tom, doneste..." To zme súseďom, roďiňe už roznášali met. Ale nesmjeli sme si vziď žadne cukrové. To sme nesmňeli jest, bil Štedrí deň (smích).

C: Držel se púst.

Hana Golášová

1 Nářeční ukázka byla získána na základě výzkumu pro Ústav Českého národního korpusu FF UK, kde v současné době vzniká nářeční korpus Dialekt (obsahuje přepisy nahrávek ze všech nářečních oblastí České republiky), jehož část je už od června 2017 bezplatně přístupná veřejnosti na stránkách Ústavu Českého národního korpusu:

<https://wiki.korpus.cz/doku.php/cnk:dialekt>. Projekt dál pokračuje a je možné se do něj zapojit a podílet se na získávání vhodných nářečních nahrávek.

2 Přepis nářeční nahrávky odpovídá přesně tomu, jak byla mluva mluvčích zachycena (včetně opakování mluvnických úseků, což je charakteristický rys mluveného jazyka), a je v podstatě přepsána podle zásad stanovených v *Pravidlech pro vědecký přepis dialektologických zápisů českých a slovenských* (1951). Přepsaný zvukový materiál odráží skutečný stav nářečí v této lokalitě. Z nářečních hláskových jevů, které jsou typické pro oblast Valašska, se u hlavní nářeční mluvčí (A) vyskytuje tvrdé *ř*, měkké *ř*, tvrdé *y* však pouze ve zbytcích. Asimilace znělosti ve prospěch znělé souhlásky je u této nářeční mluvčí poměrně rozkolísaná, což můžeme doložit vyslovovanými formami *sme* i *zme*. Nářeční podoby se ještě dobře udržují v tvaroslovné rovině.

folklorní
momentky

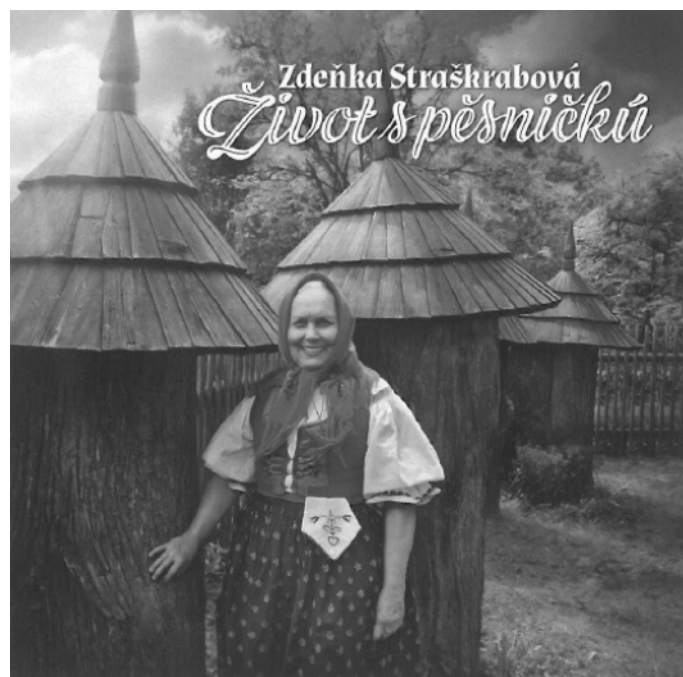
Recenze alba Život s pěsničkú Zdeňky Straškrabové

Slunce v hlase paní Zdeňky
vzkřísilo vsacanské hudce.

Album „Život s pěsničkú“ Zdeňky Straškrabové je v první řadě vzpomínkové CD na počest jedné z nejvýraznějších vsetínských zpěvaček lidových písní a souputnice Jarmily Šulákové (v písni č. 11 „Ej slunéčko svítilo“ obě interpretky za doprovodu cimbalu Jana Rokyty dokazují, že jim to hlasově nesmírně slušelo). Malou perličku. Obě tehdy mladičké Vsacanky dostaly nabídku na spolupráci s BROLNem – Brněnským orchestrem lidových nástrojů. Zatímco Jarmila Šuláková do velkého světa profesionálního folkloru doslova „skočila rovnýma nohama“, paní Zdeňka Straškrabová dala přednost rodině a „svému“ Vsacanu, kterému propůjčila na dlouhá desetiletí svůj nezaměnitelný hlas i veškerý volný čas.

A nemusela litovat. Cimbalová muzika věhlasného vsetínského souboru patřila po celou druhou polovinu dvacátého století k tomu nejlepšímu, co mohl valašský folklor nabídnout. Však na profilovém hudebním nosiči paní Zdeňky, který vyšel v roce 2016 jejím vlastním nákladem, si milovník stylu vsacanské hudby může porovnat rozhlasové nahrávky kapely z konce sedmdesátých let až let devadesátých. A je to obrovská radost! Tehdy byla kapela se svou zpěvačkou v plné síle a samotná nahrávka je důkazem toho, co jsem psal výše. Tedy, že Zdeňka Straškrabová patřila a stále patří k nejlepšímu hlasům, které Valašsko milovníkům lidového umění v minulém století dalo.

Musím se přiznat, že paní Zdeňka Straškrabová pro mne zní především písničkou „Dybych byla ptáčkem“ (č. 12), v jejím hlase je sluníčko, které se snažila svým interpretačním uměním rozdávat po celý život. A hřejivě pa-

prsky v jejím hlase stále umí pohladiť, což dokazují nahrávky z roku 2016 (č. 1–6 a 13–19). Krásně si sedí, jako kdysi s paní Jarmilou, s tercáškou doprovodné kapely a zatím stále opomíjenou výbornou zpěvačkou Pavlou Melichaříkovou ve skladbě „Aj horečko černá“ (č. 4). Ve skladbě „Nejsú řemesníci“ (č. 18) krásně pěvecky „špásuje“ s primášem Milanem Mičákem, synem primáše zlaté éry Vsacanu Milana Mičáka staršího.

Ještě něco malinko k doprovodné kapele, která paní Zdeňku na nahrávce doprovodila. Také v tomto případě můžeme říci, že žijící legenda souboru Vsacan byla vždy jakousi dobrou duší souborové muziky a právě tuto roli opět zvládla na dvě stě procent, neboť prakticky jenom díky ní se dali dohromady bývalí muzikanti poslední vsacanské kapely. Dlouholetý primáš Luděk Dobrovolný jako poslední nositel „vsacanského stylu“, ¹ vycvičený ještě za dob dvorních aranžérů souboru Bedřichem Lichnovským a Antonínem Bařinkou, dal dohromady své souputníky a máme tady znovu muziku, která zní „vsacansky“ a čistě stylově. A za to paní Zdeňce Straškrabové patří velký dík.

Miroslav Urubek

1 Vsacanský styl: ve hře valašských písní souboru Vsacan je slyšet výrazný a lehce rozpoznatelný rukopis aranžmá především Antonína Bařinky a Bedřicha Lichnovského, kteří jsou se zvukem muziky Vsacan neodmyslitelně spjatí. Jejich úpravy ctí harmonii, rytmus, smyk i zdobení – „cifrování“ – písní a odpovídají především vsackému regionu. Pokud interpret (v našem případě kapela) ctí styl těchto upravitelů i ve volném, tedy improvizovaném hraní, může být označen za pokračovatele vsacanského stylu.

Skřivánčí píseň Karla Chovance

Daniel Drápala

Je obecně známo, že pohádky nejen v dětství obohacují naše životy, rozvíjejí naši představivost a svým morálním poselstvím nás v neposlední míře i formují. Ony však mají v sobě skryto daleko více kouzelného nadání. Jedna z nich, je to ta, co pojednává o putování Pána Ježíše se svatým Petrem po světě, například pomyslně stála u zrodu jednoho z řezbářů Valašska. Příběh vypravuje o lopotné práci rolníka, který na poli v potu tváře chléb svůj dobývá. A tehdy Pán Ježíš zvedl ze zoraného pole hroudu, poželhal ji a hodil do výše. Hrudka se proměnila v ptáčka – a ten začal zpívat! Oráč to zaslechl, zvedl hlavu a srdce v něm poskočilo. Vzpomněl si, že někde tam je nebeský Otec, který ho vidí a ví o jeho lopotě. Setřel si pot s čela a vzdal mu díky za zpěváčka-těšitele. Na svět tak přišel první skřivan.

Bylo to právě toto vyprávění, které před lety vedlo Karla Chovance z Rožnova pod Radhoštěm, aby vzal do rukou obyčejný nůž a špalík lipového dřeva. Pokus o vlastní autorské ztvárnění pohádkového příběhu sice zprvu nedopadl zcela dle představ rodícího se řezbáře, přesto je oním výchozím bodem k tvorbě, která trvá již více než půl století. Vztah ke dřevu a jeho opracování získával Karel Chovanec (narozen 1936) již v dospívání prostřednictvím zcela obyčejných pracovních úkonů vyžadujících dovedné zacházení s pořízem, nožem či sekerou. Během školních let nalezl zalíbení v kreslení, jeho další studium bohužel tímto směrem nepokračovalo. Po absolvování střední školy nastoupil na pozici chemika do pletařského podniku MOP (posléze Loana) v Rožnově pod Radhoštěm. Město na úpatí památného Radhoště se mu na další léta stalo také novým domovem a místem rozvíjení jeho tvůrčích aktivit. Zpočátku se i nadále věnoval malbě, v níž převládají především krajinné náměty a zákoutí se starými chalupami, s nimiž se setkával na svých výpravách do pleneru.

V šedesátých letech zaujala Karla Chovance dřevorezba a proměna obyčejného dřevěného špalíčku v plastiku se pro něj stala novou životní výzvou. Zpočátku měl k dispozici jen jednoduché náčiní – nůž a upravené péro z deštníku, sloužící coby dláto. Zaujetí pro věc jej však hnalo dále, motivovalo ke zlepšování techniky i hledání vhodných motivů. Touha po dokonalém zvládnutí řezbářského umu nejednou vedla Karla Chovance časné zrání zpět k včerejšímu dílu, aby je ještě před odchodem do zaměstnání přehlédl a případně s odstupem několika hodin ještě poopravil a zdokonalil. Malá dílnička za rodinným domem na Dolních Pasekách se tak pozvolna proměnila v řezbářský ateliér, v němž začaly vznikat četné plastiky i reliéfy. Jejich prostřednictvím sdílí Karel Chovanec svůj pohled na svět. Není to svět současnosti – jsou to zpravidla obrazy z dějů minulých. Často se obrací ke zcela obyčejným situacím i pracovním činnostem. Téměř posvátnou atmosféru doprovázející pečení chleba střídají žánrové scény taneční zábavy a muzikantů, dětí na pastvě či mlá-

Řezbář Karel Chovanec při práci

(Fotoarchiv Valašského muzea v Rožnově p. R.)

denců o tříkrálové obchůzce. Za zmínku jistě stojí také reliéfní portréty. Ať již je to skupina drvařů či stařík-papučář z Hutiska – jejich společným jmenovatelem je autorova schopnost zachytit stopy dřiny a nelehkých životních osudů vepsaných do vrásčitých tváří.

Pomyslný most mezi světskými a náboženskými tématy představují v pracích Karla Chovance betlémské scény, k nimž se během své tvorby několikrát navracel. Jak sám připomíná, snad každého řezbáře dříve nebo později k tomuto tématu přivede jakási neznámá přitažlivost a touha pojmout tento příběh „po svém“. Kouzelnou atmosféru Spasitelova zrození dokázal zpracovat do podoby drobné, přímo intimní scény o několika postavách, stejně jako jí dát vyznít ve velké kompozici zaplněné padesátkou velkých figur. Velký betlém je ostatně jedním z nejrozsáhlejších řezbářských děl Karla Chovance. Jeho počátky můžeme klást do sedmdesátých let, kdy spatřila světlo světa první ovečka, zatímco nejnovější figury mají v roce 2017.

Pomyslným pokračováním a završením novozákonního příběhu Ježíše Krista – tentokrát ovšem již v tradičně pojatém ikonografickém schématu – jsou reliéfy zpodobňující Poslední večeři Páně a především cyklus Křížové cesty zpracovaný do podoby velkých reliéfních desek. Oprávněně jej můžeme považovat za jeden z vrcholů řezbářovy tvorby. Zatímco jeden soubor zdobí dnes kostel svatě Zdislavy na Prostřední Bečvě, druhý cyklus nalezneme ve farním chrámu Stětí svatého Jana Křtitele v Hranicích. Náboženských motivů se ovšem řezbář ujmá i v osobách konkrétních světců a patronů různých profesí a činností.

Jednotlivé plastiky i reliéfní desky vykazují propracovanost a smysl pro detail. Ač je samouk bez uměleckého školení či vedení starším mistrem, můžeme u Karla Chovance sledovat schopnost ve-

První samostatná výstava řezbáře Karla Chovance, ■
Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, 5. 10 2017 – 7. 1. 2018 (Foto D. Drápala)

tknout do statického dřeva pomocí dlát a nože pohyb, mimiku, atmosféru. I při řezbářské práci dokáže příhodně zúročit své kresebné dovednosti. Všem plastikám předchází detailní rozkreslení jejich budoucí podoby z několika úhlů, své podkladové studie mají také jednotlivé reliéfy. Pečlivá příprava každé další realizace je jedním z typických rysů řezbářské tvorby Karla Chovance. Do jeho práce se promítá nejen tvůrčí invence a důkladné poznání materiálu, ale také systematické studium literatury a děl renomovaných umělců. Na rozdíl od některých řezbářů aspirujících na umělecké zhodnocení kvalit zhotovených děl vyznává Karel Chovanec poněkud jinou metu – co nejdokonalejší řemeslné zvládnutí práce se dřevem. Onu řemeslnou podstatu však nevnímá jako něco méněcenného či dehonestujícího, naopak své řezbářské dovednosti a smysl pro detail dokládá i ryze praktickými realizacemi např. řezbovaných rámců. Oprávněně jej tak můžeme vnímat jako plnohodnotného pokračovatele profesionálních a poloprofesionálních řezbářů, jejichž počiny obohacovaly již od barokní éry veřejný prostor i soukromí domovů.

Přestože Karlu Chovanci není blízký společenský vzruch a své volné chvíle tráví raději ve svém dolnopaseckém ateliéru, jeho řezbářské aktivity neušly pořadatelům řady řezbářských setkání. Patřil k pravidelným návštěvníkům pořadu Hejův nožík ve Valašském muzeu v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, řezbářských sympozií ve Velkých Karlovicích, Frýdku-Místku, Příboře apod. I prostřednictvím těchto akcí se dostávaly jeho práce do širšího povědomí. Dnes jsou tak Chovancovy plastiky a reliéfy zastoupeny v muzejních sbírkách, byly zahrnuty do několika výstav, krátkodobě či trvale zdobí veřejné prostory kostelů i lázeňského domu v Pozlovicích a svou jedinečnou výpovědí přirozeně obohacují i nespočet soukromých interiérů v regionu, mimo něj i v dalekém zahraničí.

Po několika kolektivních výstavách, na nichž participoval svými díly, nabídla poprvé reprezentativní výběr prací Karla Chovance výstava zpřístupněná v říjnu 2017 ve Valašském muzeu v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm. Je zde vystavena jedna z jeho prvotin – postava Valacha – i práce zcela čerstvé, vzniklé v průběhu letošního roku. Celé instalaci ovšem oprávněně dominuje

rozsáhlý betlém a rozměrné reliéfy dvou zastavení Křížové cesty, Poslední večeře Páně a tříkrálových koledníků. Díky instalaci některých raných prací ze sedmdesátých a osmdesátých let nabídla drobná výstava návštěvníkům také příležitost sledovat pozvolný vývoj v řezbářské tvorbě i bohatou škálu ztvárněných motivů.

Karel Chovanec: IX. zastavení Křížové cesty, Ježíš padá pod křížem potřeť ■
(Fotoarchiv Valašského muzea v Rožnově p. R.)

Idylický svět v díle Kornelie Němečkové

Olga Mehešová

Výtvarnice Kornelie Němečková, vsetínská rodačka žijící v Praze, patří k vzácnému typu umělců, kteří se po celý život navracejí do svého rodiště a udržují si v něm a pěstují čilé přátelské i pracovní vztahy. Letos 5. července oslavila 85. narozeniny a přes vyčerpávající boj se zákeřnou nemocí stále vystavuje, tvoří a neopouští ji její životní optimismus, vřelá srdečnost a obdivuhodná vnitřní síla.

Mezi lety 1949–1953 studovala módní návrhářství na zlínské a posléze na uherskohradištské Státní uměleckoprůmyslové škole. Se svým spolužákem a manželem, sochařem Zdeňkem Němečkem, se v padesátých letech usadila v Praze, kde zpočátku pracovala ve výtvarných kroužcích a kde se od roku 1962 začala plně věnovat volné i užité výtvarné tvorbě jako svobodnému povolání. Ilustrovala básně, knihy i časopisy pro děti a navrhovala například plakáty, přebaly gramofonových desek či poštovní známky. Jako textilní výtvarnice preferovala techniku textilní koláže a netkané tapiserie aradecor. Do povědomí široké veřejnosti vstoupila svou originální vystřihovanou grafikou, a to zejména zásluhou postavicky krojované dívky ze znělky populárního televizního pořadu Zpívánky. Její vystřihovaná grafika byla použita v baladických animovaných filmech Toman a lesní panna (1971) a Holoubek (1981).

Vsetínské muzeum, někdejší Vlastivědný ústav Vsetín, uspořádalo první výstavu manželů Němečkových v roce 1963. Další v pořadí, k níž byl vydán drobný katalog, se konala v roce 1967 v souvislosti s autorčiným jubileem a stala se příležitostí k zakoupení jejího současného díla do muzejní sbírky, a to textilních koláží s motivem stromu a vystřihovanky Valaši. Po desetileté pauze byla ve vsetínském zámku v roce 1977 zrealizována opět výstava manželů Kornelie a Zdeňka Němečkových a z ní byly tehdejší kurátorkou Vandou Kolmačkovou do muzejní sbírky pořízeny vystřihovanky Važecké dívky (1976) a Tanec radosti (1975). V následujícím roce byly ještě zakoupeny vystřihované grafiky Ze života lidu valašského I. a II. (1978) a v roce 1980 byla získána sada pěti právě vydaných poštovních známek s motivy vystřihovánek Kornelie Němečkové, jejichž emise byla oceněna titulem Nejlepší známka roku (2. místo). Poslední společná výstava manželů Němečkových ve vsetínském muzeu proběhla v roce 1987 a z ní byly prostřednictvím koupě z Českého fondu výtvar-

Kornelie Němečková: Ze života lidu valašského (1978)
(Sbírka MuRV)

ných umění v Praze pořízeny zatím poslední přírůstky do muzejní sbírky. Kurátor Tomáš Mikulaščík do ní vybral podmalby s motivy zvířat (1983) a tapiserie provedené technikou aradecor s námětem Vesničky (1983) a Vltavy (1978). Téměř veškeré nákupy do sbírky se tak uskutečnily v souvislosti s životními jubilei výtvarnice a s jejími probíhajícími výstavami ve vsetínském muzeu. Provedené akvizice mapují tvorbu autorky od roku 1967 do roku 1983, která je zastoupena vystřihovánkami (5), podmalbami (4), textilními kolážemi (2), aradecorem (2) a známkovou tvorbou (5).

Kornelie Němečková v rodném městě samostatně vystavovala v rámci oslav svých padesátin v roce 1982 v knihovně a za deset let poté ve vsetínském muzeu na poslední velké přehlídce autorčina díla v jejím rodišti. V porevoluční době byla častým hostem v soukromé Galerii V Poschodí, kde naposledy představila své dílo na prodejní komorní výstavě v závěru roku 2016. Vystřihovanky Kornelie Němečkové jsou v místním regionu vyhledávaným sběratelským artiklem a zdobí přibýtky řady příznivců jejího idylického a lyrického díla.

Upřímný a hluboký obdiv k lidovému umění a folkloru Valaška a Slováků přivedl Kornelii Němečkovou nejen do pražského Slovákého krúžku, v němž jako členka aktivně působila, ale také ji nasměroval k výtvarným technikám přejatým z venkovského prostředí, k podmalbě a vystřihovánkám. Vystřihovaná grafika provází umělkyni po celý její tvůrčí život a stále si uchovává svéráznou, lidovou dekorativnost a ornamentem inspirovanou svěží stylizaci vycházející rovněž z možností této hravé a s improvizací počítající techniky. Senzuálně plné, měkké obrysy tvarů, živá rytmická linka, dekorativní členění ploch odvozené z tapetového rozvrhu i z typické přirozenosti forem, výrazově účinný kontrast motivu vystřihovanky provedené v jedné barvě, a neurčitého podkladu, důvtipné variace téhož motivu, nevyčerpitelná tvárná fantazie, prostý rostlinný i symbolický ornament a v neposlední řadě mistrovské zvládnutí minuciózní techniky, to vše jsou konstanty autorčiny hravě dekorativní poetické tvorby.

V díle autorky se přes stylovou, výrazovou a koncepční jednotu projevují v posledních dvou desetiletích také určité inovace. Vedle dominantní intenzivní červeně vystřihovánek (patrně symbolizující plodivou sílu života a spontánní radost z něj) se v její tvorbě prosazuje temná modř či vyšisovaná hněd připomínající nostalgickou barevnost starých fotografií... Techniku vystřihované grafiky obohacuje rovněž o vlepovanou koláž a do plošného až abstraktního grafického rozvrhu tak vstupují vystřižené fotoreprodukce a barevné kresby skutečných květín a věcí, trojrozměrní motýlci či přímo stopy samotné předmětné reality, například vlepené čtyřlístky. Snad se právě do užitého realistického motivu a reálných prvků promítá skrytý záměr autorky proměnit idylické obrázky ve skutečnost... Nelze opomenout ani celkové „malebnější“ pojetí obrazů, které její tvorbu sblíží více s malířstvím než s grafikou a které se projevuje například ve stírání ostrých kontur, hranic mezi vystřihovankou a podkladem pomocí média – barevných nástříků.

Námětem autorčiných děl je vesměs lidový a měštanský žánr či zátiší. K oblíbeným motivům patří strom života, domácí zvířátka, ptáčky nebo pohádkové bytosti. I na této tematické rovině má Kornelie Němečková blízko k lidové kultuře, tentokrát k lidovému vypravěčství. Příběhy jejích obrázků jsou poetické, mile prosté, přikrášlené a zidealizované. Líčí spokojený, klidný venkovský i městský život dob dávno minulých s laskavostí i žertovnou nadsázkou a srozumitelnou symbolikou. Svět jejích obrázků je světem hřejivě idylickým, bez stínů, strádání, utrpení a bolesti. Je světem dětských radostí a domácího štěstí nezkaleného tvrdou realitou a odcizením, světem harmonických vztahů, pospolitosti a porozumění.

Dílo Kornelie Němečkové je hluboce humanistické, prochnuté láskou k člověku. Její komorní a intimně laděná tvorba, která předstupuje před diváka prostě a „se srdcem“ na dlaní, přímo ponouká k otevřenosti a bezprostřednímu přijetí. Dotýká se nejvnitřnější intimity naslouchajícího srdce, jeho touhy po chráněném koutku soukromí – po domovu tisíce vůní a čistých barev. Prozářeném, voňavém a sladce lahodném. Jako jedno z mála nabízí v současném umění divákovi oázu míru, klidu, harmonie a neskrývaného půvabu. Má odvahu potěšit, pohladit tu utrápenou, nedůvěřivou a skeptickou duši unaveného člověka dneška. Nesobecky poskytuje divákovi alespoň na malou chvíli hřejivé útočiště, obdarovává naději a optimismem pročištěnými kalvárií osobních utrpení a osudových ran. Kornelie Němečková nezraňuje zraněností, ale stále se rozdává...

Z výstavy manželů Němečkových ve vsetínském zámku (11. 12. 1977 – 15. 1. 1978)
(Fotoarchiv MuRV, foto M. Langer)

Sada poštovních známek dle návrhu Kornelie Němečkové z roku 1980: Děvčátko v chodském kroji, Kašpárek se psem, Kocour, Lev a měsíc, Valašský tanec (Sbírka MuRV)

Léto s Malířskými cestami kolem Soláně

Dalibor Malina

Malířské cesty kolem Soláně, v pořadí už osmnácté, které jako obvykle proběhly v závěru letošního června na Horním Vsacku, ve Velkých Karlovicích a na Soláni, se opravdu povedly.

Kvalitní autoři, kvalitní obrazy, krásné počasí i onen pověstný, pojmově poněkud nadužívaný a trochu módní přesah. A velmi slušná návštěvnost. Všechno začalo ve Valašském ateliéru U Hofmanů, kde vystavoval Ludvík Schneiderka, nejmladší z trojice malířských bratří, méně známý soubor svých olejů, motivicky soustředěných na interiéry chrámů, především pražských, navíc s jedním obrazem věnovaným kostelu na Rusavě a druhým interiéru kostela v Holešově. Malířské cesty tak dostaly příjemný a hluboký duchovní rozměr, který para-

lelně s vynikajícím představením kapely Noca a svěžími a humornými pracemi pražských výtvarníků Jekatěry Dominové a Aleše Vondřícha, tematicky obracíme pohled zpět ve styl retro, otevřel prostor pro fantazijně rozmanitou a obsahově objevnou a překvapivou atmosféru. Zvonice pak tradičně zajímavou instalací představila známou zlínskou uměleckou dvojici, profesora Františka Nikla, někdejšího učitele a kolegu malíře Karla Hofmana na Střední uměleckoprůmyslové škole v Uherském Hradišti, a jeho ženu Libuši. Mužská polovina manželské dvojice nám připomněla svou expresivní a technicky vytříbenou tvorbu s figurálními a krajinnými motivy, typickou pro probouzející se svobodnou malbu 60. let minulého století, manželka Libuše znovu udivovala svými návrhy a realizacemi oblíbených plastových hraček, které byly svého času výrazným sortimentem závodu Fatra v Napajedlích. Hezkým doplněním vernisážového programu byla přítomnost začek Františka Nikla, výtvarnice Ludmily Vaškové a akademické malířky Libuše Žilinské. Zejména úspěšná zpěvačka a ilustrátorka Ludmila Vašková svým emocionálním vystoupením se vzpomínkou na svého učitele dala vernisáži osobní, přitažlivý a neopakovatelný ráz, který zcela zásadně doplnil faktograficky pojaté úvodní odborné slovo.

Máme-li být otevření a zcela upřímní, pak musíme konstatovat, že zcela dominantní ve smyslu umělecké prezentace a jejího dosahu se na letošní malířské události stala výstava severočeského malíře Vladimíra Komárka v Karlovském muzeu ve Velkých Karlovicích.

Vladimír Komárek si už dávno získal širokou obec příznivců a obdivovatelů svého promyšleného a propracovaného díla. Získat jeho obrazy k výstavě není nijak snadné (navštívit karlovskou výstavu přijel dokonce autobus se zájemci až ze Semil, kteří obrazy svého takřka spoluobčana – Komárek žil poblíž, v Nedvěži – neměli dlouhou dobu příležitost vidět). Muzejníkům z Karlovic se to podařilo. A úspěšně výstavu v krásném prostředí místní galerie, pro tuto událost čerstvě vymalované a upravené, instalovali a návštěvníkům přiblížili. Výstava tak zcela jistě patřila k nejkvalitnějším výkonům muzejní kurátorky Soni Kollandové a k nejkrásnějším výstavním výtvarným počínům muzea vůbec.

A co ten pověstný přesah?

Komárkovy obrazy, oleje i grafika se svérázným a osobitým způsobem začleňují do historie českého moderního umění, vycházejí z osobní životní zkušenosti a jsou rámovány českým prostředím v tématech, která se vážou k obecným lidským hodnotám modifikovaným specifickou emocionalitou a vnímáním předmětného světa, v němž sehrávaly rozhodující roli domov a krajina. Výrazové zjednodušení, barevná střídmost s až obsedantním zaujetím pro růžovou, zelenou, žlutou a bílou barvu, figurální symbolika s doprovodem vegetativních prvků, návraty k všednosti a objektům, které ji symbolizují (dveře, okna, skříně aj.) jako by kopírovaly velká lyrická a citově plná sdělení našeho, nutno dodat českého, malířství a všeobecně výtvarného umění. Velkou inspirací Komárkovi bylo po celý život literární dílo básníka Jaroslava Seiferta. Malířovo dílo se časem jen nepozorovaně ve svém rukopisu proměňovalo. Nesměřovalo nikdy k radikálnějšímu tematickým a technickým zvrátům. Jeho založení je sebevědomé a trvalé, směřuje s časem vždy do hloubky, k projasnění, zintenzivnění významu, nikoliv k vnějším efektům, hrané intelektualitě a pouhé dekorativnosti. Ve všech zmiňovaných polohách je příležitostí, a tak se také v Karlovicích stalo, ke konfrontaci s uměleckým děním, které známe od nás ze Soláně, z děl těch nejvýznamnějších valašských malířů a grafiků.

Setkání s dílem Vladimíra Komárka a na vernisáži přítomným Pavlem Komárkem, jeho synem, bylo opravdovou letní uměleckou událostí. I když většina z autorů vystavujících letos na Malířských cestách kolem Soláně již není mezi námi, jejich dílo k nám nadmíru živě stále promlouvá. A jeho hlas, uvedme alespoň jako příklad Komárkovu výstavu v Karlovském muzeu (a tentokrát zcela přesně podle muzejních statistik), intenzivně nebo alespoň v náznaků zaznamenalo 3 997 návštěvníků.

Z úvodního slova ke Komárkově výstavě:

...Komárek maluje převážně všední věci, s nimiž máme běžnou zkušenost, které nás denně obklopují, které jsou však zároveň nositeli silných emocionálních obsahů, které tvoří kulisy našich životních příběhů a vazeb k nejbližším. Maluje židle, stoly, skříně, někdy v doprovodu věcí symbolizujících konkrétní životní události, připomíná jimi vlastní zkušenost, domov, své zázemí a zdroj připomínající šťastný svět dětství a přítomnost otce a matky. Před čtrnácti dny na pražské výstavě jednoho z nejprodávnějších malířů současnosti Gerharda Richtera jsem si uvědomil rozdíl mezi „poetikou“ českého malíře a německého tvůrce světově diskutovaných děl. Srovnával jsem obrazy se stejným motivem, židli Richterovu a Komárkovu, jeho prostou, téměř starosvětskou kuchyňskou židli ve dvojím vidění, s rozdílnou emanací významů a asociací. Richterův strohý šedočerný, jakoby aseptický, hygienicky chladný objekt ztracený v příbězích života a vedle něj Komárkovu židli, kterou právě opustila matka, která je však plna potenciálního očekávání přítomnosti člověka, kterého máme rádi, předmět, který zůstává v naší paměti. Uvědomil jsem si v té chvíli, v čem je českost Komárkova umění a její dispozice zůstat s námi a našimi dějinami...

■ František Nikl, Kytice bodláků, olej na plátně, 1975 (Foto B. Vašek)

■ ■ Z výstavy v Karlovském muzeu ve Velkých Karlovicích (Foto D. Malina)

■ ■ ■ Vladimír Komárek, Dvě dívky, olej na plátně, 1989 (Foto S. Kollandová)

Muzejní sbírka kočárků aneb Je libo svezeníčko?

Ivana Ostřanská

Jen málokdo z našich současníků i nedávných předků by snad mohl říct, že mu bylo odepřeno v dětství svezení v dětském kočárku. Historie tohoto vozítka se přitom nepíše příliš dlouho. Pomineme-li venkovské prostředí, kde pobývalo dítě venku s maminkou v podstatě kdykoliv to počasí dovolilo, tak počátkem 19. století to byly dámy z opačného konce společenského žebříčku, kdo si vzal nové lékařské i filozofické trendy, volající po pobytu dítěte na čerstvém vzduchu, jako první za své. Až zhruba do doby průmyslové revoluce se totiž malé děti zkrátka nechávaly doma v kolébkách a málokdy se s nimi někam cestovalo. K jejich příležitostnému transportu tak dlouhá staletí postaraly různé úvazy a šátky, případně ruce maminky či chůvy. První vozíky určené speciálně pro děti si od 18. století nechávaly na zakázku vyrábět šlechtické rodiny. Teprve změny, které s sebou přineslo dlouhé 19. století, se odrazily i v podobě dětského kočárku. A v této souvislosti nesmíme zapomenout ani na malá děvčátka, která po vzoru svých maminek začala cupitat po ulicích s kočárkem svým, malým, loutkovým.

Valašskomeziříčská pobočka Muzea regionu Valašsko, p. o., se může od poloviny listopadu roku 2016 pyšnit vzácnými přírůstky ve své historické sbírce. Jedná se o více než stovku historických dětských a loutkových kočárků z let 1880–1980, které byly zakoupeny od soukromé sběratelky, paní Miloslavy Šormové, a tvoří takřka ucelený průřez historií tovární výroby dětského kočárku na našem území. Pořízení sbírky plně financoval Zlínský kraj coby zřizovatel Muzea regionu Valašsko.

A stejně jako spousta kočárků hledí ze starých fotografií snad v každém rodinném albu, tak i jedna taková fotografie stála na počátku naší sbírky. Psal se rok 1943, když snad ruka profesionálního fotografa, snad starostliví rodiče pořídili na památku fotografii malé Milušky. Fotografie, nad kterou se pak již dospělá Miluška Šormová tak ráda potěšila. Dokonce tak ráda, že v dospělosti, tentokrát již navíc spolu se svým manželem, Jaroslavem Šormem, zatoužila znovu vdechnout oné dávné fotografii malé dívky v kočárku nový život. A povedlo se. Fotografie stála na počátku sběratelské vášně, která naplňovala oba

Miloslava Šormová na fotografii z roku 1943 (Rodinný archiv M. Šormové)

manžele po několik desetiletí nejen touhou po záchraně rozličných kočárků, ale i radostí, když se dílo povedlo. Kočárkům zkrátka nešlo odolat, a to tím spíš, že paní Šormová někdy v sedmdesátých letech 20. století při procházce po městečku Roztoky narazila na hromadě šrotu sesbírané v rámci „železné neděle“ na kočárek ne nepodobný tomu z dávné fotografie. Jako by na ni čekal... A čekaly i další kočárky, na burzách, ve vetešnictvích. Nakonec jich manželům Šormovým prošlo rukama 246. Jen ten čas kdyby tak neběžel... Se smrtí milovaného manžela v paní Šormové vyhasla touha, která stála za jejich společným dílem. Desítky kočárků, oněch spojenců malých dětí při jejich prvních výpravách světem, tak trochu osiřely. Miloslava Šormová však jejich příběhy usnout nenechala – a tak se kočárky ocitly v Muzeu regionu Valašsko, kde, jak doufáme, budou znovu těšit dětská i dospělá srdíčka a vlídně připínat k rozdmýhání jiskřiček dávných vzpomínek.

Loutková trojkolka na kovářsky zhotoveném podvozku, korbička z barveného proutí, bez stříšky, loukoťová dřevěná kola, dřevěné soustružené držadlo vodítka (Fotoarchiv MuRV, foto M. Ošťádal)

První vozíky určené speciálně pro dítě si od 18. století nechávaly na zakázku vyrábět šlechtické rodiny. V chudších domácnostech se děti vozily také, nejčastěji v různých typech *žebřináčků*. Převratnou novinkou, která už v těchto časech přiblížila vzhled dětských vozítek jeho současné podobě, bylo nahrazení dřevěné oje pevným vodítkem, kterým se kočárek tlačil. Již od počátku svého vzniku sloužil kočárek nejen k pobytu dítěte venku, ale byl užíván i jako náhrada domácí kolébky. Nesmíme zapomenout zmínit, že souběžně s kočárky pro děti se začaly vyrábět také jejich loutkové varianty jako hračka pro děvčátka.

K vůbec prvním sériově vyráběným kočárkům patřily *trojkolky* určené pro odrostlejší děti, které v nich seděly po směru jízdy. Přestože tyto kočárky, které našly svůj vzor ve vozících pro tělesně postižené či rekonvalescenty po úraze, byly určeny pro větší děti, často se užívaly i pro děti ještě nesedící, kterým pochopitelně škodily. Snad i proto rostla postupně obliba klasického hlubokého kočárku, sedací tříkolové vozíky se však souběžně s nimi vyráběly až do prvního desetiletí 20. století.

Jiným typem sportovního dětského kočárku bývaly dřevěné *trakářky*. Typické jsou pro ně dvě velká kola s drátěným výpletem a čtyři opěrné nohy, z nichž ty přední bývaly později navíc opatřené malými kolečky pro lepší manipulaci s kočárkem. Trakářek se běžně užíval až do dvacátých let 20. století, jeho loutková podoba se vyráběla ještě o desetiletí déle.

Katalogy firem zabývajících se výrobou dětských kočárků dále nabízely již koncem 19. století zcela nový typ kočárku na vysokém podvozku. Kočárky tohoto typu byly nazývány různě; nejznámější *princesky* měly mělké korbíčky s bočnicemi lunetového tvaru, kočárky *anglické* se honosily korbou na oválném půdoryse, kdežto kočárky *německé* měly tvar korby hranatý.

Hodí se zmínit, že ani ti nejstarší výrobci nezapomínali na zimu; pro toto období nabízeli *sánky* s kočárkovými korbami, od třicátých let přicházely na trh speciální ližiny, které se na podvozek kočárku nasazovaly místo kol.

Od druhé poloviny 19. století se v nabídce výrobců objevují poprvé také kočárky pro již chodící děti, dnešní terminologií bychom řekli *kočárky sportovní*. Děťátko v nich sedělo po směru jízdy a kočáry připomínaly spíše invalidní vozík. Dávne kořeny mají také tzv. *golfové hole*, neboť na jim podobném principu fungovaly skládací dřevěné kočárky již na počátku 20. století.

Již od konce 19. století je v Evropě patrný trend napodobování anglických kočárků, kde má jejich výroba delší tradici než na Starém kontinentě. Typické pro ně jsou hluboké boudičky, kvalitní odpérování, tlačení zezadu a použití plátna na stříšku. Pro nový typ kočárku se pro jeho domovinu tedy vžilo označení *anglický* a pro tvar korby *skříňkový* a plně nad svými předchůdci triumfoval počátkem let třicátých.

Rozvoj automobilismu zasáhl do sériové výroby kočárků nejvýrazněji ve třicátých letech 20. století. Do módy tak přišla například balonová kola s kuličkovými ložisky, autoblatníky, sklopné kabrioletové stříšky či zdobené chromování, proměny se dočkaly také dosud dominantní tmavé barvy – s kočárkovým automobilismem přichází konečně znovu obliba barev světlých, pastelových. Na kočárcích se dále objevují střeška se slídovými okénky, případně kabrioletová stříška se stahovacími okénky a celuloidovým pevným či sklopným stínítkem proti sluníčku, dále nárazník na přední stěně korbíčky určený především k přenášení po schodech, či různé brašny a skříňky na pleny.

V polovině třicátých let 20. století se na scéně objevil nový typ subtilního odlehčeného kočárku s koženou napnutou v kovovém rámu, oblíbený

Loutková princeska značky PHONIX, světle modrá korbíčka i sklopná střeška, dřevěná korbíčka zdobená malbou, kovový podvozek bíle lakovaný s překrývacími se stejně vysokými koly, porcelánové držadlo vodítka, dobové textilie (Fotoarchiv MuRV, foto M. Ošťádal)

Loutková princeska hnědé barvy, koženková stříška sklopná pomocí střešních vzpěr, kovový podvozek s bočním pérováním, dvojité porcelánové držadlo vodítka, dobové textilie (Fotoarchiv MuRV, foto M. Ošťádal)

Kočárek dětský, zn. HECKER, automobilový typ, dvojkombinace hluboký – sportovní, korba i víceoblouková stříška ze zelené koženky, plná disková kolečka s černým pryžovým obutím, autoblatníky, chromovaný nárazník, plastové držadlo vodítka (Fotoarchiv MuRV, foto M. Ošťádal)

především u maminek, které příliš nenadchl kočárkový automobilismus. Tyto kočárky označované jako *prošívané* měly korby obdélného tvaru, s postupujícími třicátými léty se však postupně zaoblují. Poté se do výroby kočárků promítla válka – nově se nabízely většinou v nejjednodušším provedení, mizí autíčkové kočárky, které nahradily kočárky skříňkové s malovanými ornamenty namísto dražších kovových ozdob. Suroviny totiž primárně proudily do válečného průmyslu a kočárky se musely vyrábět z kdečeho – bočnice z lisované lepenky, lůžka z papírového motouzu nebo ze slámy, korbičky a střechy z rákosy, podvozky dřevěné... V prvních letech po válce se situace postupně zlepšovala a na kočárky se tak znovu vrátil kov i ostatní kvalitní materiály. Prošívaný osmipéřák si tak na léta své největší slávy musel počkat až do padesátých let 20. století.

Poválečná éra proslavila ještě jeden typ kočárku, pro svůj nezaměnitelný tvar označovaný jako *kukaň*. Původní typ kukaně se vizuálně nikterak nezměnil a právem je považován za nejrozšířenější kočárek v tehdejším Československu, vyráběný sériově až do roku 1964.

Šedesátá léta přinesla do designu kočárků čerstvý vítr. Oblibu si získaly skládací kočárky na vyšším podvozku, které se opět tak trochu inspirovaly rozvíjejícím se automobilismem, i když jinak než ve třicátých letech. Dítě bylo totiž potřeba zvednout od země, z dosahu všudypřítomných výfukových plynů, navíc se objevila potřeba kočárek do samotného automobilu bez potíží složit. Od poloviny šedesátých let už definitivně *vysoké kočárky* vytlačily z výrobního programu firem staré známé kukaně, osmipéřáky a prošívané kočárky, které z nabídkových katalogů postupně úplně vymizely.

Oblibu si získala též vývojová novinka z roku 1968, vysoký kočárek na *křížovém podvozku*, jehož korbička zdobená lisovanými ornamenty mohla mít modrou, vínovou, červenou nebo šedou barvu. Nabídka těchto let rozšiřovaly i kočárky s výplety nebo celovypletané, oblíbené byly i kočárky velurové, ač byly poněkud náročnější na údržbu než snadno omyvatelná koženka. Zakoupit se dal dokonce i kočárek z džínsoviny nebo kostkovaného textilu. Mezi kola na podvozek se dal přikoupit nákupní košík a podvozek také bylo možné využít po zakoupení sportovní korbičky k přestavbě na kočárek sportovní, čímž vznikla tzv. *dvojkombinace*.

Půle sedmdesátých let přinesla ve výrobě kočárků nebyvalé množství variant, motivované snahou udržet krok s dobou. Změny zaznamenával především podvozek – původní křížový podvozek nejprve vystřídal *šavlový*, od roku 1976 se vyráběly podvozky ve tvaru *zalomeného kříže* s řemínky, později tzv. *podvozky kulaté*.

První polovina osmdesátých let se pak vrací k podvozkům křížovým či tvaru lomeného kříže. Následující roky ve výrobě přinesly celou řadu dosavadních modifikací či módních variant – kočárky mohly dostat sítotiskem ozdobenou korbičku, přívěsnou kabelu na vodičku, tvarované držadlo vodička...

Devadesátá léta 20. století jsou tečkou nejen za historií naší sbírky, ale tak trochu symbolicky i za domácí výrobou kočárků. Doba typická otevřením hranic a tím i příchodem silné konkurence tuzemským firmám nepřála. Nejinak tomu bylo i v kočárkové branži – většina rodičů tak posledních bezmála třicet let již tlačí ulicemi kočárky zahraniční provenience.

Dětská kukaň, zn. LIBERTA, pletená z PVC bužírky, bočnice zdobené vyplétaným ornamentem, trubková konstrukce, spodní šestipružinové pérování, disková kolečka s černým pryžovým obutím, blatníky, plastové držadlo vodička, dobové textilie
(Fotoarchiv MuRV, foto M. Ošťádal)

Kočárek loutkový, hluboký, červený s bílou vlisovou ozdobou na bočnicích, stříška sklopná pomocí střešních vzpěr, chromovaný křížový podvozek, řemínkové pérování, nestejná velikost drátěných kol s bílým pryžovým obutím
(Fotoarchiv MuRV, foto M. Ošťádal)

Ciment slaví 30 roků u muzikantského fochu

Legendární vsetínsko-meziríčská kapela Ciment zahrála s řadou hostů, především bývalých bubeníků, 22. června 2017 na festivalu Valašský špalíček. Bylo to přesně po třiceti letech a třech dnech od jejich premiéry právě na tomto meziríčském festivalu. Ciment je pověstný charakteristickým zjevem muzikantů, hardrockovým zvukem s folklorními prvky a trefně vtipnými texty, často ve valašském nářečí, v nichž pulsuje sám život. Odehráli bezpočet koncertů na klubových i velkých pódii. Natočili tři alba – Na srazu intelektuálů v Poteči nikomu není do řeči (1992), Vzávali Satana ogaři z Kychové, když měli na poli už všecko hotové (2007) a Soukromý odzemek (2011). Během třiceti let existence kapely opakovaně docházelo k zvláštnímu jevu: Ciment nepotřebuje o překot koncertovat a vydávat jednu desku za druhou, neboť jeho popularita vždy zřetelně roste, když se hudebníci z nějakých důvodů načas uklidí do ústraní.

Neotřesitelně trvalou pojistku zajímavosti téhle osobité kapely pro posluchače představuje zakládající trojice hudebníků, kytarista Mojmír Hurský, baskytarista Pavel Hynek a zpívající většinový autor repertoáru Petr Zezulka. Při bilančním rozhovoru bylo namísto vyprávět všechny tři. Mojmír a Pavel chvílemi těžce vzpomínali na různé události a Petr při tom trochu glosoval nemoci naší současnosti. Jako „čtvrtý do mariáše“ ke stolu zasedl publicista a dramaturg Karel Prokeš, který nemá rád titul manažer. Právě on před třiceti lety inicioval vznik téhle legendy, když spojil muzikanty ze dvou rozpadajících se kapel, vsetínské Skupiny z Luhu a meziríčské formace Bazar Blues. Také odmítl hudebníky navrhovaný název Krutořez a vymyslel Ciment. Ten zakončí letošní rok druhým z naplánovaných koncertů k třicátému výročí kapely 28. prosince ve vsetínském hudebním klubu Tři Opice, kde mezi hosty Cimentu vystoupí také písničkář Jiří Dědeček.

Když jste stáli u zrodu kapely Ciment, nejspíš vás nenapadlo, že spolu prožijete třicet let rozjezdů, vzestupů, ústupů, koncertů s hvězdami světového rocku v arénách i hraní na poněkud obskurních akcích, nebo v klubech pro pár lidí, kteří možná ani přesně nevěděli, že poslouchají jednu z nejoriginálnějších kapel na české scéně...

Hurský: Na nic takového jsem nemyslel. Prostě jsem chtěl hrát.

Hynek: Takhle jsme vůbec nepřemýšleli. Po tom blues, které jsme hráli předtím, to pro nás byla příjemná změna. Takže jsme do toho šli s velkou chutí. A pro mě to bylo, a zatím pořád je, jenom dvacet krásných roků. Na deset let jsem si od Cimentu odpočinul v jiných kapelách. Vrátil jsem se, když Ciment v roce 2011 nahrával třetí album Soukromý odzemek.

To prvoční spojení blues, které měli zažité muzikanti z kapely Bazar Blues, s metal-folklorem Ogarů z Luhu bylo účelově praktické uplatnění schop-

ností těch hudebníků, nebo vize zajímavého výsledku už po zkušenosti ze Skupiny z Luhu?

Zezulka: Máte na mysli vznik Cimentu? Tak to možná viděl Karel, který to setkání asi nějak organizoval. Pro mě to byla spíš náhoda, než cokoli jiného. Po rozchodu Skupiny z Luhu jsem vlastně už neměl v úmyslu v něčem pokračovat.

Takže vy jste, Mojmíre, hráli s Pavlem jasně vyprofilovaný repertoár v kapele Bazar blues a do Zezulkovy skupiny s vámi přestoupil i bluesový harmonikář Jiří Pavlis, byť v roli houslisty. Ciment ovšem v roce 1987 dost přesně navázal na repertoár, zvuk a projev rozpadlé Skupiny z Luhu, již Petr Zezulka psal texty ve valašském nářečí a kytarista Jožka Mikeš rockové skladby opentlil lidovými motivy. Proč jste vlastně jako bluesoví muzikanti přijali nabídku z rock-folklorního Cimentu?

Hynek: Protože se nám všem ta muzika líbila.

Hurský: Jo, jasně. A byla to výzva. Chtěl jsem zkusit něco nového.

Prokeš: Myslím, že Mojmír nechtěl hrát jako Jožka Mikeš, i když ve skladbách převzatých z repertoáru Skupiny z Luhu se v zásadě držel Jožkovy linie. Nemělo smysl ty věci zásadně předělávat, lidé je chtěli slyšet tak, jak je znali. Ale v nových písničkách ten koncept zajímavě rozvíjel. Měl hodně „nahráno“ z předchozích kapel, nejenom ze skupiny Bazar Blues. Věděl, jak ty zkušenosti využít, jak je aplikovat v Petrových skladbách, případně, jak zhubedňovat Petrovy texty, aby tam v odpovídajících proporcích zůstala ta interní filozofie. Dokonale se mu to daří dodnes. Kytarové pasáže ve skladbách Cimentu, to jsou mikrosymfonie. A Mojmír „Monty“ Hurský je mezi rockovými kytaristy originál.

Už v osmdesátých letech jste hráli na několika velkých akcích. Tehdejší dramaturg a kulturní animátor, z kraje devadesátých let slovenský ministr kultury Laco Snopko vás pozval do Bratislavy na festival Čertovo kolo. Vedle Cimentu tenkrát v hale Na Pasienkoch vystoupily alternativní kapely Už jsme doma, Dunaj s Ivou Bittovou, Psí vojáci, Bez ladu a skladu, Půlnoc a další „reprezentanti lůzy“, ale také poprocková Tublatanka, což byl nejspíš tah špatným směrem...

Hurský: Proč? Bylo to prostě další hraní. Navíc před spoustou lidí.

Hynek: Taky nemám ten pocit. Těch pár fanoušků Tublatanky, kteří na nás křičeli, že se máme oholit a jet domů, mě nijak neotrávil.

Zezulka: Skandování „Tu-bla-tan-ka!“ nebo „ohol sa!“ a podobné výkřiky si také pamatuju. Inu Čertovo kolo.

Slovensko má zkrátka svá specifika. Zato na legendárním festivalu Písní za mír v Lipnici nad Sázavou, kde jste hráli už v září 1987, bylo to kulturní spiklenecktví, souznění hlediště s jevištěm zcela zřetelné, přestože to byla vlastně multižánrová přehlídka.

Hurský: Na Lipnici dodnes rád vzpomínám. Poznal jsem tam plno zajímavých lidí, které bych jinak třeba ani nepotkal.

Hynek: No jo, to bylo první takové větší pódium a kolem ty kamery...

Jak potom na vás působil svazácký Rockfest v Praze, kde jste vystoupili v roce 1988? Bylo to publikum jiné než v Lipnici?

Hynek: Pro mě stejné. Změna byla v tom, že se po celý koncert na mě díval Jirka Veselý, Mišíkův baskytarista, který tam tenkrát hrál s kapelou Stromboli.

Hurský: Já netuším, jaké bylo to publikum. Ale v zákulisí jsem potkal staré známé a poznal nové. Kdo si to pamatuje, ví, že tam hrálo hodně dobrých kapel.

V roce 1991 jste hráli také na festivalu v polském Jarocině. Jak jste se tam dostali a jak na to vzpomínáte?

■ Kapela Ciment – Pavel Hynek, Marek Heinrich, Petr Zezulka, Mojmír Hurský
(Foto I. Matiovský)

Hurský: Jak jsme se tam dostali? Nevím. Ale vzpomínám si, že tenkrát tam měli prohibici, my jsme s sebou vezli spoustu piv a všichni je po nás chtěli.

Hynek: Přišlo mi, že tam nepatříme. Jen vím, že nám to domluvil Maciej z jedné polské kapely, jejíž název si teď nevybavuju, která do Valmezu jezdila hrát na Karlovy akce v M-klubu.

Prokeš: To byl Kwartet Jorgi. Hrají krásnou akustickou hudbu, řekněme world music. Maciej Rychly, virtuózní hráč na dřevěné flétny, pískaly a píšťalky, je zakladatel a zároveň muzikantská hvězda téhle kapely. Ciment ho nadchl na Valašském špalíčku a hned po koncertě volal někomu do Polska, že má výběrnou kapelu z Moravy na festival v Jarocině.

A pak přišlo hostování na ostravském koncertě britských Jethro Tull... To jste se tenkrát přihlásili do nějakého konkurzu?

Hynek: Za tím určitě stála Zlatka Holušová, pořadatelka současných nádherných koncertů (ředitelka Colours of Ostrava).

Prokeš: To bylo v roce 1993. Upekli jsme to v ostravském rozhlasu se Zlatkou a Zdeňkem Figurou. Oba tenkrát seděli v hudební redakci a já tam pracoval jako externista. Zlatka se Zdeňkem a ještě kdosi další tenkrát rozhodovali o té předkaple. Měli i jiné nápady, ale podle desky Na srazu intelektuálů v Poteči... se jim Ciment jevil jako nejvhodnější volba. Ostatně, Zlatka dobře znala nejen Ciment, ale i Skupinu z Luhu.

Později Ciment vystoupil také jako předkapela britských Uriah Heep a před pár lety „zahřívá“ aparaturu před koncertem Kena Keseyho se skupinou Live Fire. Setkali jste se ze strany slavných muzikantů s nějakými hvězdnými manýrami?

Hynek: Všichni byli v pohodě.

Hurský: Asi fakt platí, čím větší hvězda, tím normálnější člověk. Manýry mají spíš jejich ochranky.

Vydali jste celkem tři alba. To první, doslova legendární, s názvem Na srazu intelektuálů v Poteči nikomu není do řeči, jste ve Studiu 1 Česko-

slovenského rozhlasu v Ostravě údajně nahráli za pouhých sedm dní. Neslyšel jsem, že by si nějaký posluchač stěžoval na zvuk nebo na muzikantské výkony. Vy jste s těmi nahrávkami dodnes spokojeni?

Hurský: Nemá cenu to rozebírat. Něco se opravilo, když vycházela reedice u firmy Indies Happy Trails.

Hynek: Já si pamatuji na Věrku Špinarovou, která byla ve studiu zrovna ve chvíli, když jsme nahrávali můj pěvecký výkon ve skladbě Miro porad'.

Část nákladu prvního alba původně vyšla i na vinylových deskách. Víte, jakou částku jsou nyní sběratelé ochotni za tuto raritu zaplatit?

Hurský: Nesleduju to, ale slyšel jsem, že na Aukru ji prý nabízí asi za 1 000 Kč.

Prokeš: Já jsem také asi ten sběratel. Mám původní vydání na CD i tu aktuální rozšířenou reedici, ale LP desku jsem si nepořídil. Kdybych si o ni tenkrát řekl, dali by mi ji za fotku na obalu, nebo za tu produkci, které se v bookletu říká spolupráce na realizaci, ale nenapadlo mě to. V té době byly vinyly na ústupu. Petr si ovšem část prvního nákladu na formátu LP u vydavatele vytrucoval. Považoval jsem to za malicherné, ale dnes se to jeví jako moudré konání.

Hynek: Ani já tu LP desku nemám...

Jak s odstupem vnímáte spolupráci s Otou Petřinou na albu Vzályvali Satana ogaři z Kychové, když měli na poli už všechno hotové? Prý jste se ve studiu se slavným kytaristou a hudebním režisérem vůbec nepotkali.

Hurský: Ve studiu jsme se opravdu nepotkali. Nahrávali jsme v ostravském Citronu a Ota Petřina ty nahrávky míchal a asi v polovině skladeb nahrával nějaké kytary u Miloše Rábla ve studiu Sorea. Do Prahy převzít hotové nahrávky jel Petr, náš tehdejší basák Petr Zeman a Karel, který to s Petřinou domluvil. Já se s Otou setkal až tady ve Valmezu, když přijel na křest té desky. Takhle jsme nikdy nenahrávali a jsem vděčný za tu zkušenost, za možnost spolupráce s legendou.

Na třetím albu *Soukromý odzemek* se do jisté míry vytratil folklorní motivy i texty v nářečí. Znamená to, že Ciment v nové tvorbě inklinuje spíš ke standardnímu hardrockovému projevu?

Hynek: Nemyslím si to... Jen jsme se v té základní linii posunuli kousek dál.

Hurský: No jo, všechno se vyvíjí, tak proč ne naše hudba a texty?

Vraťme se prosím na začátek. Vzpomeneme-li ty časy Ogařů z Luhu a následně počátky Cimentu, byla v tom potřeba vyjádřit se sami za sebe muzikou a textem k místu a době, v níž jste žili?

Zezulka: Skupina z Luhu..., to nám bylo šestnáct až dvacet roků a nikdo z nás neměl potřebu bořit svět. Prostě jsme si hráli na rockovou skupinu. Když přišel Ciment, bylo nám o něco víc a dál jsme si hráli na rockovou skupinu.

Pamatujete z osmdesátých let nějaké střety s úřady, případně s SNB?

Hurský: Ne, na nic takového si nevzpomínám.

Hynek: To už si nepamatuji.

Zezulka: S Krátkým procesem jsme trochu narazili, tak jsme se přejmenovali na Skupinu z Luhu. S Cimentem jsme se pak snažili jít legální cestou přes různé zřizovatele. Žádné extrémní vzrůso jsme nezažívali a běžné potíže asi Karel nějak organizačně zvládal. Psal se konec osmdesátých let a tály ledy, už to nebylo tak dramatické.

Kde se zpočátku ve Skupině z Luhu, později natrvalo v Cimentu, vzal a tolik let udržoval ten regionální folklorní prvek, hudební i textový?

Hurský: V tom má prsty především Petr.

Zezulka: Někde na tom začátku byl vliv prostředí a okolností. Tehdy se hodně protežovala dechovka, folklor... Každý se s tím nějak potkal. Jakýs takýs bigbít se hrál na tančovačkách, a tam bylo zajímavé sledovat různé ty frustrované dmy, kteří se na ně chodili či jezdili mezi sebou mlátit. Když se z toho smíchal patřičný koktejl, výsledek byl na světě.

Co chcete říct vaší image?

Zezulka: To je otázka na mě? Pár lidí už mě upozornilo, že mám dlouhé vousy. Jsem jim za to vděčný. Jinak bych ani nevěděl, že je mám.

Je třeba i dnes zpívat „kritické“ texty?

Zezulka: S úsměvem říkám: kdy jindy? Ale vážně, myslíte, že to má nějaký smysl?

Jaká se kolem vás vytvořila komunita či subkultura a jak se to s lety vyvíjelo?

Zezulka: V polovině osmdesátých let už odcházely okrálkované máničky, stále ještě ovlivněné ideály a estetikou hippies. Ogaři z Luhu byli obklopeni takovou komunitou. Nastupoval heavy metal, měnila se móda i ty ideály. Ciment, myslím, stihl ještě oslovit ročníky 1970–75.

Hvězdy manýrami netrpí – Ciment se zakladatelem legendární britské kapely Uriah Heep Kenem Henslym (vpravo) (Foto I. Matiovský)

Jak se adaptuje bubeník Mára Heinrich – myslím, že v pořadí sedmý bubeník Cimentu a zástupce mladší generace protispolečenských živlů? Vedete dispute?

Zezulka: Nikdo z Cimentů není protispolečenský živel. Naopak. Kdo nás dobře zná, ví, že umíme být velmi společenská. Protispolečenské živly je zapotřebí hledat především v politických kruzích a jim přilehlém okolí. Co se týká Máry, na zkoušky chodí a zbytečně nežvaní.

Nejde to hodnotit paušálně, ale co říkáte na současné snahy o někdy tendenční využití valašských či obecněji lidových motivů ve folku či populáru?

Zezulka: Že se to po roce 1990 muselo stát. Peníze potřebuje každý.

Jak se proměnili za třicet let vaši posluchači?

Hynek: Jako my. Zestárlí. To je sranda.

Hurský: Někteří zestárlí, jiní už umřeli. A narodili se noví...

Zezulka: Myslíš? Mně se zdá, že už žádné posluchače nemáme. Nebo máme? Ciment se ostatně schází jen na zkouškách a teď v podstatě moc nekonzertuje.

Jak se podle vás proměnil za těch třicet let náš region?

Hurský: Ubývá přírody, přibývá betonu...

Zezulka: Původně zajímaví lidé už nejsou zajímaví, přírodu hyzdí ošklivé novostavby, Valašsko zaneřádily průmyslové zóny a obchodní centra. Téměř zmizely tolik užitečné trafiky, takže i pro sirky si musíme zajít do obchodního řetězce. A obávám se, že ani samotní Valaši už nejsou tak dobrosrdeční a veselí, jak se o nich kdysi tradovalo.

Co váš vztah k místnímu koloritu – mám na mysli kulturáky v dědinách, příměstské hospody, železniční dopravu a nádražní restaurace...?

Zezulka: Ty vesnické kulturáky mi chybí. Zmíněné drny však potkávám nadále i mimo ně. Normální hospodu abyste pohledal. Někdy vlaky našťěště ještě jezdí, ale nádražní restaurace jsou zavřené.

Má specifická zemitá kulturní tradice našeho regionu co říct i v současnosti a budoucnosti?

Hurský: No, tak určitě...

Hynek: To se ještě uvidí.

Zezulka: Mně se to jeví tak, že kulturní tradice našeho regionu už není ani specifická, ani zemitá. Dostihl nás bezbřehý materialismus a globalizace.

Radek Bryol

Jiskřičky naděje

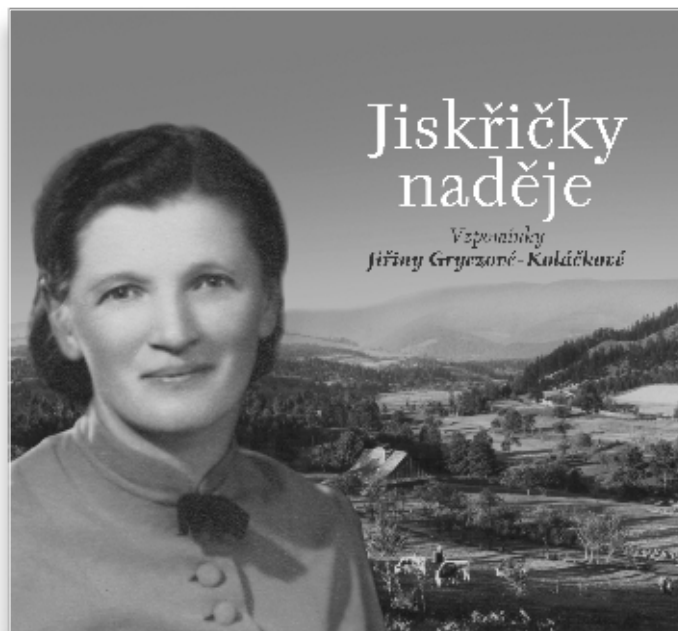
**Kniha vzpomínek
Jiřiny Gryczové
Kolářkové**

K vydání připravili Marie Brandstettróvá a Daniel Drápala. Vydal Valašský národopisný spolek a Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, 2017. 180 s. ISBN 978-80-87210-63-5

Zájemci o historii Moravského Valašska a jeho lidovou kulturu dostávají velmi zajímavý dárek do své knihovny. Valašský Národopisný spolek a Valašské muzeum v přírodě vydaly v minulých dnech další ze vzpomínkových titulů v rámci volné ediční řady „Paměť lidí a míst“, které přibližují prostřednictvím autentických výpovědí pamětníků život mezi dvěma válkami.

Mezi takové můžeme zařadit také rukopis, který zaslala na počátku 90. let minulého století paní Jiřina Gryczová, rodačka z Valašska žijící v Olomouci, ředitel Valašského muzea v přírodě dr. Štikovi. Když psala své vzpomínky na dobu mládí, myslela pravděpodobně také na členy své rodiny, aby jim zanechala zprávu o svém a manželově životě, který byl více než pestrý, plný událostí, překážek i klidných chvil. Ne vždy se stane, že paměti vychází z pera autora bez pochyby literárně nadaného, obdařeného vypravěčským a pozorovacím talentem, jako je tomu v případě paní Gryczové. Svůj talent si ověřila ještě před sepsáním pamětí, když se s úspěchem zúčastnila přehlídky neprofesionálních literátů ve Frýdku-Místku. Zde zveřejněné texty obsahem navazují na dobu, kterou popisuje v Jiskřičkách naděje. Bylo jen otázkou času a vhodné příležitosti, aby obsahem velmi zajímavý text, byl s doplňující studií a edičními poznámkami publikován.

Obsah půvabné knížky můžeme rozdělit na dvě části: první je věnována dětství, dospívání a životu na Moravském Valašsku s mnoha podrobnostmi o rodinném životě, sociálních poměrech, možnostech vzdělávání a násled-

ného uplatnění mladých učitelů. Druhá část, ač se nevztahuje přímo k rodnému kraji, popisuje podrobně život mladé učitelé rodiny na východním Slovensku. Je zajímavým vhledem do života v odloučených krajích první republiky a vztahu zdejších obyvatel k českým učitelům.

Že si obsah vzpomínek zasloužil odborné hodnocení, protože se nejedná jen o běžné deníkové záznamy každodenního života, dokazuje doprovodná studie „Vzpomínkové návraty Jiřiny Kolářkové-Gryczové“. Její autoři, Marie Brandstettróvá a Daniel Drápala, se věnovali jak formální, tak zejména obsahové stránce textu, popisované události zasadili do historických souvislostí a pokusili se také zhodnotit význam, který memoáry mají v porovnání s jinými obdobnými tituly. Pozorný čtenář ocení i další přílohy: slovníček nářečních výrazů, vysvětlivky, poznámky a soupis pramenů a literatury.

Kronikářských záznamů o důležitých událostech minulých časů najdeme na Valašsku poměrně dost, není ale mnoho osobních memoárů, které by z pohledu autora zachytily tak podrobně rodinný život v 1. polovině 20. století, ač z nich s oblibou čerpá etnografie i další historické obory. O to cennější je počín vydavatelů a knížka se jistě stane příjemným průvodcem po osudech nejen autorky, ale i jejích nejbližších.

Jiřina Veselská

Seminář Etnografické komise AMG ve vsetínském muzeu

Ve dnech 4. a 5. října 2017 uspořádalo Muzeum regionu Valašsko spolu s Asociací muzeí a galerií (AMG) ČR a s finanční podporou Ministerstva kultury ČR seminář Etnografické komise (EK) AMG.

Zasedání, jehož cílem je setkání osob společného profesního zaměření a zájmu, vzájemná výměna zkušeností v oboru a poznání nového pracoviště,

probíhá vždy dvakrát do roka, na jaře a na podzim, v některé ze členských institucí.

Role hostitele podzimního semináře připadla Muzeu regionu Valašsko, které je relativně novým členem komise.

První den byl koncipován jako konferenční a odehrával se v sídle hostitelské instituce – v prostorách vsetínského zámku. Zúčastnilo se ho 42 odborníků jednak z muzeí z celé ČR (od Klatov, Plzně, Rostok u Prahy přes Litomyšl, Třebíč, Vyškov, Mikulov, Hodonín, Uherské Hradiště, Napajedla, Luhačovice, Vsetín, Rožnov p. R., Nový Jičín, Frýdek-Místek, Ostravu, Český Těšín až po Opavu, Olomouc a Šumperk), jednak individuální členové EK AMG či zájemci o členství.

V nabitém programu bylo předneseno 18 zajímavých, inspirativních a zamyšlení hodných příspěvků z různých oblastí oboru (2 další nebyly z důvodu onemocnění a pracovního vytížení prezentovány). Několik referátů pojednávalo o dokumentaci tradiční lidové kultury nebo seznamovalo

s krajovými zvláštnostmi lidových obyčejů, někdy v souvislosti s jejich zápisem na Seznam nemateriálních statků tradiční lidové kultury ČR. Další příspěvky informovaly o rozmanitých počinech v oblasti národopisu, ať už se jednalo o krajské koncepce či oceňování nositelů tradiční lidové kultury, nebo o nově vydané publikace apod. Jiné referovaly o muzejních sbírkách etnografické povahy, o problematice jejich uchování či prezentace a končilo se zamyšlením nad postavením muzea v očích zřizovatele.

V přestávkách mezi jednotlivými bloky příspěvků či po jejich skončení měli účastníci zasedání možnost prohlédnout si nově expozice muzea nebo aktuální výstavy s národopisnou tematikou – Lidová strava a Karpatské roubenky, a výtvarnou výstavu nazvanou Jaré aj ozimé, inspirovanou rovněž lidovou kulturou.

Druhý den zasedání EK AMG byl tradičně vyhrazen exkurzím. K poznání Valašska byla zvolena oblast Horního Vsacka. V Karlovině se více než tři desítky účastníků exkurze seznámily se sklářskou historií regionu, a to prostřednictvím návštěvy zdejších skláren a nově otevřeného Muzea sklářství, které je navíc skvělou ukázkou výborně zvládnuté muzejní expozice. Následně se členové EK přemístili ochutnat Valaško do Velkých Karlovic, kde pro ně byl připraven workshop pečení chleba s ochutnávkou dalších regionálních specialit. Poté se přesunuli na prohlídku zdejšího muzea a exkurzi ukončili v dřevěném kostelíku z poloviny 18. století.

Z exkurze semináře Etnografické komise AMG: workshop pečení chleba ve Velkých Karlovicích, který vedl Miro Moravčík. (Foto M. Ošřádal)

Zasedání Etnografické komise AMG bylo stejně jako v předešlých ročnících úžasným zdrojem inspirace, nových informací z oboru a setkáním skvělých lidí podobné profese.

Milada Fohlerová

Sušárny ovoce – nový výzkumný projekt Muzea regionu Valašsko

Sušárny ovoce dosud připomínají tradiční způsoby hospodaření v krajině, a to především ve vazbě na konkrétní ovocnářské oblasti. Početné zastoupení těchto drobných zemědělských staveb nalézáme rozesteto i po celém Valašsku, přestože je tento region tradičně vymezován spíše v souvislosti s jeho pasteveckou tradicí. Historie, budování i současný výskyt sušáren jsou bezprostředně spjaty se svěbytnou produkční sférou zdejšího hospodaření. Sušení ovoce sice i v minulosti představovalo pouze jednu z možností jeho zpracování, přesto znamenalo v životě venkovanů na Valašsku vedle pokrytí vlastní potřeby a zabezpečení obživy v zimním období i důležitý zdroj příjmů.

Z typologického hlediska se jednalo vesměs o drobné dřevěné stavby, budované vzhledem k nutné manipulaci s otevřeným ohněm stranou hlavních obytných a hospodářských staveb a ideálně poblíž vodního toku, vybavené topeništěm a rozličnými systémy vyjímání lísek (tzv. lési), na které se rozprostíralo sušící se ovoce. Jak doložily nečetné předchozí odborné výzkumy, samostatně stojící sušárny ovoce přestávaly v posledním půlstoletí díky sociálním a eko-

Sušárna ovoce pana Viléma ve Vsetíně – Jasenici (Foto J. Husák)

nomickým změnám venkova postupně sloužit svému původnímu účelu. Přesto je možné je důkladným terénním výzkumem identifikovat i v současnosti, i když řada z nich již zcela zanikla, jiné chátrají, neplní svou funkci či pro ně jejich majitelé našli jiné upotřebení.

Muzeum regionu Valašsko se nyní snaží zmapovat a dokumentovat tyto mizející relikty tradičního hospodaření. Proto by se rádo obrátilo i na naše čtenáře – pokud víte o nějaké sušárně ve svém okolí, pamatujte si, kde kdysi nějaká stávala, pamatujete sušení ovoce v minulosti nebo třeba chcete přispět k obnově této tradice a sami o stavbě sušárny uvažujete, ozvěte se nám! Za jakékoliv informace budeme vděční.

Ivana Ostránská

Muzejní výstava Lidová strava

Na hlavní turistickou sezónu v termínu 26. 6. až 15. 10. 2017 připravilo Muzeum regionu Valašsko hned dvě vlastní autorské výstavy s národopisnou tematikou.

Jednou z nich byla výstava nazvaná zkráceně Lidová strava, jejímž cílem bylo seznámit místní návštěvníky i turisty s tradiční lidovou stravou na valašském venkově v minulosti tak, jak se dochovala v hmotných dokladech etnografických sbírek muzea.

Časově bylo prezentované téma vymezeno dobou 19. až 1. polovinou 20. století, tedy obdobím, které se vyznačovalo závislostí na vlastní zemědělské produkci a ze kterého také pocházely exponáty vztahující se k tradiční stravě. Prostřednictvím informačních panelů s bohatým dobovým fotografickým doprovodem a zejména pomocí více než 150 kusů sbírkových předmětů se návštěvníci dozvěděli mnohé zajímavosti o jídelníčku Valachů.

První místnost byla věnována rostlinné stravě – na Valašsku pěstovaným surovinám od jejich zpracování, uskladňování až po pokrmy, které se z nich připravovaly. Prostor tu byl vymezen i vývoji topeniště a s tím souvisejícím změnám ve způsobu přípravy jídel i ve vybavení kuchyně.

Ve druhé výstavní síni byla na preparátech či modelech domácích zvířat z přírodovědných sbírek domovského muzea či zapůjčených ze společnosti Agrodelta, s. r. o., a z Muzea Beskyd ve Frýdku-Místku prezentována živočišná složka stravy. Desítky vystavených exponátů pak poukazyvaly zejména na dominantní postavení mléka a mléčných produktů ve výživě našich předků.

Výstava byla doplněna několika interaktivními prvky – návštěvníci si mohli vyzkoušet znalost základních druhů obilí, mletí obilí na mouku na ručním žernovu nebo dojení krávy. V kavárně umístěné před výstavou zase mohli zhlédnout unikátní dokumentární film Františka Potočného Chleba z kameňa (1965) o tradičním pečení chleba v peci.

K výstavě proběhla 17. září doprovodná akce pro veřejnost nazvaná Obžerné odpoledne, na níž byly k ochutnání či k zakoupení tradiční valašské produkty a pokrmy, stloukalo se máslo, mlátilo obilí a peklo pečivo dle starých receptů.

Školním skupinám byla výstava přiblížena prostřednictvím lektorských programů Jak se jedlo na Valašsku.

Milada Fohlerová

Z výstavy Lidová strava (Foto M. Ošťádal)

Výstava Karpatské roubenky

V termínu 24. 6. – 15. 10. 2017 mohli na vsetínském zámku návštěvníci zhlédnout výstavu Karpatské roubenky. Jak je patrné z názvu, tématem výstavy byly tradiční valašské dřevěnice. Díky přírodním a hospodářským podmínkám obdobným v celém horském oblouku Karpat vznikl na Valašsku charakteristický architektonický styl, který se stal jedním ze symbolů regionu.

Formou textových panelů s fotografiemi a názorných ukázek byly v instalaci prezentovány přírodní materiály používané ke stavbě, stavební techniky, obyčejně spojené se stavbou i bydlením, vnitřní dispozice domu, zdobení roubenek či rozmístění usedlostí v krajině. Lidová architektura byla představena také prostřednictvím modelů. Model usedlosti z Nového Hrozenkova, vyrobený v 50. letech minulého století, pochází z muzejních sbírek. Modely měšťanských domů z Rožnova pod Radhoštěm zapůjčil jejich autor Bohdan Gallat.

Z výstavy Karpatské roubenky (Foto Pavel Mašláš)

Mimo modely roubených chalup a fotografie mohli návštěvníci vidět také staré nástroje na opracování dřeva či dochované součásti domů z muzejních sbírek.

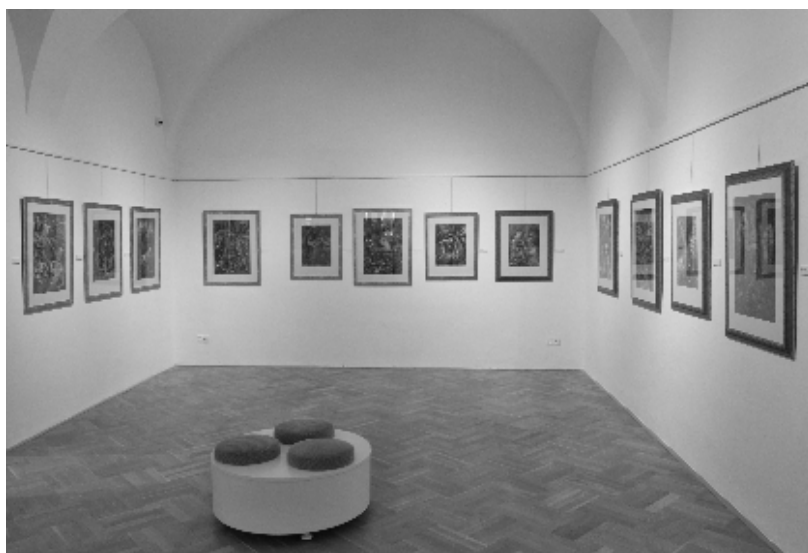
Téma výstavy jsme se snažili přiblížit i nejmenším návštěvníkům: ti si mohli „postavit“ vlastní dřevěnici, navrhnout dům nebo třeba vyzdobit model štítu roubenky.

Vzhledem k pozitivní návštěvnické i mediální odezvě je možné si tuto výstavu od Muzea regionu Valašsko zapůjčit.

Pavel Mašláš

Výstava Ludmily a Břetislava Vaškových Jaré aj ozimé ve vsetínském zámku

„Věřím, že harmonie a krása prostředí, ve kterém žijeme, jakož i mnohé duchovní a kulturní prožitky jsou pro člověka natolik významným pramenem inspirace a pozitivní energie, že není možné se jich vzdávat, byť by šlo jen o útulný domov, záhon květin, originální novoročenku či malovaný hrnek...“ uvedla rožnovská výtvarnice Ludmila Vašková při přípravě výstavy ve vsetínském muzeu, která se konala od 1. října do 26. listopadu letošního roku. A dodejme, že „pramenem inspirace a pozitivní energie“ se stala pro mnohé návštěvníky i sama výstava manželů Vaškových.

Z výstavy Jaré aj ozimé (Foto M. Ošťádal)

Její poetickou atmosféru umocňovaly písně cimbálové muziky Kotár s primáškou Vladěnou Hruběšovou, nazpívané Ludmilou Vaškovou. Hudba zněla z prezentace v TV, kterou pro výstavu připravili pracovníci muzea ve spolupráci s vystavujícími umělci. Manželé Vaškovi byli spoluautory vsetínské výstavy a nazvali ji po „valašsky“ Jaré aj ozimé. Význam zvoleného pojmenování osvětluje Ludmila Vašková slovy: *„Název Jaré aj ozimé vyjadřuje jak dění v přírodě – setbu, klíčení a sklizeň zrna, tak každodenní bytí člověka na tomto světě a jeho snahu zanechat po sobě dobrou ‚úrodu‘. V případě mých obrazů jde tedy o metaforu, mohu-li to takto vyjádřit, dotýkám se témat biblických i světských a mého vnitřního*

Břetislav Vašek navrhl pro vsetínskou výstavu plakát a pozvánku, na nichž použil vyobrazení akvarelu Ludmily Vaškové *Snídaně u Marie* (2017).

Obraz žánrově neotřelým, svěžím, důvtipným a laskavě úsměvným způsobem ztvárňuje klasický motiv křesťanské ikonografie Zvěstování P. Marie.

pohledu na ně. Ve své výtvarné imaginaci vídávám stále častěji své předky, jejich úzké sepětí s půdou, pracovitost a víru v co nejlepší sklizeň. Jak na poli, tak i v mém ateliéru je úroda jednou hojná a vzejde lehce, jindy je zase zkoušena nevládnými okolnostmi a je vykoupena velkým úsilím.“

Na výstavě byla představena užitková i dekorativní malovaná keramika manželů Vaškových a její soubor čítal na 60 předmětů. Těžištěm výstavy byla ovšem kolekce téměř 50 poetických obrazů Ludmily Vaškové z let 2010 až 2017. Prezentován byl výběr z její tvorby kreslířské (pět kreseb uhlím z roku 2015), grafické (čtyři drobné grafické listy: mezzotinta, lepty a suchá jehla s monotypem z roku 2013), malířské (32 akvarelů z let 2012 až 2017) a ilustrátorské (šest ilustrací z pohádkových knih Černé hodinky (2010) a Bacha na Raracha (2015 a 2016)). Nejpočetněji byly mezi obrazy zastoupeny rozměrnější akvarely z letošního roku (18). Soubor akvarelů s námětem andělů a na motivy Starého a Nového zákona letos poprvé Ludmila Vašková vystavila v rožnovské galerii Kostnice (11)¹: Vyhánění z ráje, Putifarka, Josef a bratři, Obětování Izáka, Zvěstování, Snídaně u Marie, Darovníci, Anděl s ochlebkou atd. K dalším letošním dílům náležely nejen malby zpodobňující valašské lidové zvyky a rituály (5): Tři v koňovi, Maškarádi, Morana, Mlčenlivé Lucky aj., ale také obrazy reflektující osudové události spjaté s rodinou a přáteli manželů Vaškových (2): Před svatbou, Sen o smíření.

Volné umělecké tvorbě se z tvůrčího manželského páru věnuje paní Ludmila, patřící mezi talentované osobnosti obdařené čet-

Keramika zdobená kobaltem z výstavy *Jaré aj ozimé* (Foto M. Ošřádal)

nými uměleckými vlohami, které se v jejím životě a díle snoubí v dokonalé symbióze. Narodila se v muzikantské rodině v Hovězí (30. 6. 1959) a její výtvarné i hudební nadání bylo rozvíjeno již od útlého věku, a to v Lidové škole umění ve Vsetíně (1970–1974), kde v té době vedla výtvarný obor paní Jaroslava Franková. Ve studiu pokračovala na SUPŠ v Uherském Hradišti u akad. malíře Františka Nikla (1974–1978), kde se vzdělávala v grafickém umění a ilustraci, a po ukončení střední školy krátce studovala na Pedagogické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci, kde měla příležitost navštěvovat modelování a kreslení u akad. sochaře Zdeňka Přikryla (1978–1979). Na tutéž fakultu se vrátila o několik desítek let později, aby absolvovala dálkové studium výtvarného umění v současném světě (2010–2011).

Ludmila Vašková kreslí, maluje a graficky ztvárňuje obrazy převážně inspirované jak poeticky nahlíženým a idylicky pojatým lidovým Valašskem s jeho obyčejí a magickými rituály, tak i světem příběhů Starého a Nového zákona. Od štetčové kresby akvarelem se v posledních letech vypracovala k malířštějšímu podání akvarelové techniky. Kvalitní bavlněný papír upravuje rozmanitými způsoby, akvarelovou barvu zapíjí ve skvrnách do vlhkého podkladu a nanáší v barevných lazurových vrstvách. Vzniká specifické „mramorování“, „krakelování“ – jakési zárodečné předivo forem. V něm kresbou zvýrazňuje předmětné tvary a detaily akcentuje pomocí krycí pigmentové barvy, pastelu či plátkového zlata. Přestože se u této tvůrčí metody výrazně uplatňuje imaginace a jistou roli má také nahodilost způsobená samotnou technikou, je nutné zdůraznit, že výtvarnice přistupuje k prázdné ploše papíru s vnitřní ideou: jaký příběh ztvárňuje a jaké je jeho kompoziční řešení, od čehož se odvíjí i počáteční rozvržení barevných ploch. Nicméně ji fascinuje samotný tvůrčí proces a prvotní představa se v průběhu tvorby samozřejmě proměňuje.

Své „vypravěčské“ výtvarné nadání uplatňuje Ludmila Vašková také při ilustrování pověstí a pohádek či etnograficky a regionálně zaměřených publikací. Při této výtvarné činnosti považuje za důležité vybrat z textu nejen nejsilnější a podstatný výjev, ale také ponechat čtenáři prostor pro jeho vlastní představivost, tj. příběh nedo- vyprávět. Při ilustrování knih spolupracuje se svým manželem Břetislavem Vaškem (narozen 10. 11. 1956), rodákem z Čeladné. Coby absolvent pražské grafické školy – tzv. *Helichovky* (1971–1975), kde vystudoval obor polygrafie a grafické úpravy tiskovin, získával své první profesní zkušenosti jako výtvarník v rožnovském textilním podniku Loana, následně v tamějším skanzenu. Tvůrčí spolupráce obou partnerů při grafickém zpracování knih byla a je vzájemně obohacující a umožňuje jim šťastně spoluutvářet výslednou podobu díla.

Kreslířskou jistotu a malířské citění vnáší Ludmila Vašková také do keramické tvorby, které se věnuje přes 30 let. Započala s ní v roce 1985 a prvotní potřeba vybavit si keramickým nádobím domácnost přerostla záhy v lásku na celý život. O pár let později, v roce 1996, podlehl kouzlu „umění záru ohně“ také Břetislav Vašek. Manželský i tvůrčí pár přitahuje na tomto krásném a nesmírně náročném uměleckém řemesle jeho rozmanitost a magičnost. Zkušenosti v oboru keramiky nabývali postupně, paní

Ludmila se zaučovala u zkušeného a uznávaného keramika Pravoslava Dordy, dále v keramické dílně Jiřiny Kenkušové v rožnovském skanzenu a na počátku 90. let absolvováním kurzu starých hrnčířských technik u Ishmaela Sota v Lexingtonu (USA, Texas). Osvojené znalosti poté předávala žákům základních škol, když od roku 1994 vyučovala keramiku i kresbu na ZŠ Integra ve Vsetíně, ZUŠ v Rožnově pod Radhoštěm a ve Velkých Karlovicích a na ZŠ ve Vidči.

Keramiku vytočenou na hrnčířském kruhu pojednává Ludmila Vašková malbou připomínající akvarelovou techniku a maluje rostlinné i figurální motivy. Břetislav Vašek využívá svého umu v krasopísmu a dózy, lékovky a jmenovky opatřuje nápisy. V současnosti je jejich sortiment poměrně pestrý a kromě užitkové keramiky (hrnečků, podšálků, džbánů, karaf, váz, talířů, misek, mís, dóz a lékovek) tvoří rovněž drobnou dekorativní a uměleckou keramiku (zvonečky, figurální reliéfy, popisky do bylinkové zahrady, medaile aj.).

Vsetínská podzimní výstava manželů Vaškových byla jejich první výstavou v Muzeu regionu Valašsko, nikoli ovšem ve Vsetíně, neboť již v roce 2011 představili své dílo v městské Galerii Stará radnice. Třebaže jsou oba výtvarníci umělecky činní už od 80. let minulého století, svou tvorbu vystavují teprve v posledních deseti letech, a to zejména kresby, grafiky a akvarely Ludmily Vaškové. Za tu dobu se podíleli na realizaci téměř dvou desítek samostatných výstav, a to převážně na Valašsku a východní Moravě a příležitostně také v Čechách a na Slovensku.

Olga Mehešová

1 Výstava Příběhy – Ludmila Vašková – Akvarely, ilustrace, grafika (25. 7. – 15. 9. 2017), Galerie Kostnice – Farní zahrada u kostela Všechny svatých v Rožnově pod Radhoštěm.

Z výstavy Jaré aj ozimé (Foto M. Ošťádal)

Ludmila Vašková se svými rodiči na vernisáži výstavy (Foto: M. Ošťádal)

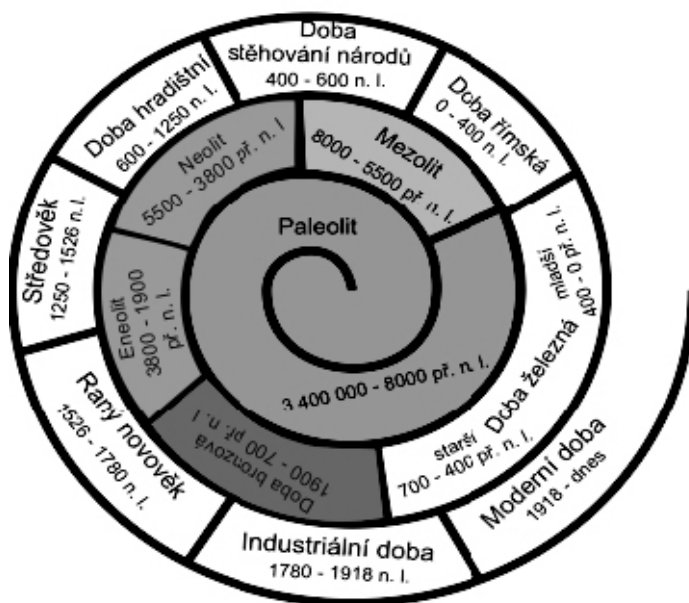
muzeum
& škola

Archeologie Valašska IV. Doba bronzová

Samuel Španihel

Doba bronzová je jedním ze tří základních období, které vymezil Christian J. Thomsen již v roce 1836 a jeho datování se víceméně používá dodnes. Toto období pokrývá časovou škálu 1900–700 př. n. l. (obr. 1).

Na první pohled neznámé a nám vzdálené období doby bronzové a jeho reálie zná ve skutečnosti každý, kdo někdy četl nebo slyšel staré řecké

**Časová spirála
s vyznačením popisovaného období**

báje a zejména příběh o Trójské válce, protože tahle slavná válka se odehrávala právě na konci doby bronzové a díky poměrně podobné kulturně-hospodářské situaci v Řecku a střední Evropě můžeme najít množství pojetí s nesmrtelnými Homérovými příběhy i v naší minulosti. Snad nejlepší ilustrací je příběh Pénélopé, manželky ithackého krále Odyssea, která přislíbí svoji ruku tomu, kdo prostřelí šípem ucha dvanácti seker postavených v řadě za sebou. Ale kde mají sekery ucha? Možná tak otvor pro topůrko. V tomto případě šlo pravděpodobně o tzv. sekery s tulejí a ouškem (obr. 2), které byly spolu s množstvím různých bronzových předmětů rozšířené po velké části Evropy. Při podobné materiální výbavě můžeme předpokládat i podobný duchovní a společenský svět. Víme, že se díky obchodu s mědí, cínem nebo jantarem stýkali lidé z různých regionů Evropy a Asie. Féničané z dnešního Izraele znali Cínové ostrovy, kterými jsou moderní Scillské ostrovy u pobřeží Velké Británie, Řekové pomocí Jantarové stezky obchodovali s pobřežím Baltského moře a v Tróji se našel čínský nefrit. Je proto celkem možné, že i mezi obyvateli našeho regionu na konci doby bronzové žili stejní hrdinové, jakými byli Achilles, Hector či již zmíněný Odysseus, uctívající bohy podobné Diovi, Afroditě nebo Apollónovi. Ani život obyčejných lidí se nejspíše velmi nelišil od řeckých vzorů. Chybí nám však písemné prameny, které by těmto hrdinům, místům, ale také obyčejným věcem daly jméno.

S příchodem nového kovu, bronzu, pokračují a rozvíjejí se společenské procesy, které započaly v době měděné. Jako již bylo zmíněno, v středomoří se rozvíjí nový svět, který bude jednou nazván antikou, z jejíhož odkazu vychází naše kultura podnes. Ještě víc byla rozvinuta oblast Blízkého východu. Mezi řekami Eufrat a Tygris a také v dnešním Turecku existovaly již celé říše se složitou organizací zahrnující správu desetitisícových měst. Chetité již na počátku naší doby bronzové znali výrobu železa, jehož tajemství se k nám dostane až za 1 300 let.

U nás se s rozvojem bronzářství a dálkového obchodu prohlubují rozdíly mezi jednotlivými skupinami lidí. Z náčelníků malých rodinných skupin, klanů, se stávají válečnická knížata vládoucí rozsáhlým kmenům a kontrolující široké území. Jejich moc se kromě vojenské síly opírá o bohatství plynoucí z dálkového obchodu. Ve společnosti, kde se uvolňují rodové svazky a do popředí se dostávají sousedské a kmenové vztahy, se oni sami snaží o zachování pokrevní linie a předání moci svým synům. Často plní i úlohu nejvyšších kněží, kteří komunikují s bohy. Do popředí se však dostávají i samotní kněží a věštcí. Náboženství se také začíná řídit zákony a vznikají prvotní církve. Rozvíjí se i řemeslo, kterému se lidé věnují, aspoň v několika případech, již profesionálně, jako bylo např. kovolitectví, a tito řemeslníci se také vyčleňují z masy rolníků a pravděpodobně také otroků.

Ve velkém se budují rozsáhlá hradiska obehnaná hradbami (obr. 3), příkopy a palisádami (na blízkém Slovensku dokonce vznikají sídliště s pravidelnými ulicemi a kamennou zdí), která slouží jako sídla knížat, válečníků, kněží a řemeslníků. Taktéž se zde ukládají zisky z obchodu.

S hromaděním majetkem a vznikem organizovaných státních celků se rozvíjí i vojenství a zbrojařství. Zatímco na Blízkém východě, a v menší míře také ve Středomoří, bojují tisícové armády dvoukolesových vozů a spořádaných jedno-

2
Sekera s tulejí a ouškem (Ústí) a část depotu z Kychové, umělecká kompozice
(Foto M. Ošťádal)

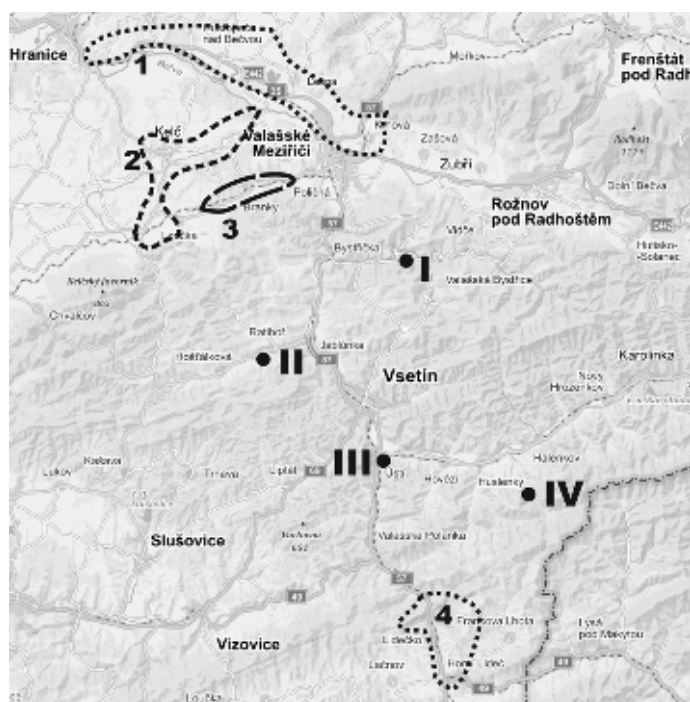

3
Rekonstrukce hradby lužického hradiska v polském Biskupinu
(Foto S. Španihel)

tek pěchoty, horský terén a nižší vývojový stupeň kultur na našem území vede k menším bitvám skupinek pěšáků a jízdní elity na koních. Běžný válečník je vybavený jednoduchou koženou nebo bronzovou přilbou, bronzovým kopím a oštěpem, přičemž k obraně mu slouží kožený pancíř a dřevěný kulatý štít. Kníže, či bájný hrdina, má bronzovou přilbu s chocholem z koňských žíní, bronzový pancíř, v ruce kulatý bronzový štít a nohy od kolen dolů mu chrání nákolnice. Všechno hustě zdobené nejčastěji slunečními a ptačími symboly k počtě boha slunce. Brnění z bronzového plechu nechrání o moc lépe než obyčejná kůže, ale zlatavá záře vyleštěného kovu jasně ukazuje, kdo je pravým hrdinou a velkým válečníkem.

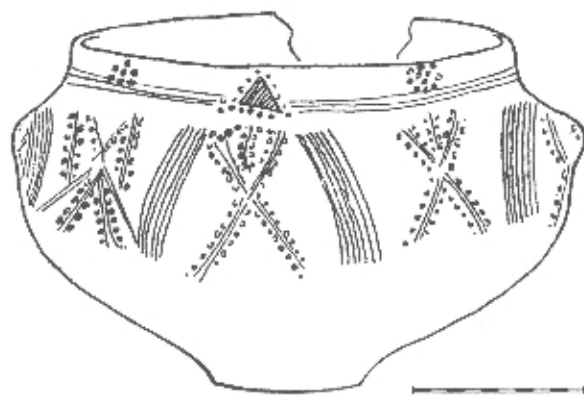
Rozpoznání doby bronzové na Valašsku je velice jednoduché. Ze starší (1900–1500 př. n. l.) a střední doby bronzové (1500–1250 př. n. l.) nepochází jediný doklad osídlení regionu novými kulturami. Na druhou stranu také nevíme, jak dlouho se v našem regionu udržely poslední pozdně eneolitické kultury – kultura se šňůrovou keramikou a kultura se zvoncovitými poháry. O to víc šokující je v tomto (zatím) hluchém období v dějinách regionu populační změna, která proběhla v mladší době bronzové (1250–1000 př. n. l.) a pokračovala v pozdní době bronzové (1000–700 př. n. l.) až s přesahem do starší doby železné (700–400 př. n. l.). S příchodem lidu lužických popelnicových polí¹ nastává na Valašsku populační exploze spojená s osídlením nejen starých sídelních oblastí na Kelečsku a v povodí Bečvy, ale také v části horských oblastí zasahujících až na hranici se Slovenskem.

Vzhledem k rozsahu tohoto článku a zároveň velkému počtu archeologických lokalit kultury lužických popelnicových polí není možné zmínit všechna naleziště. Proto se zmíníme jenom o sídelních skupinách a důležitých lokalitách (obr. 4).

Mapa regionu – sídelní skupiny: 1. Valašskomeziříčsko-krhovská, 2. Kelečsko-kunovická, 3. Polická, 4. Lidečská
Ojedinelé nálezy a lokality: I. Hradiště Klenov, II. Hrob v Hošťálkově, III. Sekerka z Ústí, IV. Depot z Kychové

Začneme na Kelečsku, protože naše poslední výzkumy ukazují, že osídlení našeho okresu lužickou kulturou začalo od západu, tedy od řeky Moravy směrem ke Karpatům. Nejzápadnější skupinu tvoří lokality u obcí Kelč a Kunovice s přesahem podél toku Juhyně až k Bečvě. Díky výzkumům i sběrům známe sídliště na trati „Pod Šibenky“ u Kelče a „Pod Buky“ u Komárovic. Na vrcholcích Hostýnských vrchů, konkrétně na Kunovické hůrce a Světkově, máme doložena výšinná sídliště, přičemž druhé zmíněné můžeme díky opevnění nazvat hradištěm. Nejpočetnější typ lokality v tomto regionu je pohřebiště, kterých máme na území této skupiny doložených čtrnáct. Nejdůležitější a nejstarší z těchto pohřebišť, datované do rané fáze lužické kultury, leží v Kladerubech. Unikátním nálezem je amfora zdobená lidskými postavami (obr. 5) – kněžkami z pohřebiště v Kelči-Strážném, kde bylo kromě hrobů zachyceno i zároviště – místo kde se obřadně spalovala mrtvá těla. Druhou skupinu, která přímo navazuje na kelečsko-kunovickou skupinu, tvoří osídlení pravého břehu Bečvy, táhnoucí se až k Valašskému

Rituální nádoba z Kelče-Strážného (Fotoarchiv MuRV)

Meziříčí a Krhové, která představuje centrum tohoto seskupení. Právě z této obce pochází depot (neboli poklad) bronzových náramků a postranic z koňského postroje (obr. 6), dále v poloze „Na kopci“ je doložené sídliště. Z okolí obce pochází i nález bronzové sekerky a kopí. Směrem k Valašskému Meziříčí na úpatí kopce Helštýn v poloze „Potůčky“ bylo prozkoumáno důležité pohřebiště, na kterém byly objeveny poměrně bohaté hroby. Další sídlištní

Depot z Krhové (Foto. T. Kašparová)

lokality se nacházejí mezi obcemi Perná a Petřkovice. Směrem na západ jsou obdobná sídliště, nebo pohřebiště prakticky u každé obce po toku řeky až k Hranicím. Od Velkého Choryňského rybníka pochází další depot bronzových náramků.

Kromě dvou výše zmíněných velkých skupin jsou ještě v severní polovině okresu dva menší celky: povodí říčky Loučka, kde jsou zastoupeny zejména jednotlivé nálezy bronzových sekerek, ale také pohřebiště v Policích „Lipůvkách“ a možná sídliště na „Zápoušti“. Zdálnivě samostatně stojící hradiště Klenov patří k zajímavým lokalitám svou skalní polohou a je tu dodnes možné zhlédnout část pravěkého opevnění.

Poslední skupinu tvoří lokality soustředující se v povodí řeky Senice, a to od jejího ústí až po hranici se Slovenskem. Místem s nejhustším osídlením je trojúhelník obcí Lidečko – Horní Lideč – Pulčín. Centrálním hradiskem oblasti byla dvojpoloha Kopce – Krajčice. Hradiště na vrchu Kopce je zajímavé svým umístěním v geologicky nestabilním terénu, kde jeho obyvatelé využili místní strže pod vrcholem jako příkopu před svým opevněním. V Horní Lidči, v trati zvané „Strání“ byly nalezeny několik zlámaných mečů. Pravděpodobně jde o dar bohům. Další depot kruhových bronzů pochází z Huslenek-Kychové. Osamocená sekerka byla nalezena v Ústí (obr. 2).

Z pohledu na mapu je očividné, že velká část okresu Vsetín byla osídlena kulturou lužických popelnicových polí a odolala jí jenom pohoří. Lužický člověk, jak nám dokládají nálezy depotů na úpatí hor, však Karpaty překračoval a stýkal se s lidem doby bronzové na Slovensku.

V závěru své existence prochází kultura lužických popelnicových polí krizí, která je způsobená vyčerpáním prvotních kovových surovin a také nájedzy kočovných kmenů z východu, mimo jiné i Kimerijců, kteří jsou předvojem doby železné, protože jejich dýky mají již železné čepele. Zbytky lužické kultury pravděpodobně spolu s příchozími Kelty vytvoří základ pro púchovskou kulturu, která bude naše území obývat následující čtyři staletí.

Otázky a podněty pro školní kolektivy:

1. Vyber si jednu z obchodních tras doby bronzové, sleduj ji na mapě a zkus sepsat, co všechno potřeboval a co musel umět pravěký kupec, než prošel celou trasu, sehnal potřebné suroviny nebo předměty a následně je prodal na jiném místě. Pro ilustraci: předpokládaná délka Jantarové stezky od pobřeží Středozemního moře k moři Baltickému měří cca 2000 km a pěšky by vám zabrala asi 57 dní za předpokladu, že byste urazili 35 km denně, což je asi tolik, co z Valašského Meziříčí do Vizovic.

2. Prohlédněte si unikátní nádobu z Kelče-Strážného a zkuste nakreslit, jak mohly vypadat kněžky vyobrazené na této nádobě.

3. Díky velkému množství lokalit s lužickou kulturou v našem okrese má prakticky každý možnost navštívit některou z nich v rámci obyčejné procházky. Navíc lokality jsou často v blízkosti osídlených oblastí. Udělejte si výlet na jednu z nich (podrobný popis najdete ve VVR číslech 34 a 35) a zkuste na místě pouvažovat, proč si pravěcí lidé vybrali právě tohle místo. Možná, že se Vám podaří i najít nějaký drobný nález.

Použitá literatura:

BLÁHA, Ondřej. *Nové poznatky pravěkého osídlení v povodí říčky Juhyně na základě povrchových sběrů v k. ú. Kunovice*. Bakalářská práce. Brno: 2011.

BOUZEK, Jan. *Pravěk českých zemí v evropském kontextu*. Praha: 2005.

ČERMÁKOVÁ, Eva. *Pravěk Valašska*. Vsetín: 2014.

PODBORSKÝ, Vladimír a kol. *Pravěk dějiny Moravy*. Brno: 1993.

1 Kultura lužických popelnicových polí je nazývána podle způsobu pohřbívání – tělesné ostatky se spálí na popel a následně se uloží do větší nádoby, která je spolu s milodary pohřbena do malé jámy v zemi. Někdy jsou pohřebiště velice rozsáhlá, s hroby velice blízko sebe, čímž vytvářejí dojem pole plného popelnic. Lužickou kulturu dělíme na tři vývojové fáze (někdy jsou považovány za samostatné kultury), a to lužickou (mladší doba bronzová), slezskou (pozdní doba bronzová) a platenickou (starší doba železná). Také se někdy uvádí, že jde o slezsko-platenickou kulturu.

příroda
s prožitkem

Z hor sa kúří porostů hříby

„Z hor sa kúří, porostů hříby“ – tak zní jedna z mnoha valašských pranostik. Houby patří k místnímu folkloru od nepaměti. Na Valašsku se však nechodí na houby, ale na hříby. Není náhodou, že toto obecné označení hub je stejné pro všechny slovanské jazyky a na území východní Moravy je přinesl právě Valaši.

Hříby se na Valašsku rozdělují na jedlé a psí. Psích, také zvaných pršivek, gemb či plcáků, je většina – označují totiž druhy, které se nesbírají. Od této skutečnosti se mnohdy odvíjí také jejich názvy, často dosti hanlivé, které vypovídají o jejich nelibých vlastnostech – jsou nejedlé či jedovaté, zapáchají nebo se vyznačují podivným vzhledem. Byly odpradáva spojovány s něčím nečistým, nebezpečným a tajemným. Lidové názvy hub v letech 1965–2000 na území vsetínského okresu podrobně zkoumal mykolog Josef Hrnčíř, jemuž vdčíme za zaznamenání jmen, která se po generace předávala pouze ústně. Pozoruhodné je, že mnohdy určitý název pro konkrétní druh na jednom místě pojmenovával ve vesnici takřka za kopcem houbu úplně jinou, čímž dochází k řadě jmenných duplicit. Na jednom místě tak „baranica“ označuje kotrč kadeřavý, jinde zas kuřátka žlutá. Kde je „kolopeňkou“ míněna václavka obecná, jinde pojmenovává opeňku měnlivou. Když se sbíraly

Jakmile se v lese objevila „hříbová matička“ nebo též „podhříbůvka“ (mechovka bílá), lidé říkali, že rostou i pravé hříby. (Foto V. Hrdina)

„sináky“, dávali někde do košíku hříby kováře, jinde zas koloděje. Od nepaměti se také sbíraly „křapály“ (smrž obecný), „jelení kule“ (bělolanýž obecný), „kuřátka“ (liška obecná), „kominíčky“ (stroček trubkovitý), „kozi cecky“ (stročkovce kyjovité), „holoubci“ (holubinky), „masáky“ (muchomůrka růžovka), „smetaňáky“ (hřib královský), „máselňáky“ (klouzek obecný), „janci“ (křemenáč osikový), „babky“ (hřib žlutomasý), „suchohříby“ (hřib hnědý) a další.

„Když narostou kolopeňky (václavky), máme do čtrnácti dnů sněh“.
(Foto T. Kašpar)

Valašský lid pojmenovával zejména ty druhy, které mu přinášely jistý užitek, byly významné či výrazné a léty prověřené. Hříby se sbíraly odjakživa jako zdroj obživy, hrály významnou roli též v obřadních a postních jídlech našich předků. Často byly také zdrojem příjmu, když byly prodávány na trzích. Kořeny mají též historické zprávy o sběru hub pro panskou kuchyni, využívaly se rovněž jako krmivo pro dobytek nebo ke zhotovování nejrůznějších užitečných předmětů. Z troudnatce kopytovitého se na Valašsku vyráběly klobouky pro pastevce tzv. „hubáně“, vesty, boty či brašny. Důležitou roli hrály houby v jídelníčku především v dobách nouze a nedostatku.

Jedno z valašských mouder praví: „Kde muchomůrka, tam i hřib“.
(Foto T. Kašpar)

Však se u nás také říkávalo „Mnoho hub, málo chleba a moc bídy“ či „Mnoho hub, bude válka“. Za dob nejtěžších se dokonce vařila „habánová polévka“ z chorošů.

O Štědrém večeru snad v žádné chalupě na stole nechyběla polévka zvaná „šcedračka“. Často se vařila z toho, co dům dal. Našly se v ní i tak zdánlivě nesourodé kombinace jako hrách, sušené švestky, houby a brambory.

Valašská šcedračka

100 g sušených hub
200 g hrachu a 200 g čočky
50 g sušených hrušek a 50 g sušených švestek
4 brambory
sůl a čerstvě mletý pepř

Hrách a čočku přes noc namočíme, druhý den slijeme a uvaříme doměkka. Houby předem namočíme do vody, brambory oloupeme a nakrájíme na kostky.

V jiném hrnci povaříme v 1,5 l vody hrušky, švestky a brambory. Osolíme, přidáme houby a scedíme. Vývar uchováme a celou směs do něj propasírujeme. Osolíme, opepříme a podáváme.

Dobrou chuť!

Houby se na Valašsku často využívaly též v lidovém léčitelství, a to v nejrůznějších formách – jako čerstvé v jídle, zpracovávaly se do tinktur a výluhů, sušily se a drtily na prášek, nebo se přikládaly čerstvé na patřičná místa. Například výtrusy zralých plodnic „čertových kuliček“ (pýchavek) sloužily jako desinfekce a zásyp k zástavě krvácení. Palčivé mléko „bílé kravičky“ (ryze peprného) se využívalo k odstraňování bradavic, „bezová houbička“ (ucho Jidášovo) sloužila k léčbě očních neduhů, odvar z muchomůrky červené se pil při záduše a zimnici. Obklady z horkých hub, zabalené v suchém plátněném sáčku, se přikládaly při angínách a zánětech horních cest dýchacích na krk a hrudník či k odstranění bolestí kloubů. Nejprve se houby spařily nebo rozvařily, někdy promíchaly s rozmačkanými vařenými bramborami a syrovou cibulí. Nejdůležitější součástí této léčby byla právě muchomůrka červená. Její název pochází z jejího dalšího využití – hubení (moření) much, kdy se za tímto účelem využívaly ocukrované klobouky namočené v mléce, které pak mouchy s chutí olizovaly. Léčivých druhů však naši předkové využívali mnohem více.

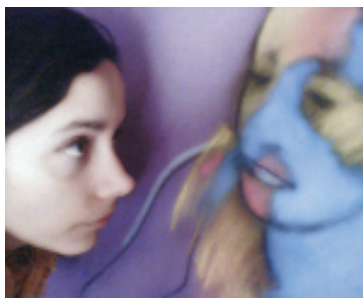
Bohdana Šimčíková

Poděkování za finanční dar

Tak jako v předchozích dvou letech, tak i v letošním roce přispěla firma **GALVAMET spol. s r. o.** (Vsetín) Muzeu regionu Valašsko, p. o. na realizaci a rozvoj časopisu Valašsko, vlastivědná revue (č. 38-39; 2017/1-2) finančním darem. Dárci srdečně děkujeme.

(Jana Baletková: Rozhovory, 2017)

BcA. Jana BALETKOVÁ se narodila 11. září 1983 ve Vsetíně. Po absolvování Obchodní akademie ve Valašském Meziříčí studovala mezi lety 2004 až 2009 učitelství výtvarné výchovy pro ZUŠ a SŠ na Ostravské univerzitě (s krátkým intermezem na Univerzitě Palackého v Olomouci). Od roku 2013 navštěvuje ateliér kresby Doc. Mgr. Josefa Daňka na Fakultě umění OU, kde v loňském roce úspěšně složila bakalářské zkoušky a kde pokračuje na magisterském studiu. Kreslí, maluje pastelem, fotografuje, věnuje se kombinovaným technikám, sítotisku, land artu a instalaci. Tvoří v tematických, myšlenkových i formálně kompaktních cyklech, např. Pole Gogha (2008), Hlubina (2013), Z deníku babičky z Ratiboře (2014), Sny mého papouška (2014), Putující stádo (2015), Ženství (2017) aj. Paralelně s výtvarnou činností píše básně a volné texty. Svou první samostatnou výstavu měla ve vsetínském galerii V Poschodí v roce 2013, následovala výstava v Ostravě (2014) a v loňském roce prezentovala své dílo spolu s tvorbou vsetínského akad. sochaře Miroslava Machaly v IC Zvonice na Soláni.

Jano, momentálně připravujete se svou spolužačkou, která vystupuje pod pseudonymem Janazapa, společnou výstavu ve Valašské Polance, v obci, kde poslední rok pobýváte u svého přítele a kde jste si vytvořila své současné tvůrčí zázemí. Co na této výstavě představíte?

Poprvé vystavím klauzurní práci z letošního 4. ročníku. Maluji pastelem přímo na barevná plátna, která nejsou napjatá v rámu, ale zavěšená, volně splývají dolů. Zafixovávám jen části malby, abych barvám ponechala jas, zářivost, výraz. Měla jsem v úmyslu udělat dvanáct obrazů jako dvanáct zastavení Ježíšovy křížové cesty, ale hotové jsou zatím jen čtyři. Téma „Ženství“ je pro mne hluboce osobní a u každého plátna si ho musím intenzivně prožít, abych mohla jít dále. Je o meditaci, o vnitřní práci na sobě samé, o sjednocování pocitů, emocí a myšlenek. O objevování ženskosti a divokosti-nespoutanosti života, o symbióze přirozenosti a víry.

Vedle ročníkové práce se v poslední době zabýváte i svou diplomovou prací, pro kterou jste si zvolila příběh Lišky Bystroušky. Inspirací Vám je nejen román Rudolfa Těsnohládky a opera Leoše Janáčka, ale i Vaše hluboká empatie a schopnost sebeprojekce. Napsala jste text „Liška ve mně. Já v lišce...“, nechala jste se fotografovat v různých „zvířecích“ pozicích a tyto „liščí portréty“ jste reprodukovala technikou sítotisku na plátno a dále je dotvářela pastelem a uhlem. Jak nyní pokračujete?

Hledám nové cesty. Inspiruje mne krajina a promítám si do ní liščí příběh. Chystám se objevit pro sebe samu krajinu Hukvald, která je s hudbou Leoše Janáčka bytostně spjatá. Zatím jsem si udělala pár fotografií na Pulčinách a barevnost snímků digitálně upravila. Napadlo mě, že je vytištěné domaluji lazurami a zachytím tak přechody a tvary dvou krajin – té fotografované a mého vidění a vnímání krajiny, včetně lidí, kteří v ní žijí a žili. Tyto dva různé pohledy, jež se vzájemně překrývají, mohou odhalit něco, co jsem o krajině předtím nevěděla.

Kromě tématu Lišky Bystroušky jste zvažovala pro svou diplomovou práci také inspiraci Čínskou knihou proměn – I-ťing. Můžete nám přiblížit, jakým způsobem jste chtěla téma pojmout a proč jste od něj nakonec upustila?

Kniha Proměn – I-ťing je plná poetických obrazů a výroků o přírodě, vesmíru, kosmických silách; chtěla jsem se ptát knihy a tento rozhovor mezi mnou a knihou namalovat. Úplně jinak tato kniha vnímá čas, je velmi obsáhlá, nekomplikovaná a čistá. Mluví k vám přímo, i když odpovídá, naznačuje cestu a záleží na vaší aktuální situaci, rezonanci, intuici otevřené k naslouchání její moudrosti. Protože svět je čím dál menší a kultury se střetávají a vzájemně se prolínají, zatoužila jsem ztvárnit svět, který by se dotýkal světa, který překračuje hranice. Ale zastavila jsem se v bodě, kdy jsem si uvědomila, že mám k tajemství-moudrosti nad námi, která nepramení z osobních důvodů, tedy všeho, co se nedá vypovědět, nedá se rozumem poznat, velký respekt.

Jano, na Vašem díle, ať již výtvarném či literárním, obdivuji Vaši schopnost hluboké introspekce, intenzivní expresivity a poctivost, s jakou k tvůrčí práci přistupujete. Co je pro Vás v umělecké tvorbě podstatné?

Domnívám se, že když dojde ke sjednocení emocí a myšlenek, teprve poté může vzniknout pravdivé a silné dílo. Při tvorbě zapomenu na sebe samu a stanu se na chvíli obrazem... Je pro mě důležité udržovat si klidnou mysl, nechat se vést intuicí.

Děkují za krásné dopoledne ve společnosti Vašich obrazů a přeji Vám hodně tvůrčích sil.

Olga Mehešová

Ženství, 2017, malba pastelem na plátno, 150x200 cm

Ženství, 2017, malba pastelem na plátno, 150x200 cm

Liška Bystrouška, 2017, sítotisk, pastel, 100x57 cm

Úporek hrálovitý (*Kickxia elatine*)

herbářová položka
rostliny
ze sbírky
G. A. Říčana
(sbírka MuRV)

V botanických sbírkách valašskomeziříčského muzea můžeme najít herbářové položky vzácných druhů rostlin pocházejících z našeho okolí. Nacházejí se zde mnohé druhy dříve běžné, které dnes řadíme mezi druhy silně ohrožené. Takovým příkladem mohou být dva zástupci rodu úporek. Dnes je úporek známý jako vzácný polní plevel obilnin a okopanin, ale dříve se vyskytoval například na štěrkových náplavách řeky Bečvy. Ústup tohoto rodu způsobila změna obhospodařování polí. V Beskydech se častěji vyskytuje *úporek hrálovitý*, dříve pojmenovaný jako květel menší. Můžeme ho najít i dnes v teplejších oblastech Vsetínska a Podbeskydí. Druhým zástupcem rodu je *úporek pochybný*, dříve květel huňatý, který se na Valašsku vyskytuje velmi vzácně a jeho výskyt byl doložen v roce 1924 v obci Hovězí. Na rozdíl od úporku hrálovitého má úporek pochybný květní stopky po celé délce chlupaté a čepel lodyžních listů je široce až okrouhle vejčitá.

Obě tyto herbářové položky pocházejí ze sbírky Gustava Adolfa Říčana. Moravský botanik, za života žijící v Huslenkách, dokázal ve svém volném čase nashromáždit velké množství údajů o květeně Valašska. Nevěnoval se jenom botanice, ale jeho přírodovědné zaměření bylo široké. Z počátku tvořil sbírku entomologickou, věnoval se také geologii a vytvořil sbírku hornin vsetínského okresu. Nakonec botanika zvítězila. Navázal na práce svých předchůdců, kteří již valašskou květenu zkoumali. Opatřil si jejich publikace a porovnával dřívější výskyty rostlin se svými aktuálními botanickými nálezy. V botanických sbírkách valašskomeziříčského muzea jsou uloženy tři herbáře Gustava Říčana, které jsou tematicky rozděleny.